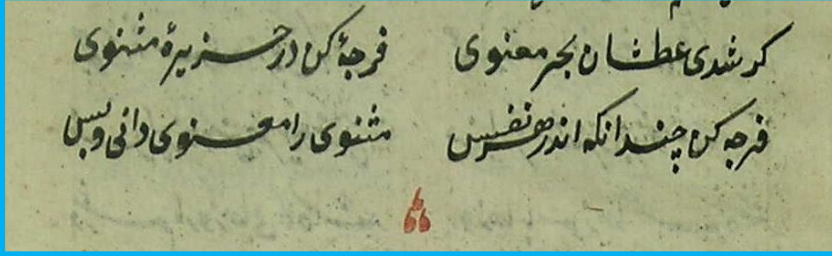

Yûsuf-ı Sîneçâk'ın Cezîre-i Mesnevî'si ve Manzum-Mensur Tercümesi

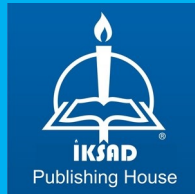
(Mesnevî'yi Okuma-Anlama Kılavuzu)

Hazırlayan:

Prof. Dr. İdris KADIOĞLU

2025

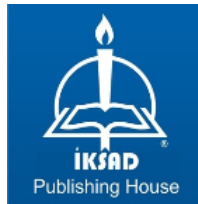
Yûsuf-ı Sîneçâk'ın Cezîre-i *Mesnevî*'si ve Manzum-Mensur Tercümesi

(Mesnevî'yi Okuma-Anlama Kılavuzu)

Hazırlayan:
Prof. Dr. İdris KADIOĞLU

2025

DOI: <https://www.doi.org/10.5281/zenodo.18079170>

Copyright © 2025 by iksad publishing house

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, distributed or transmitted in any form or by

any means, including photocopying, recording or other electronic or mechanical methods, without the prior written permission of the publisher, except in the case of brief quotations embodied in critical reviews and certain other noncommercial uses permitted by copyright law. Institution of Economic Development and Social

Researches Publications®

(The Licence Number of Publicator: 2014/31220)

TÜRKİYE TR: +90 342 606 06 75

USA: +1 631 685 0 853

E mail: iksadyayinevi@gmail.com

www.iksadyayinevi.com

It is responsibility of the author to abide by the publishing ethics rules.

Iksad Publications – 2025©

ISBN: 978-625-378-523-9

Cover Design: İdris KADIOĞLU

December / 2025

Ankara / Türkiye

Size: 21x29,7cm

İçindekiler

ÖN SÖZ.....	15
GİRİŞ.....	19
Sîneçâk Yûsuf'un Hayatı, Edebî Kişiliği ve Eserleri	19
CEZÎRE-İ MESNEVÎ.....	21
1- Şekil ve Muhtevâ Özellikleri:.....	22
2- Bölümlerin Muhtevâsı ve Özetleri	22
3- <i>Cezîre-i Mesnevî</i> 'nin Nüshaları.....	36
4- HME Nüshasındaki Metin Dışı Kayıtlar	37
METİN.....	39
Dîbâce.....	39
کلام سینه چاک یوسف رحمه الله.....	39
Sîneçâk Yûsuf'un Ön Sözü (Allah Ona Rahmet Eylesin)	40
I-DER-BEYÂN-I TÂLİBÂN Kİ EZ-İLM-İ İLÂHÎ SUN'-I ÜFTÂDEEND VE BER-MÛCİB-İ "HUBBU'L-VATAN MÎNE'L- 'ÎMÂN" VATANHÂ-YI ASLÎ HOD MÎTALEBEND VALLÂHU A'LEM BÎ'S-SAVÂB	42
1. Beyit:	42
2. Beyit:	44
3. Beyit:	44
4. Beyit:	45
5. Beyit:	46
6. Beyit:	47
7. Beyit:	47
8. Beyit:	48
9. Beyit:	49
10. Beyit:	50
11. Beyit:	51
12. Beyit:	51
13. Beyit:	52
14. Beyit:	53
15. Beyit:	54
16. Beyit:	55
17. Beyit:	56
18. Beyit:	57
II-DER-BEYÂN-I BÎ-DERKÎ-İ MÜSTEMÎ'ÂN.....	57
19. Beyit:	57
20. Beyit:	58
21. Beyit:	59
22. Beyit:	59
23. Beyit:	59

24. Beyit:	60
25. Beyit:	61
III-DER-BEYÂN-I KÎTMÂN-I SIRR.....	61
26. Beyit:	61
27. Beyit:	62
28. Beyit:	62
29. Beyit:	62
30. Beyit:	63
31. Beyit:	63
32. Beyit:	64
IV-DER-BEYÂN-I KEMÂL-İ ZÂT-I PÂK-İ HUDÂVENDİGÂR...	64
32. Beyit:	64
33. Beyit:	65
34. Beyit:	65
35. Beyit:	65
36. Beyit:	66
37. Beyit:	66
38. Beyit:	67
39. Beyit:	67
40. Beyit:	67
V-DER-BEYÂN-I NASÎHAT-İ MÜNKİRÂN	68
41. Beyit:	68
42. Beyit:	68
43. Beyit:	69
44. Beyit:	69
45. Beyit:	69
46. Beyit:	70
47. Beyit:	70
VI-DER-BEYÂN-I MUKALLİDÂN Kİ H'ÎŞ-RÂ BE-KÂMİLÂN	
KIYÂS MÎKONEND	71
48. Beyit:	71
49. Beyit:	71
50. Beyit:	72
51. Beyit:	72
52. Beyit:	72
53. Beyit:	73
54. Beyit:	73
55. Beyit:	74
56. Beyit:	74
57. Beyit:	74
58. Beyit:	75

VII-DER-BEYÂN-I ZÂT-I PÂK-İ ‘ÂRÎFÂN	75
59. Beyit:	75
60. Beyit:	76
61. Beyit:	76
62. Beyit:	76
63. Beyit:	77
VIII-DER-BEYÂN-I TAKSÎM-İ MERÂTİB-İ EVLİYÂ	77
64. Beyit:	77
65. Beyit:	78
66. Beyit:	78
67. Beyit:	79
68. Beyit:	79
IX-DER-BEYÂN-I İTTİHÂD-I EVLİYÂ-İ KİRÂM	79
69. Beyit:	79
70. Beyit:	80
71. Beyit:	80
72. Beyit:	81
73. Beyit:	81
74. Beyit:	81
75. Beyit:	82
X-DER-BEYÂN-I MENÂZİL-İ HİLKAT-İ ÂDEMÎST	82
76. Beyit:	82
77. Beyit:	83
78. Beyit:	83
79. Beyit:	84
80. Beyit:	84
81. Beyit:	84
82. Beyit:	85
83. Beyit:	85
XI-DER-BEYÂN-I TERGÎB-İ TALEB-İ MA‘RİFET-İ HOD	86
84. Beyit:	86
85. Beyit:	86
86. Beyit:	87
87. Beyit:	87
88. Beyit:	87
89. Beyit:	88
90. Beyit:	88
91. Beyit:	89
92. Beyit:	89
93. Beyit:	89
XII-DER-BEYÂN-I HİMMET-İ TÂLİBEST	90

94. Beyit:	90
95. Beyit:	90
96. Beyit:	91
97. Beyit:	91
98. Beyit:	91
XIII-DER-BEYÂN-I NEHY KERDEN EZ-SÛRET U TERGÎB BE- MA'NÂ.....	92
99. Beyit:	92
100. Beyit:	92
101. Beyit:	93
102. Beyit:	93
103. Beyit:	94
104. Beyit:	94
105. Beyit:	94
106. Beyit:	95
107. Beyit:	95
108. Beyit:	96
109. Beyit:	96
110. Beyit:	96
XIV- DER-BEYÂN-I TEVBE GÛYED [MÎKONED]	97
111. Beyit:	97
112. Beyit:	97
113. Beyit:	98
114. Beyit:	98
115. Beyit:	98
116. Beyit:	99
117. Beyit:	99
118. Beyit:	100
XV-DER-BEYÂN-I FEVÂ'ÎD-Î GÎRYE [MÎGÛYED]	100
119. Beyit:	100
120. Beyit:	100
121. Beyit:	101
122. Beyit:	101
123. Beyit:	102
124. Beyit:	102
125. Beyit:	103
126. Beyit:	103
XVI-DER-BEYÂN-I KESB Û MÛCÂHEDE	103
127. Beyit:	103
128. Beyit:	104
129. Beyit:	104

130. Beyit:	105
131. Beyit:	105
132. Beyit:	105
133. Beyit:	106
134. Beyit:	106
XVII-DER-BEYÂN-I “MEN KARA ‘A’L-BÂBE VELECCE	
VELECE”	107
135. Beyit:	107
136. Beyit:	107
137. Beyit:	108
138. Beyit:	108
139. Beyit:	108
140. Beyit:	109
141. Beyit:	109
142. Beyit:	110
143. Beyit:	110
144. Beyit:	110
145. Beyit:	111
146. Beyit:	111
147. Beyit:	112
148. Beyit:	112
149. Beyit:	112
150. Beyit:	113
151. Beyit:	113
XVIII-DER-BEYÂN-I ÂN Kİ TÂLİB-RÂ HER ÂYÎNE EZ-PÎR NÂ-	
GÜRÎZEST	114
152. Beyit:	114
153. Beyit:	114
154. Beyit:	115
155. Beyit:	115
156. Beyit:	115
157. Beyit:	116
158. Beyit:	116
159. Beyit:	117
160. Beyit:	117
XIX-DER-BEYÂN-I FEVÂYİD-İ MUSÂHABET-İ MERDÂN-I	
HUDÂ.....	118
161. Beyit:	118
162. Beyit:	118
163. Beyit:	119
164. Beyit:	119

165. Beyit:	119
166. Beyit:	120
167. Beyit:	120
168. Beyit:	121
169. Beyit:	121
170. Beyit:	121
171. Beyit:	122
172. Beyit:	122
XX-DER-BEYÂN-I NEHY KERDEN EZ-MUSÂHABET-İ MÜDDE'İYÂN Kİ MÜZEVVİRÂNÎST	123
173. Beyit:	123
174. Beyit:	123
175. Beyit:	124
176. Beyit:	124
177. Beyit:	124
178. Beyit:	125
179. Beyit:	125
180. Beyit:	126
181. Beyit:	126
182. Beyit:	126
183. Beyit:	127
XXI-DER-BEYÂN-I TA'RÎF-İ ZÂT-I PÂK-I PÎR	127
184. Beyit:	127
185. Beyit:	128
186. Beyit:	128
187. Beyit:	129
188. Beyit:	129
189. Beyit:	129
190. Beyit:	130
191. Beyit:	130
192. Beyit:	131
193. Beyit:	131
XXII-DER-BEYÂN-I İSTİKÂMET-İ TÂLİBÂN U EDEB-İ HİZMET-İ PÎRÂN.....	132
194. Beyit:	132
195. Beyit:	132
196. Beyit:	133
197. Beyit:	133
198. Beyit:	133
199. Beyit:	134
200. Beyit:	134

201. Beyit:	134
202. Beyit:	135
203. Beyit:	135
204. Beyit:	136
205. Beyit:	136
206. Beyit:	136
207. Beyit:	137
208. Beyit:	137
209. Beyit:	138
210. Beyit:	138
XXIII-DER-BEYÂN-I İMTİHÂNEST ŞEYH-RÂ	139
210. Beyit:	139
212. Beyit:	139
213. Beyit:	140
214. Beyit:	140
215. Beyit:	140
216. Beyit:	141
217. Beyit:	141
XXIV-DER-BEYÂN-I TERK-İ TA‘NEST	142
218. Beyit:	142
219. Beyit:	142
220. Beyit:	143
221. Beyit:	143
222. Beyit:	143
223. Beyit:	144
224. Beyit:	144
XXV-DER-BEYÂN-I TA‘NE-ZEDEN-İ MÜNKİRÂN, ŞEYH-RÂ	145
225. Beyit:	145
226. Beyit:	145
227. Beyit:	146
228. Beyit:	146
229. Beyit:	146
230. Beyit:	147
231. Beyit:	147
232. Beyit:	148
233. Beyit:	148
XXVI-DER-BEYÂN-I HÂL-İ HOD-PERESTÂN	149
234. Beyit:	149
235. Beyit:	149
236. Beyit:	150

237. Beyit:	150
238. Beyit:	150
239. Beyit:	151
240. Beyit:	151
241. Beyit:	152
242. Beyit:	152
243. Beyit:	152
244. Beyit:	153
245. Beyit:	153
246. Beyit:	154
XXVII-DER-BEYÂN-I ÂN Kİ HER HÛBÎ-RÂ Kİ BÎNÎ ÂHÎR-I ÂN ZÎŞTEST	154
247. Beyit:	154
248. Beyit:	155
249. Beyit:	155
250. Beyit:	155
251. Beyit:	156
252. Beyit:	156
253. Beyit:	157
XXVIII-DER-BEYÂN-I TERK-İ FENÂ VÛ KESB-İ BEKÂ	157
254. Beyit:	157
255. Beyit:	158
256. Beyit:	158
257. Beyit:	158
258. Beyit:	159
259. Beyit:	159
260. Beyit:	160
XXIX-DER-BEYÂN-I TERK-İ DÛNYÂ	160
261. Beyit:	160
262. Beyit:	160
263. Beyit:	161
264. Beyit:	161
265. Beyit:	162
266. Beyit:	162
267. Beyit:	162
268. Beyit:	163
269. Beyit:	163
270. Beyit:	164
XXX-DER-BEYÂN-I ZEMM-İ MÂL U CÂHEST	164
271. Beyit:	164
272. Beyit:	165

273. Beyit:	165
274. Beyit:	165
275. Beyit:	166
276. Beyit:	166
277. Beyit:	167
278. Beyit:	167
279. Beyit:	167
280. Beyit:	168
281. Beyit:	168
282. Beyit:	168
283. Beyit:	169
284. Beyit:	169
XXXI-DER-BEYÂN-I ÂFET-İ ŞÖHRET	170
285. Beyit:	170
286. Beyit:	170
287. Beyit:	171
288. Beyit:	171
289. Beyit:	171
XXXII-DER-BEYÂN-I FEVÂYİD-İ NİSTÎ.....	172
290. Beyit:	172
291. Beyit:	172
292. Beyit:	173
293. Beyit:	173
294. Beyit:	174
295. Beyit:	174
XXXIII-DER-BEYÂN-I TEVEKKÜL Ü KANÂ‘AT	175
296. Beyit:	175
297. Beyit:	175
298. Beyit:	176
299. Beyit:	176
300. Beyit:	176
301. Beyit:	177
302. Beyit:	177
303. Beyit:	178
304. Beyit:	178
305. Beyit:	178
306. Beyit:	179
XXXIV-DER-BEYÂN-I RİYÂZET Ü GURİSNEGÎ.....	179
307. Beyit:	179
308. Beyit:	180
306. Beyit:	180

310. Beyit:	181
311. Beyit:	181
312. Beyit:	181
313. Beyit:	182
314. Beyit:	182
315. Beyit:	183
316. Beyit:	183
317. Beyit:	183
318. Beyit:	184
319. Beyit:	184
320. Beyit:	185
321. Beyit:	185
306. Beyit:	185
323. Beyit:	186
324. Beyit:	186
325. Beyit:	187
326. Beyit:	187
327. Beyit:	187
328. Beyit:	188
329. Beyit:	188
330. Beyit:	189
331. Beyit:	189
332. Beyit:	189
333. Beyit:	190
XXXV-DER-BEYÂN-I ‘AŞK U MESTÎHÂ-YI VEY	190
334. Beyit:	190
335. Beyit:	191
336. Beyit:	191
337. Beyit:	192
338. Beyit:	192
339. Beyit:	192
340. Beyit:	193
341. Beyit:	193
342. Beyit:	194
343. Beyit:	194
344. Beyit:	194
345. Beyit:	195
346. Beyit:	195
347. Beyit:	196
348. Beyit:	196
349. Beyit:	196

350. Beyit:	197
351. Beyit:	197
352. Beyit:	198
353. Beyit:	198
354. Beyit:	198
355. Beyit:	199
356. Beyit:	199
357. Beyit:	200
358. Beyit:	200
359. Beyit:	200
360. Beyit:	201
361. Beyit:	201
362. Beyit:	202
363. Beyit:	202
364. Beyit:	202
365. Beyit:	203
366. Beyit:	203
EKLER	205
A- CEZİRE-İ MESNEVÎ'DE METİN ÖNCESİNDEKİ KAYITLAR	
[HME1a]	205
B- CEZİRE-İ MESNEVÎ'DE METİN SONRASINDAKİ KAYITLAR	
[HME14b]	208
1-Faslun fi'l-‘âşûrâ	208
2- Ez-güftâr-ı li-Câmî‘ Rahimehullâh [HME15b]	212
3-Farsça Beyitlerin Tercümesi:.....	213
C- CEZİRE-İ MESNEVÎ TIPKIBASIM: SÜLEYMANİYE	
KÜTÜPHANESİ HACI MAHMUD EFENDİ/2979	219
KAYNAKÇA	229
İnternet Kaynakları	231
ÖZEL ADLAR DİZİNİ	233

ÖN SÖZ

Mevlânâ, *Mesnevî*'nin altıncı cildinin başlarında müntesiple-rine şöyle sesleniyor: *Eğer mânâ denizine susadıysan, Mesnevî ada-sında bir soluklan. Öyle bir ferahlan ki her nefeste Mesnevî'yi mânâ denizi olarak bilesin.* Bu beytin mânâ-yı muhalifi diyor ki, her nefes alışverişinde *Mesnevî*'deki derin mânâları keşfetmeyen ondaki hakikat-lere ulaşamaz. Hakikat denizine susamış olan yüreği yaralı Yûsuf, bu mânevî denize ulaşmak, o hakikatleri kana kana içmek için işe koyulur. Bu yola yeni giren ve *Mesnevî*'nin kühüne vâkıf olamayan tâliplerin de ısrarla istemeleri üzerine *Mesnevî*'den 366 beyit seçer. Seçilen be-yitler, anlam bütünlüğü gözetilerek otuz beş bölüm hâlinde tertip edilir ve her bir bölüme “Der-beyân-ı bî-derkî-i müstemi‘ân” ve “Der-beyân-ı kitmân-ı sır” gibi muhtevâyı yansıtan otuz beş başlık verilir. Bu dü-zenleme ile okuyucunun *Mesnevî*'nin engin mânevî muhtevâsından kısa sürede ve sistemli bir biçimde istifade etmesi amaçlanır.

Yaklaşık otuz sayfadan oluşan ve *Cezîre-i Mesnevî* adıyla anı-lan bu eser, yirmi altı bin beyitlik *Mesnevî* külliyyatını özlü bir seçkisi hâline getirilmiş; *Mesnevî* muhipleri tarafından büyük bir ilgiyle karşı-lanmıştır. Anadolu sahasında Farsça bilgisinin yaygın olmaması, *Cezîre-i Mesnevî*'nin Türkçe şerhlerine duyulan ihtiyacı da beraberinde getirmiş, bu bağlamda Abdullah Bosnevî, Cevrî İbrâhim, İlmî Dede, Abdülmecid Sivasî ve Şeyh Gâlib gibi müellifler tarafından bu esere manzum ve mensur Türkçe şerhler yazılmıştır. *Cezîre-i Mesnevî*, özel-likle Mevlevî çevreleri başta olmak üzere Osmanlı coğrafyasında geniş bir etki alanı bulmuş ve okuyucuların gönül dünyasında kalıcı izler bı-rakmıştır. Bu etki bugün başta Türkiye ve Balkanlar olmak üzere tüm dünya coğrafyalarına yayılmakta ve *Mesnevî* aracılığı ile hakîkati ara-yanların sayısı gün geçtikçe artarak devam etmektedir.

Bu kitapta, Sîneçâk'ın 366 beyitlik *Cezîre-i Mesnevî*'si ele alın-mış, Farça asıl metin, Türkçe manzum çeviri ve tercümesiyle birlikte sunulmuştur. Amacımız meraklılarını (günde bir beyitle meşgul olmak suretiyle) belki bir senede *Mesnevî*'deki hakikatlerle buluşturmaktır. Metni oluştururken öncelikle *Cezîre-i Mesnevî*'nin yazma nüshalarına ulaştık. Bu nüshalardan bazılarının müstakil, bazılarının izahlı

olduğunu gördük. Müstakil nüshalardan ikisini karşılaştırma yaparak okuduk ve yeni yazıya geçirdik. Farsça beyitlerin orijinalini yazıp onun altına beytin *Nahîfî Tecümesi*'den aldığımız manzum Türkçe tercümesini ilave ettik. Yapılan *Mesnevî* tercümelerinden de istifade ederek Farsça beyitlerin tercümelerini manzum tercümenin altına ekleyip metni oluşturduk. *Nahîfî Tecümesi*'nde bulunamadığı için sadece üç beytin manzum tercümesi yazılmamış, sadece tercümesi verilmiştir. Mevlânâ'ya aidiyeti şüpheli olduğu için Nahîfî tarafından tercümesi yapılmayan ve Âmil Çelebioğlu tarafından hazırlanan *Manzum Nahîfî Tecümesi*'nde bulunmayan bu üç beytin yedinci ciltten alınmış olabileceği değerlendirilmektedir.

Mevlânâ, *Mesnevî*'yi Farsça yazmış, araya bazen Arapça beyitler de eklemiştir. Bu Arapça beyitlerden üçünün (157., 325. ve 326. beyitler) *Cezîre-i Mesnevî*'ye alındığını gördük. *Mesnevî*'nin bütün beyitleri Nahîfî tarafından manzum olarak Türkçeye çevrilmiştir. Sönmez Neşriyat tarafından üç cilt olarak yayımlanan *Manzum Nahîfî Tecümesi*'nde iki beytin Türkçe çevirisi yapılırken Çelebioğlu tarafından Farsça beytin aynen yazıldığını müşahade ettik. Bu da bize Farsça ve Türkçenin şiir dili olarak zamanında birbirine çok yakın olduğunu gösteren güzel bir örnektir.

Bu kitap, *Mesnevî* okumalarına yönelik yeni ve sürdürülebilir pedagojik yaklaşımlar geliştirmeyi amaçlamaktadır. Bu doğrultuda, her ders kapsamında belirli bir temanın ele alındığı ve “Otuz Beş Derste *Mesnevî*'yi Anlama” veya her gün bir beytin sistematik biçimde tahlil edildiği “365 Gün *Mesnevî* Okuma/Dinleme” gibi müfredat modellerinin oluşturulması hedeflenmektedir. Söz konusu müfredatın, başta yükseköğretim kurumları olmak üzere çeşitli eğitim kurumlarında yardımcı ders materyali olarak kullanılması öngörülmektedir. Çalışmanın, ilmi birikime katkı sağlaması ve irfan geleneğinin aktarımına hizmet etmesini temenni ederiz. Gayret bizden, tevfik Allah'tandır.

Teşekkür: Öncelikle *Mesnevî* müellifi Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî ile Sîneçâk Yûsuf Hazretlerini rahmetle yâd ederim. Başta Şeyh Gâlip Hazretleri olmak üzere tüm *Mesnevî* şârihlerine; *Mesnevî*'yi manzum olarak Türkçeye tercüme eden Nahîfî Hazretlerine ve onun eserini aslına uygun metin ve sadeleştirmesiyle neşreden Âmil

Çelebioğlu'na Allah'tan rahmet niyaz ederim. Tüm akademik çalışmalarında olduğu gibi bu çalışmamda da manevî desteklerini daima hissettiğim kıymetli hocam Prof. Dr. Hasan Kavruk'a; Arapça ve Farsça ibarelerin tashih ve tercümesinde her zaman yardımlarını esirgemeyen muhterem hocam ve ağabeyim Prof. Dr. Süleyman Çaldak'a şükranlarımı sunmayı bir borç bilirim. Bu kitap çalışmasının son okumalarını büyük bir özveriyle gerçekleştiren yüksek lisans öğrencimiz Evin Tünle'ye, doktora öğrencimiz Malik Çiçek'e ve değerli eşim Asiye Kadıoğlu'na ayrıca teşekkür ederim.

Aralık-2025/Diyarbakır

Prof. Dr. İdris KADIOĞLU

Yûsuf-ı Sineçâk Cezîre-i Mesnevî

GİRİŞ

Sîneçâk Yûsuf'un Hayatı, Edebî Kişiliği ve Eserleri

Tam adı Sinâneddîn Yûsuf el-Yenicevî el-Mevlevî olan Yûsuf-ı Sîneçâk (ö. 953/1546-1547), şiirlerinde asıl adını mahlas olarak da kullanan bir Osmanlı âlimi ve mutasavvıf dîvân şairidir. Bir beytinde Sinân adını da kullandığı belirtilmektedir. Vardar Yenicesi doğumlu olan Yûsuf, ünlü şair Hayretî'nin (ö. 1534-35) kardeşidir. Eğitimi tamamlandıktan sonra Hicaz, Mısır ve Kudüs gibi bölgeleri gezmiş, oradan Mısır'a geçmiş ve Şeyh İbrâhim Gülşenî'ye bağlanmış, ardından Konya'daki Mevlânâ dergâhını ziyaret etmiş ve Mevlevîliği benimsemiştir. Daha sonra Edirne Murâdiye Dergâhı'nda postnişinlik yapmış, Kanûnî Sultan Süleyman'ın Edirne ziyareti sırasında, vezir veya vali tarafından vakfına el konulmak istenmesi üzerine İstanbul'a kaçmak zorunda kalmıştır. Bu olay üzerine İstanbul'da Yûsuf-ı Sîneçâk'ın Kanûnî Sultan Süleyman'a yazdığı mektubun bir sureti Tezkire-i Şuarâyı Mevlevîyye'dedir. Sîneçâk mektubunun sonunda: "Eger vâkı'a bu nev' küstâhâne-i vafumuzdan bî-huzûr olursanız bize sizûn rızâñuz gerekdür, kûy u şehîr terki degül, ednâ işâretüñüzle memleket-i dünyadan güzîr sehldür." dedikten sonra şu beyitle mektubunu sonlandırmıştır:

"Gideyüm ben dostum bu çeşm-i giryân aglasun

Vaktidür düşmen şen olsun dostlar kan aglasun"

Olaydan sonra uzlete çekilen Yûsuf, Kanûnî'nin ziyaret isteğini "sohbet ferdâyâ kaldı" deyip geri çevirdikten hemen sonra 953/1546-47 yılında vefât etmiştir. Cenazesi bizzat padişah tarafından organize edilmiş ve namazı da Kanûnî tarafından kıldırılmıştır. Mezarı Südlüce'de Mahmud Ağa Camii'nin mihrabı önündedir.¹

Yûsuf-ı Sîneçâk'ın bilinen en önemli eseri *Cezîre-i Mesnevî*'dir. *Cezîre-i Mesnevî*, 35 özgün konu ve *Mesnevî*'den seçilen 366 beyti ihtiva etmektedir. Bu eser özellikle Mevlevîler tarafından oldukça

¹ Sîneçâk'ın biyografisi ve padişaha yazdığı manzum/mensur şifreli mektubun tamamı için bk. Esrar Dede, *Tezkire-i Şuarâyı Mevlevîyye*, Haz. İlhan Genç, 2018, s. 301-304.

beğenilmiş ve üzerine şerhler yazılmıştır. Dîvânı bulunmamakla birlikte şiirleri çeşitli mecmualarda yer almış ve bu şiirlerin edebî değerleri takdir edilmiştir.

Esrar Dede, tezkiresinde kardeşi Hayretî'nin Sîneçâk'a gönderdiği "İçdügüm kandur şarâb-ı la'l-i cânândan cüdâ / Yidügüm gamdur müdâm ol meyve-i cândan cüdâ" matla'lı bir gazelini tazmin etmiş ve biyografinin sonunda Sîneçâk'ın "Ruhlarıñ hırzında zâhir olalı sî vü dü hat / Âdeme ta'lîm olan esmâ bilindi bî-nukat" matla'lı sadece bir gazeline² yer vermiştir.³

² Bu gazel üzerine Murat Aslan tarafından "Mevlevî Yusuf Sineçâk'ın Hurufilik Remizleriyle Örüldü Bir Gazelinin Şerhi" başlıklı bir araştırma makalesi yazılmış ve yayımlanmıştır (Aslan, 2021, s. 145-154).

³ Sîneçâk hakkında daha geniş bilgi için bk. Esrar Dede, 2018, s. 301-304; Mehmet Fatih Köksal, "Yûsuf Sîneçâk", *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/yusuf-sinecak>

CEZİRE-İ MESNEVÎ

Yûsuf-ı Sîneçâk, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin (ö. 672/1273) yaklaşık 26.000 beyitten oluşan *Mesnevî*'sinden anlam birliği taşıyan 366 beyit seçmiş ve eserine, *Mesnevî*'nin altıncı cildinde geçen bir beyitten (bu beyit *Cezîre-i Mesnevî* Dîbâcesinin sonunda yer alan iki beyitten biridir) esinlenerek *Cezîre-i Mesnevî* adını vermiştir. Bu eser, özellikle Mevlevî çevrelerinde büyük ilgi görmüş ve sıkça okunmuştur. Sîneçâk'ın böyle bir derleme yapmasında, o dönemde *Mesnevî* gibi hacimli bir eserin herkes tarafından kolayca temin edilememesi ya da sıradan okuyucuların böylesine uzun bir metni sabırla okuyup bitirmesinin zorluğu etkili olmuş olabilir. Bu sayede, *Mesnevî*'ye ulaşamayan kişiler *Cezîre-i Mesnevî*'yi okuyarak/yazarak hem Mevlânâ'nın bu büyük eseri hakkında bilgi edinebilmiş hem de tasavvufun engin dünyasına adım atma fırsatı bulmuştur. Yûsuf-ı Sîneçâk'ın bu seçkisi, *Mesnevî*'nin bir tür özeti niteliğindedir. Buna benzer bir seçki de Şahidî-i Mevlevî (ö. 1550) tarafından yapılmıştır. Şahidî, Mevlânâ'dan seçtiği 600 beyti her beyte beş beyit eklemek suretiyle şerh etmiş, *Gülşen-i Tevhid* adını verdiği 3600 beytlik Farsça manzum eserin başına kendisi de 100 beyitlik bir Dîbâce yazmıştır. Bazı nüshalarda *Cezîre-i Mesnevî*'nin hemen arkasında bu şerhe de yer verildiği görülmüştür.⁴

Cezîre-i Mesnevî üzerine ikisi manzum (Abdullah Bosnevî ö. 1644, *Şerh-i Manzûm-ı Cezîre-i Mesnevî*, Cevrî İbrâhim ö. 1654, *Aynü'l-Füyûz*) üçü mensur (İlmî Dede ö. 1611-12, *Lema'ât-ı Bahri'l-Ma'nevî Şerh-i Cezîre-i Mesnevî*, Abdülmecid Sivasî ö. 1639, *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî*, Şeyh Gâlib ö. 1799, *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî*) olmak üzere toplam beş Türkçe şerh yazılmış olup bunlardan sonuncusu Şeyh Gâlib'in kaleme aldığı *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî*'dir.⁵

⁴ Farsça şerhli *Cezîre-i Mesnevî* nüshalardan birinin fiziksel özellikleri ve detaylı bilgi için bk. Süleymaniye Kütüphanesi, Laleli, 1910-001. Sîneçâk, *Cezîre-i Mesnevî*. <https://portal.yek.gov.tr/works/detail/300026>

⁵ *Cezîre-i Mesnevî* ve şerhleri hakkında daha geniş bilgi için bk. Kadioğlu ve Tünle, 2025; Yıldız, (2025). Kadioğlu, 2023; Atalay, 2022; Kılıçarslan, 2022; Çoban, 2021-

1- Şekil ve Muhtevâ Özellikleri:

Eserin 1b sayfasında Besmele'den sonra bazı nüshalarda derleyeninin adı açıkça yazılı olan كَلام سِينَه چَاك يَوْسُف رَحْمَه الله başlıklı bir sayfalık bir Dîbâce (ön söz) vardır. Dîbâce'de Sîneçâk, önce Allah'a hamd edip Peygamber'e salat ve selam getirdikten sonra eserin yazılış sebebini açıklamış ve dostların ısrarı üzerine *Mesnevî*'den beyitler seçtiğini, beyitler arasında anlam birliği olanları bir araya getirdiğini belirtmiştir. Ayrıca hangi ciltten aldığını belirtmek için her beytin kenarına Hint rakamlarıyla sayılar yazdığını ve esere neden *Cezîre-i Mesnevî* adını verdiğini de burada açıklamıştır. Sîneçâk, Mevlânâ'nın *Mesnevî*'sini uzun süredir incelediğini, ancak eserin anlam derinliği nedeniyle herkesin ondan yeterince istifade edemediğini dile getirmiştir. *Mesnevî*'nin derin mânâlarını anlamakta zorlanan bazı talebelerin kendisinden, başlangıç seviyesindeki okuyucuların da istifade edebilmesi için eserden seçme bir derleme yapmasını istediklerini belirtmiş, Kur'ân'daki "Dilenciye azarlama!" emrine uyarak bu isteği geri çevirmediğini ve *Mesnevî*'nin altı cildinden anlamca uyumlu 366 beyit seçip düzenlediğini ifade etmiştir. Her cildin beyitlerini numaralandırarak esere *Cezîre-i Mesnevî* (*Mesnevî Adası*) adını verdiğini, tüm yardım ve desteğin Allah'tan olduğunu vurguladıktan sonra bu eserin *Mesnevî*'nin mânâ deryasına açılan bir yol, bir pencere olduğunu vurgulamış, her bölüme konuya göre başlıklar vererek 35 bölümden oluşan bir seçki meydana getirmiştir.

2- Bölümlerin Muhtevâsı ve Özetleri

Sîneçâk, *Mesnevî*'den seçtiği 366 beyti bir araya getirmiş anlam bütünlüğü içerisinde bölümlere ayırmış ve bölümlere muhtevâlarına göre yeniden Farsça başlıklar koymuştur. *Mesnevî*'nin birinci cildinden 107, ikinci cildinden 68, üçüncü cildinden 67, dördüncü cildinden 46, beşinci cildinden 48, altıncı cildinden 30 beyit seçmiştir. Zikredilen otuz beş bölümün Türkçe başlıkları ve muhtevâ özetleri şöyledir:

1- "Allah'ın ilmiyle yaratılmış olan ve 'Vatan sevgisi imandandır' hadîsine uygun olarak asıl vatanlarını arzûlayanların hâlini beyân

2022; Yağcıoğlu, 2022; Sevimli, 2022; Aydın, 2019; Bozaslan, 2016; Bankır, 2005; Mengüç, 2005; Güleç, 2004; Karabey vd. 1996.

eder” anlamına gelecek şekilde Türkçeye çevirdiğimiz bu başlık altında *Mesnevî*’nin ilk 18 beyti seçilmiştir. Bu beyitler, insanın ilâhî âlemdeki asıl vatanından kopup dünyaya gelişini ve bundan doğan ayrılık acısını “ney” metaforu üzerinden anlatır. Beyitler ilgili bölümde detaylıca açıklanmış ve izah edilmiştir.

2- “Dinleyicilerin yetersizliğini beyân eder.” başlıklı bölümde, *Mesnevî*’den yedi beyit seçilmiştir. Bu bölümde Mevlânâ, gönlünde anlayış kabiliyeti bulunmayan kimseye hakikat sözünün etki etmeyeceğini açıklamaktadır. Anlatılan mânâ “can memesinde duran süt” gibidir; ancak içen, yani istekle dinleyen olursa akıp fayda verir. Dinleyici isteksiz veya idrâksiz ise en güzel söz bile etkisiz kalır. Mahrem/nâmahrem benzetmesiyle, hakikatin kendini ancak ehline açtığını söyleyen Mevlânâ, uygun olmayan biri gelirse mânâ gizlenir; ehil biri gelince hakikat perdesiz görünür, der. Tıpkı kargaların kış bastırınca bülbülleri susturması gibi kötü çevre veya uygunsuz ortam mânâ kuşlarını kaçırr. Bu yüzden Mevlânâ, dinleyenin uyukladığını görünce sözün gereksizliğini belirtir ve şöyle tamamlar: “Su üzerine yazı yazmak boşa çabalamaktır.”

3- “Sır saklamanın önemini beyân eder.” başlıklı bölümde, *Mesnevî*’den yedi beyit seçilmiştir. Bu bölümde Mevlânâ, hakikatin derin sırlarını öğrenmiş olan âriflerin bu sırları herkese açmadıklarını, bilakis onları sakladıklarını ifade etmektedir. Hakikat, onu taşıyabilecek olgunluğa sahip olmayan kişiye verilmez; çünkü sır, ehil olmayan elde ziyana veya yanlış anlamaya yol açar. Gerçek sır ehli, çok söyleme imkânı olduğu hâlde susmayı bilen, dili mühürlü kimsedir. İlâhî sır, sineğin önüne konacak şeker gibi herkesin önüne dökülmez; denizin bilgisi ancak deniz kuşuna yakışır. Bu nedenle Mevlânâ, Hak sırlarının büyük bir emanet olduğunu ve yalnızca taşıyabilecek olgun gönüllere verildiğini vurgular.

4- “Hudâvendigâr’ın (Allah) yüce ve temiz zatının kemâlini beyân eder.” başlıklı bölümde, *Mesnevî*’den dokuz beyit seçilmiştir. Bu bölümde Mevlânâ, hakikati konuşanların aslında “su kuşları” gibi denize, yani ilâhî kaynağa ait olduklarını söylemektedir. Bu sözlerin gerçek anlamını deniz yani ancak Allah bilir. İnsanların huyları ve özellikleri bile ilâhî isimlerin gölgesidir. Beden ise ilâhî hakikati örten bir

kılıftır; görünürde saman yığınının altında gizlenen bir deniz gibi. Mevlânâ kendini bir “şeker madeni” olarak niteler; bütün tatlılık ve güzellikler oradan doğar ve yine oraya döner. Dış görünüşüne ve beşerî aklına aldanılmaması gerektiğini, anlattığı hakikatlerin ancak gönülden içenlere açıldığını söyler. Kendi varlığının güneş ışığında kaybolmuş bir zerre gibi olduğunu, ibadetlerini halka rehberlik için yaptığını, gördüğü hakikatleri uyanık bir rüya gibi idrâk ettiğini ifade eder. Bu hakikat, tatmamış olana kuru bir söz görünse de gönül ufkuna yükselenler doğruluğuna şahittir.

5- “İnkarcılara nasihati beyân eder.” başlıklı bölümde, *Mesnevî*’den yedi beyit seçilmiştir. Mevlânâ bu beyitlerde, hakikati ve dervişleri dış görünüşe göre yargılayanlara seslenmektedir: Eğer bâtin gözüün yoksa bile her şeyin altında bir hazine bulunduğunu kabul et; yakîn sahibiysen her taşın altında ilâhî bir bekçi görürsün. Dervişlerin fakirliğini yanlış yorumlama; onlar mal sahibi olmasalar da Allah’ın ihsanlarında yüzmektedir. Onlara çamur gözüyle bakan kişi, İblîs’in “Ben ateştenim, Âdem çamurdandır” deyişine benzer bir yanılgıya düşer. Mevlânâ, böyle bakışı terk etmeyi, sureti bırakıp mânâyı görmeyi öğütler; çünkü dervişleri sıradan insan sanmak hamılgın ve idrâk eksikliğinin bir sonucudur.

6- “Kendini olgun insanlarla kıyaslayan sahtekârların hâlini beyân eder.” başlıklı bölümde, *Mesnevî*’den on bir beyit seçilmiştir. Bu bölümde Mevlânâ, riyâkârların kâmil insanlarla kendilerini kıyasladıkları için hakikatten uzaklaştıklarını söylemektedir. Mukallitler, peygamberlerin de kendileri gibi yiyip içen insanlar olduğunu sanarak aradaki mânevî farkı göremezler. Mevlânâ, hakikati arayanla taklitçi arasında çok büyük bir ayrım olduğunu Dâvûd’un sesiyle sıradan bir sesi, müminin içten “Allah” deyişiyle menfaat için söylenen “Allah” sözünü karşılaştırarak anlatır. Aynı kaynaktan beslenen iki arının birinin bal, diğerinin zehir yapması; iki ceylandan birinin misk, diğerinin pislik üretmesi gibi misallerle, aynı imkânlarla sahip insanların bile gönülleri- nin niteliğine göre bambaşka sonuçlar ortaya koyacağını vurgular.

7- “Bilginlerin pâk (temiz) kişiliğini beyân eder.” başlıklı bölümde, *Mesnevî*’den beş beyit seçilmiştir. Bu bölümde Mevlânâ, Hak dostlarının sıradan insanlardan tamamen farklı bir mânevî yapıya sahip

olduğunu vurgulamaktadır. Abdalların aslında halktan olmadığını, bedenlerinin bile nûrla yoğrulduğunu ve bu yüzden rûh mertebelerini ve melekleri aşan bir yüceliğe ulaştıklarını söyler. Onlar, üzümde şarabın gizli hâlini gördükleri gibi, yoklukta bile varlığın hakikatini sezerler; hatta henüz üzümler yaratılmadan önce bile ilâhî şarapla mest olmuş gibidirler. Doğruluk makamının sakinleri olan bu arifler, arş ve kürsü gibi en yüce âlemlerden bile daha yüce bir mânevî dereceye sahiptir.

8- “Velîlerin mertebeleri hakkında.” başlıklı bölümde, *Mesnevî*’den beş beyit seçilmiştir. Bu beyitlerde Mevlânâ, velîlerin derecelerine göre farklı sınıflara ayrıldığını belirtmektedir. Bazı velîlerin dua ehli olup ilâhî işlerde tesir sahibi olduğunu, zaman zaman düğümleri çözen, zaman zaman bağlayan kimseler olduğunu anlatır. Bir başka grup velî ise duayı dilden değil, tamamen gönülden yapar; onların ağızları duaya kapalıdır çünkü kaderdeki ilâhî tecellîlerde özel bir lezzet bulurlar. Bunlar kurtuluş talep etmeyi bile küfür sayacak derecede rızaya ermişlerdir. Daha gizli bir grup ise öylesine gizli bir yoldan ilerler ki halk arasında tanınmaları mümkün değildir; kerametleri de kendileri gibi örtülüdür ve hatta abdallar bile onların adlarını işitmez. Bu anlatımla Mevlânâ, velâyet makamının çeşitliliğini ve bazı velîlerin derin bir gizlilik içinde yol yürüdüğünü vurgular.

9- “Velîlerin birliğini beyân eder.” başlıklı bölümde, *Mesnevî*’den beş beyit seçilmiştir. Bu bölümde Mevlânâ, velîlerin ve hakîkate ermiş rûhların özde birlik içinde olduklarını anlatmaktadır. İki velî yan yana görünse bile gerçekte hem bir hem de sayısızdır; sayı çokluğu dalgalar gibi sadece görünüştedir. Canların güneşi, beden denilen pencerelerden farklı şekillerde görünse de kaynağı tektir. Müminler çoktur ama iman birdir; bedenler ayrı olsa da rûh ve hakikat ortaktır. Ayrılık yalnızca hayvanî rûha aittir, insana özgü olan rûh ise birdir. Mümin, kâfir ve Yahûdî arasındaki fark da hakîkate değil, bakış açısında ortaya çıkar; çünkü anlamlar âleminde bölünme, çokluk ve parçalanma yoktur. Tıpkı güneşin tek olmasına rağmen çok pencereden farklı görünüşler vermesi gibi, beden perdelerine takılanlar şüpheye düşer; hakîkati görebilenler ise birliği idrâk eder.

10- “İnsanın yaratılış mertebelerini beyân eder.” başlıklı bölümde, *Mesnevî*’den beş beyit seçilmiştir. Bu bölümde Mevlânâ,

insanın başlangıçta başsız, ayaksız, saf ve bir tek cevher iken nûrun şekil kazanmasıyla çokluk dünyasına indiğini anlatmaktadır. Bu iniş sürecinde insan önce cansızlık, ardından nebatî ve hayvanî aşamalardan geçerek ilâhî emirle insanlık mertebesine ulaşır. Mertebeden mertebeye ilerleyen insan, akıl ve bilgiyle donanır; ancak Mevlânâ'ya göre insanın en büyük gafleti, bütün bu yüce süreçten gelip yine de kendi özünü tanıyamamasıdır. Böyle olursa insan en yüksek derecedeyken ey alçak derekeye inebilir.

11- “Kişinin kendini bilmesi ve [marifet] talebini beyân eder.” başlıklı bölümde, *Mesnevî*’den on beyit seçilmiştir. Mevlânâ bu bölümde, kendi özünü anlayanın gerçek kurtuluşa erdiğini söyleyerek insanı hakîkati aramaya çağırmaktadır. Hakîkatten uzak olanın manen çocuk kaldığını, dış görünüşün erkeksi ya da güçlü görünmeye yetmeyeceğini, asıl yiğitliğin şüphelerden sıyrılıp kalbi cilalamakta olduğunu anlatır. Kalp pasından arınınca bir aynaya dönüşür, kulak vesveseden temizlenince ilâhî esintileri duyar, göz şüpheden arınınca gayb âleminin bahçelerini görür. Nefsanî hastalıklar giderilince insan Allah’ın kokusunu, hakîkatin tadını almaya başlar. Böylece rûh, beden kaydından kurtularak hakîkatin meclisinde dolaşır.

12- “Talebenin yüce himmetini beyân eder.” başlıklı bölümde, *Mesnevî*’den beş beyit seçilmiştir. Mevlânâ bu bölümde, insanın mânevî yolculuğunda asıl kanadının himmet olduğunu söyleyerek kişinin değerinin niyeti ve yönelişiyle belirlendiğini anlatmaktadır. Görünüşte yüce olan bir kimse bayağı şeylerin peşindeyse değersizleşir ama görünüşte düşük olan biri bile padişaha yani hakîkate yönelmişse büyük kıymet kazanır. Bu yüzden âşığın iyilik ya da kötülük içine karışmış hâline değil, onun hakîkate yönelen gayretine bakmak gerekir. Bir karıncanın bile Hz. Süleyman’ı araması değerlidir, önemli olan aramadaki samîmîyet ve himmetin yüksekliğidir.

13- “Görünüştten sakındırma ve mânâyâ teşvik etmeyi beyân eder.” başlıklı bölümde, *Mesnevî*’den on iki beyit seçilmiştir. Bu bölümde Mevlânâ, insanın dış görünüşe değil özüne, güzel huyuna ve ilâhî nûrdan aldığı paya göre değer kazandığını anlatmaktadır. En güzel sûretin bile kötü ahlâkla değersizleştiğini, en zayıf görünenin bile ilâhî mânâyâ yönelmişse yüceltiğini örneklerle açıklar. Kıtmîr’in, Ashâb-ı

Kehf'e bağlılığıyla yüce derecelere erişmesi; kötü niyetlilerin ise sûretleri ne kadar güzel olursa olsun kıymet kazanamaması bunun sembolleridir. Mevlânâ, bedenın kabuk, canın öz olduğunu; canın bile Rahman'ın nûruyla değer bulunduğunu vurgular. Bu nedenle insanın görevi, kendi içindeki gizli güzeli bulmak, sûrete değil mânâyâ yönelmektir.

14- "Tövbe ve istiğfarın gücünü beyân eder." başlıklı bölümde, *Mesnevî*'den sekiz beyit seçilmiştir. Bu bölümde Mevlânâ, tövbenin insanın hayatını dönüştüren ilâhî bir lütuf olduğunu açıklamaktadır. Günahlarla kararmış sayfaların tövbe ile beyazlaşacağını, ömrün kökünün tövbe suyuyla yeniden can bulacağını söyler. "Zehrin şeker oluşu" benzetmesiyle tövbenin yalnızca günahı silmekle kalmayıp onu sevaba dönüştürebilecek kadar güçlü olduğunu vurgular. Tövbe eden kulun hâinden arşın bile etkilendiğini söyleyerek pişmanlığın samîmiyetini yüceltir. Tövbenin, insanı bir anda yerden göğe yükselten bir mânevî bineğe benzediğini ifade eder.

15- "Ağlamanın faydalarını beyân eder." başlıklı bölümde, *Mesnevî*'den yedi beyit seçilmiştir. Bu bölümde Mevlânâ, ağlamanın ve içli yakarışın insana verilen büyük bir sermaye olduğunu söylemektedir. Bulutun yağmuruyla toprağın can bulması gibi, gözyaşının da rûhu yeşerttiğini belirtir. Çocuğun ağlamadan süt bulamayacağını hatırlatarak kulun da yalvarış ve niyaz olmadan ilâhî lütufları kolayca elde edemeyeceğini ifade eder. Kur'ân'daki "Az gülsünler, çok ağlasınlar" ayeti üzerinden, ağlamanın rahmeti çektiğini; gözyaşının döküldüğü yerde ilâhî ihsanların yeşerdiğini vurgular. Ağlayışın sonunda mutlaka bir ferahlık ve gülüş olacağını ifade eder.

16- "Çalışma ve gayretin lüzumunu beyân eder." başlıklı bölümde, *Mesnevî*'den sekiz beyit seçilmiştir. Mevlânâ bu beyitlerde, insanın hem dünyada hem de mânevî yolda çalışmadan, çaba göstermeden sonuca ulaşamayacağını öğretir. Ekmeden biçilmeyeceği gibi insan hangi tohumu ekerse onun mahsulünü alır; iyi amel iyi sonucu, kötü amel kötü sonucu doğurur. Nefsiyle mücâhede eden ve bedenine zahmet veren kişi adaletle yücelir. Tevekkül, tembellik değil; işini yaptıktan sonra Allah'a güvenmektir. Nebîlerin ve velîlerin yolunda giden ve çalışan kimse asla zararda olmaz. Demire vurulan her darbenin mutlaka kıvılcım çıkarması gibi çabalamak da mutlaka bir kazanca döner.

Böylece Mevlânâ, emek ve mücâhedenin mânevî kazançtaki yerini güçlü benzetmelerle açıklar.

17- “[İsrarla] kapıyı çalan içeri girer” sözünün mânâsını beyân eder.” başlıklı bölümde, *Mesnevî*’den on yedi beyit seçilmiştir. Bu bölümde Mevlânâ, rahmet kapısını ısrarla çalanların asla boş dönmeyeceğini anlatmaktadır. Mânevî yolculukta aramanın, sabrın, sebâtın ve niyetin belirleyici olduğunu vurgular. Yavaş da hızla da ilerlese, samîmî arayanın sonunda bulacağını; kapıda bekleyen birinin mutlaka ev sahibini göreceğini; kuyuyu kazan kişinin eninde sonunda tatlı suya ulaşacağını örneklerle anlatır. Hakîkati bulmak için hem dikkatli hem çok yönlü aramak, bazen konuşmak, bazen susmak, bazen kokusunu takip etmek gerekir. Ayrıca Mevlânâ, bu yolda iyi dost ve kâmil bir rehber (pîr) bulmanın zorunlu olduğuna, kötü arkadaşlardan ise uzak durmak gerektiğine işaret eder. Pîr, göklere yükselten bir merdiven gibidir ve müridin hâlini dönüştürür.

18- “Hakîkati arayan kişiye mutlaka bir mürşidin yol göstermesinin lüzumunu beyân eder.” başlıklı bölümde, *Mesnevî*’den yedi beyit seçilmiştir. Bu bölümde Mevlânâ, hakîkati arayan kişinin mutlaka kâmil bir pîr edinmesi gerektiğini açıkça ifade etmektedir. Mânevî yol, görünüşte sıradan olsa bile afetlerle, şeytanî vesveselerle, korku ve şaşkınlıklarla doludur; bu yüzden rehbersiz yürümek tehlikelidir. İnsan bildiği bir yolda bile şaşabilirken, hiç bilmediği bir mânevî yolda rehbersiz kalması onu perişan eder. Rehberin himmeti olmadığında şeytanın (gulyabaninin) sesi kişiyi yoldan çıkarır. Bir iki günlük yol rehbersizlik yüzünden yıllarca uzar. Bu nedenle insan inciyi sedefte arar gibi, sanatı ehlinden öğrenir gibi, mânevî olgunluğu da ancak evliyâ, asfiyâ ve Allah dostlarının himmetiyle bulur. Kâmil kişilerin sevgisi gönle nakşedilmeli ve hemen Allah’ın dostluğuna vesile olacak bir rehber bulunmalıdır.

19- “Allah dostlarıyla yapılan sohbetin faydalarını beyân eder.” başlıklı bölümde, *Mesnevî*’den on bir beyit seçilmiştir. Mevlânâ bu beyitlerde, Allah dostlarıyla beraber olmanın insan için bir mânevî kimya olduğunu anlatmaktadır; onların nazarı tahta kılıcı elmas eder, sert kayayı mücevhere çevirir. Evliyâdan uzaklaşan Allah’tan da uzaklaşır; onlarla oturan ihsana erer, olgunlaşır. Mânevîyatsız rûh bir tahta kılıç

gibidir. Kınında iken değerli görünür ama iş başa düşünce zarara düşürür. Bu yüzden kişi, kendi mânevî kılıcını sınamalı ve eksikliğini fark ederse hemen bir gönül erbabının sohbetine yönelmelidir. Çünkü ilâhî feyzi taşıyan âriflerin sohbeti kişiyi değiştirir, yükseltir ve gerçek kahramanlığa ulaştırır. Gülen nar ağacının bahçeyi güldürmesi gibi mertlerin sohbeti de kişiyi mert ve olgun kılar.

20- “Sahtekâr müddeîlerle (iddiacı) arkadaşlık kurmanın zararlarını beyân eder.” başlıklı bölümde, *Mesnevî*’den on bir beyit seçilmiştir. Mevlânâ bu beyitlerde, tatlı sözlü ama cahil ve sahte rehberlerin büyük bir tehlike olduğunu vurgulamaktadır. Ahmağın sohbeti insanı karanlığa sürükler; hakîkate ermemiş şeyhler tâlibi aptallaştırır, yolunu şaşırtır. Bu iddiacılar, derviş sözlerini çalmakla övünür, kendilerinde ilâhî nûr olmadığı hâlde büyük velîlere dil uzatırlar. İnsan şekline girmiş nice şeytanın olduğunu söyleyen Mevlânâ, avcının kuşu ısıklıkla kandırması gibi sahte şeyhlerin de tatlı sözlerle insanı tuzağa çektiğini anlatır. Sonunda tâlibe net bir öğüt verir ve şöyle seslenir: Hakîkî şeyhten başkasına el verme; hikmet sahibi, âlim ve habîr olan gerçek rehberi ara çünkü kurtuluş yalnız onun sohbetindedir.

21- “Kâmil mürşidin temiz şahsiyetini beyân eder.” başlıklı bölümde, *Mesnevî*’den on beyit seçilmiştir. Bu bölümde Mevlânâ, gerçek şeyhliğin dış görünüşle değil, benlikten tamamen arınmış bir hâl ile mümkün olduğunu sembolik bir dille anlatmaktadır. Siyah saçın nefsi, vehmî benliği temsil ettiğini; hakîkî pîrin ise içinde bu benlikten kıl kadar iz kalmayan kimse olduğunu söyler. Hz. Îsâ’nın “Genç olmadan yaşlandık” sözünü örnek vererek olgunluğun zamanla değil mânevî idrâkle elde edildiğini hatırlatır. Saçı sakalı ağarmış olsa da hâlâ benlik davası güdenin pîr sayılamayacağını vurgular. Gerçek ihtiyarlığın aklın, hikmetin ve nefis tezkiyesinin olgunluğu olduğunu belirtir. Böyle bir pîrin eli, Allah’ın kudretiyle gizli âlemlere bile erişir; gâipte olanlara bu kadar lütuf ulaşıyorsa, huzurda bulunanların bundan daha büyük bir pay alacağı açıktır.

22- “Talebelerin dürüstlüğünü ve şeyhlere (üstat) hizmet etme edebini beyân eder.” başlıklı bölümde, *Mesnevî*’den on yedi beyit seçilmiştir. Bu bölümde Mevlânâ, tâlibin yani müridin şeyhe karşı nasıl bir istikamet ve edep üzere olması gerektiğini anlatmaktadır. Pîr

bulununca gevşeklik göstermemek, ona tam teslimiyetle bağlanmak ve Mûsâ'nın Hızır'a teslim olduğu gibi muhalefeti terk etmek öğütlenir. Mânevî sırların elçileri, İsrâfil gibi diriltici nefes taşıyan dinleyiciler ister; bu yüzden müridin gurur ve kibirden sıyrılarak eğilmesi, kırılması ve pîr kapısında hizmet etmeyi şeref bilmesi gerekir. Pîrlere dilenci değildir; onlara karşı edep gösterilmediğinde onların rehberliğinden bir fayda beklenemez. Zâhir ehli için edep dış görünüşe indirgenmiş olsa da gönül ehli için edep kalbin temizliği ve iç dünyanın doğru hâlidir çünkü onlar kalplerden haberdârdır. Ne yazık ki insan bazen makam umarak körlerin huzurunda edeple durur ama hakîkati görenlerin yanında edepsizlik eder. Bu durum kişiyi nefsin ateşine odun eder. Allah'ın has kullarıyla edepsizce konuşmanın kalbi öldüreceği, amelleri karartacağı vurgulanır. Sonunda Mevlânâ, edebî ilâhî bir lütuf olduğunu, edepsizliğin ise şeytanı güldüren ve dünyayı fitneye sürükleyen gerçek bir hüsrân olduğunu hatırlatarak Allah'tan edepte muvaffakiyet talep etmeyi öğütler.

23- “Müridin şeyhi denemesinin zararını beyân eder.” başlıklı bölümde, *Mesnevî*’den yedi beyit seçilmiştir. Bu bölümde Mevlânâ, müridin şeyhini imtihan etmeye kalkmasının mânevî yolculuğu nasıl bozduğunu açıkça bildirmektedir. Şeyhi sınamaya yeltenen müridin aslında kendi gafletini, cehaletini ve cüretini ortaya koyduğu, böyle bir davranışın kâmil bir rehbera zarar vermeyeceği vurgulanır. Mürşidi imtihan etmek, onun üzerinde tasarruf kurmaya kalkmak gibidir ki bu, padişah üzerinde tahakküm kurmaya benzeyen büyük bir saygısızlıktır. Şeyhi sınama isteği, kötü talihin insana musallat olduğunu gösteren bir işaret sayılır. Bu vesvese kalbe düştüğünde yapılması gereken tek şeyin, hemen Allah’a yönelip secdeye kapanmak, gözyaşıyla toprağı ıslatarak ilâhî koruma dilemek olduğu öğütlenir. Bu şekilde Mevlânâ, müridin iç dünyasını arındıran en önemli unsurun teslimiyet ve edep olduğunu bir kez daha hatırlatır.

24- “[Kardeşi] Kınamayı terk etmeyi beyân eder.” başlıklı bölümde, *Mesnevî*’den yedi beyit seçilmiştir. Bu bölümde Mevlânâ, özellikle mânevî kardeşler hakkında sûizandan sakınmayı öğütlemekte, zâhirde onlardan hoşuna gitmeyen bir davranış görülse bile iyi niyetle düşünmek gerektiğini vurgulamaktadır. Kötü hayallerin ve vesveselerin

dostlukları parçalayan gizli bir zehir olduğunu söyleyerek, Allah'ın birini rezil etmek isterse onu temiz insanları kötölemeye yönelttiğini; buna karşılık, bir kulun aybını örtmek dilediğinde ise ona başkalarının kusurlarını dile getirme fırsatı bile vermediğini ifade eder. Ayıp örtmenin ilâhî bir edep olduğunu, bunu yapanın kendi ayıplarının da örtüleceğini; başkalarının kusuruyla alay edenin ise aslında o kusuru kendi üzerine çektiğini belirtir. Kişinin asıl saadetinin kendi aybını görmesinde olduğunu hatırlatır ve insanların çoğunun kendilerinden habersiz bir şekilde sürekli birbirlerinin eksiklerini söylemekle meşgul olduklarını eleştirir. Bu öğütlerle Mevlânâ, mânevî yolun temel şartlarından biri olan hüsn-i zan ve ayıp örtücülüğün önemini bir daha vurgular.

25- “Bazı inkarcıların kâmil şeyhi kınamalarını beyân eder.” başlıklı bölümde, *Mesnevî*’den sekiz beyit seçilmiştir. Bu bölümde Mevlânâ, hak dostlarını kötöleyen inkârcıların aslında kendi kirli hâllerini başkalarına yansıttıklarını söylemekte, zina edenin zinayı, içki ve riya ehlinin de kendi bulaşıklıklarını Allah dostlarına isnat ettiğini belirtmektedir. Böyle bir şeyhin başkalarına fayda vermesi mümkün olmadığı için, Hak ehli hakkında zanda bulunmanın tamamen kişinin kendi hayal ürünü olduğuna işaret eder. Hak dostlarının yüksek mânevî mertebesi, Kızıldeniz’e karışan bir pisliliğin onu kirletmemesi gibi her türlü kötü sözden etkilenmez; ateşin İbrâhim’e zarar vermemesi misali, gerçek veliler dünyevî kusurlarla lekelenmez. Onların hata gibi görünen hâllerinin bile Allah katında sıradan kulların ibadetlerinden üstün olabileceğini söyleyerek hakikat erbabının küfür ve iman gibi ikiliklerin ötesinde bir makamda bulunduğunu ifade eder. Son olarak Mevlânâ, insanın Hak dostlarını kendi nefsiyle kıyaslamaması gerektiğini, çünkü yazılışı aynı olsa da süt ile aslanın özde bambaşka varlıklar olduğunu hatırlatarak anlatır.

26- “Kendini beğenenlerin durumunu beyân eder.” başlıklı bölümde, *Mesnevî*’den on iki beyit seçilmiştir. Bu bölümde Mevlânâ, bencilliğin ve nefse kulluğun insanı nasıl hakîkatten uzaklaştırdığını anlatmaktadır. Dünyevî arzûlara esir olup nefse boyun eğmenin, gönül ehline yabancılığın ve mânevîyat büyüklerine hilekâr yaklaşımların bencilliğin açık işaretleri olduğunu belirtir. Böyle kişiler, her zaman kâmil şeyhi eleştirir. Onu, bir şey alınca “dilenci”, almayınca “ikiyüzlü”,

halkla beraber olunca “açgözlü”, uzak durunca “kibirli” diye suçlarlar. Kendi sorumluluklarından kaçmak için aile nafakası bahanesine sığınır. Helal kazanç iddiasında bulunsalar da Mevlânâ onların aslında nefsânî kan döngüsünden başka bir “helal” bilmediklerini ima eder. Onlara çarenin gıdada değil Allah’ta, dermanın nefse tapınmakta değil dinde olduğunu hatırlatır. İnsan pis ve temiz şeylerden ayrı kalamazken bütün bunları yaratandan nasıl ayrı düşebildiğini sorgulayarak bencilliğin asıl kaynağının kalbin Hak’tan uzaklaşması olduğunu vurgular.

27- “Dünyadaki her güzelliğin sonundaki çirkinliği beyân eder.” başlıklı bölümde, *Mesnevî*’den yedi beyit seçilmiştir. Bu bölümde Mevlânâ, dünya nimetlerinin aldatıcı yüzünü ve her güzelliğin sonunda çirkinliğe, yok oluşa dönüşen bir yön taşıdığını hatırlatmaktadır. Lezzetli yemeklerin tuvaletteki pisliğe dönüşmesi örneğiyle, görünen süsün ve cazibenin ardındaki hakikati düşünmeyi öğütler; çünkü sonunu görebilen kimse aldanmaz. İlkbaharın tazeliğine kapılanın sonbaharın solgunluğunu da görmesi gerektiği gibi, gündüzün parlak güneşi nasıl batışta “ölüm” hâline geliyorsa, dolunayın güzelliği de ay sonunda hüsrana dönüşür. Mevlânâ, bu benzetmelerle insanı, yüzeydeki hoşluklara değil, onların âkıbetine bakmaya çağırır; zirâ geçici güzelliklere kapılan kişi av olurken, sonu düşünen aldanıştan kurtulur.

28- “Fenâyı terk edip bekaya çalışmayı beyân eder.” başlıklı bölümde, *Mesnevî*’den yedi beyit seçilmiştir. Bu bölümde Mevlânâ, dünyanın geçici sevinçlerine aldanmamayı, fanilikten yüz çevirip bekâyâ yönelmeyi öğütler. İnsanı mutlu eden her şeyin daha önce başkalarını da sevindirdiğini fakat sonunda rüzgâr gibi kaybolduğunu hatırlatır ve vefâsız olan bu şeylere gönül bağlamamayı ister. İnsan onları bırakmazsa, onlar insanı terk edecektir. Gerçek sevginin ancak Hay ve Kayyum olan Allah’a duyulabileceğini, renk ve kokuya bağlı dünyevî aşkların ise aşk değil şehvet olduğunu ve sonunun utanç olduğunu söyler. Güneş ışığının duvarda beliren parıltısını örnek vererek fanilerin güzelliğinin ödünç bir ışık gibi geçici olduğunu belirtir. İnsanın kerpiç misali geçici varlıklara değil asıl ve sönmeyen ışığın kaynağı olan bâkî güneşe, yani ilâhî hakîkate yönelmesi gerektiğini vurgular.

29- “Dünyayı terk etmeyi beyân eder.” başlıklı bölümde, *Mesnevî*’den on beyit seçilmiştir. Bu bölümde Mevlânâ, insanı altın ve

gümüşün esaretinden yani dünya bağlarından kurtulmaya çağırma-
dır. Dünyadakiler bir testiye doldurulan deniz suyu gibidir; ne kadar
çok içilse insanı tam olarak kandırmadığı gibi üstelik susuzluğu artırır.
Kanaatsiz gönül sedefinde inci bulunmadığı gibi, hırslı kimsenin göz
testisi de hiç dolmaz. Buna karşılık dünyayı kalben terk eden kimseye
hem dünya yaklaşıp hem de ahiret nimetleri artar; sevgilisiyle huzur bu-
lan için dünya değersiz bir leş gibi görünür. Mevlânâ, İbrâhim Edhem’i
örnek göstererek insanı dünya saltanatını bırakıp ebedî yurda yönel-
meye teşvik eder; zîrâ dünya rûhun zindanı, dar ve karanlık bir kuyudur,
dışarıdaysa renk ve koku ötesi bambaşka bir âlem vardır. Peygamber-
lerin bile bu dünyayı dar bulup mekânsız hakikat âlemine yöneldiğini
hatırlatır. Son olarak Hakk’ı zikrederek dünya hırsının karanlık sesle-
rini bastırmayı ve gönül gözünü bu akbaba gibi oyalayan dünyevî
arzûların pençesinden uzak tutmayı öğütler.

30- “Mal ve mevki (servet ve makam) yergisini beyân eder.” baş-
lıklı bölümde, *Mesnevî*’den on üç beyit seçilmiştir. Bu bölümde
Mevlânâ, mal ve makam sevgisinin insanı nasıl alçalttığını anlatmakta-
dır. Dünya malını baştaki külaha benzetir; ancak yalnızca başı çıplak
olan, yani hakîkatten yoksun kimseler ona muhtaçtır, gerçek güzelliğe
sahip olan ise malın yokluğunu bile hoş görür. Dünya malı akli kıt kuş-
ların tuzağı iken, ahiret nimetleri olgun ve bilge kuşların yoludur. İn-
sanların dünyaya esir oldukları hâlde kendilerine “dünyanın emiri” de-
meleri gülünçtür; tıpkı zenciye beyaz demek gibi. Mevlânâ’ya göre ha-
kiki padişah, padişahlığa aldırmayan ve ışığını Hakk’tan alan kimsedir;
makam sandığımız taht ise bir tahta tabuttan ibarettir. İnsan ne kadar
altın biriktirse de hepsi sonunda değersiz kum gibi geride kalır. Benlik
ve makam hırsı bir merdiven gibidir; yükseldikçe düşüşü daha acı olur.
Halkın insana geçici olarak verdiği efendilik de borçtur; sonunda geri
alınacaktır. Bu nedenle Mevlânâ, geçici beyliği Hakk’a teslim etmeyi,
böylece insana Hak tarafından gerçek ve ebedî bir padişahlığın bağışla-
nacağını öğütler.

31- “Şöhretin tehlikelerini beyân eder.” başlıklı bölümde, *Mes-
nevî*’den beş beyit seçilmiştir. Bu bölümde Mevlânâ, şöhretin insanı
Hak yolundan alıkoyan sağlam bir bağ, ayaklara dolanan ağır bir zincir
olduğunu söylemekte, mümkünse sultanlık iddiasından uzaklaşıp kul

olmayı öğütlemektedir. Çünkü aşkla dolan bir gönül için gerçek makam yalnızca kulluktur. İnsanın kendini ortaya koyup parlatmaya çalışmasının tehlikesini, “tane olsan kuşlar yer, gonca olsan çocuklar koparır” diyerek ifade eder; yani görünen, teşhir edilen her güzellik mutlaka bir saldırıya, nazara, kısıpaca maruz kalır. Kendini mezada çıkaran kişinin yüzlerce kötü bakışa hedef olacağını söyleyerek şöhret arzusunun hem iç dünyayı hem de mânevî yönelişi tahrip eden gizli bir afet olduğunu vurgular.

32- “Fenâ ve mahviyetin faydalarını beyân eder.” başlıklı bölümde, *Mesnevî*’den altı beyit seçilmiştir. Bu beyitlerde Mevlânâ, hakîkate giden yolun benliği terk edip “yokluk” makamına yönelmekten geçtiğini anlatmaktadır. Ayaz’ın gocuk ve çarığına mihrap edinmesi, kulun tevâzu ve hiçlik hâlini ibadet makamına yükseltmesini temsilen anlatır. Allah’ın dergâhında “ben” ve “biz” iddiasıyla ortaya çıkanın yükselmeyeceği belirtilir. İlâhî hazinelerin bu hiçlik makamından tecellî ettiğini vurgulayan Mevlânâ, vehmî benliğe aldanan kişinin gerçek yokluğu anlayamayacağını söyler. Benliğini aşan kimsenin “bensiz” bir hâle erdiğini, böylece onda Hakk’ın tecellisinin görünür olduğunu ve herkesle dost olacağını ifade eder. Yokluğun, kişiyi hakîkî varlığa taşıyan bir “Burak” olduğunu hatırlatarak insanın benliğini terk ettiği ölçüde ilâhî hakîkate doğru yol alacağını beyân eder.

33- “Tevekkül ve kanaati beyân eder.” başlıklı bölümde, *Mesnevî*’den on bir beyit seçilmiştir. Bu beyitlerde Mevlânâ, yoksulluğa sabrı ve gönlü dünyevî geçim sıkıntısından arındırmayı öğütlemekte, Allah’ın izzetinin fakr makamında tecellî ettiğini söylemektedir. Kulun rızık için aşırı telaş göstermesini gereksiz bulur; zîrâ rızık, kulun ona duyduğu iştiyaktan daha güçlü bir şekilde kuluna yönelmiştir. İnsan kalbine geçim derdi yüklemek yerine Allah’ın kapısında kullukla beklerse rızık eksik olmaz. Peygamber’in “Cennet istiyorsan kimseden isteme” sözünü hatırlatarak gerçek tevekkülün yalnız Allah’a yönelmek olduğunu vurgular; çünkü başkasından istemek de sonunda Allah’tan istemektir, veren eli cömertliğe meylettiren yine O’dur. Bu nedenle Mevlânâ, ihtiyaçların başkasına muhtaç olan kimselerden değil doğrudan Allah’tan talep edilmesi gerektiğini belirtir. Kanaatin bal denizi gibi tatlı olduğunu söyleyip yüz ekşitmemeyi, az yemeyi, israfı terk

etmeyi öğütler; çünkü israf tuzağa düşürür, kanaat ise insanı korur ve huzura erdirir.

34- “Riyazet ve açlığın faziletlerini beyân eder.” başlıklı bölümde, *Mesnevî*’den yirmi altı beyit seçilmiştir. Bu bölümde Mevlânâ, insanın mide bağımlılığından kurtulup riyazetle nefsinı arıtması gerektiğini vurgulamaktadır. Karnını aşırı yemekten boşaltanın içine ilâhî incilerin dolacağını, can çocuğunun şeytanın sütü olan şehvetten kesilince meleklerle yoldaş olacağını söyler. Ekmek ve etin çamur gibi geçici olduğunu, az yenilmezse insanı da çamura çevirdiğini belirterek asıl rızık hikmet ve nûr olduğunu dile getirir. Ağız şehvet gıdasına kapanınca gönülde başka bir ağız açılır ve o ağız ancak mânevî esrar lokmalarını tadabilir; çünkü dost tâliplerinin gıdası ekmek değil aklın ve rûhun nûrudur. Mevlânâ’ya göre her maddî gıda, hakîkatte nûrun bir yansımasıdır; insan o nûrdan bir kez nasip alsa sıradan yiyeceklere ilgi duymaz. Açlık hem hastalıklardan iyidir hem de Allah’ın seçkin kullarına güç katsın diye verilen bir riyazet makamıdır. Midesine esir olanın yükselmesi mümkün değildir; insan gıdasını değiştirip rûhun derecesine çıkmadıkça meleklerin makamına erişemez. Dünya nimetlerle dolu olsa da karınca ve yılanın nasibi yine topraktır; aynı şekilde maddî ekmekten kopamayan rûh da hakîkat nehirlerinin tadını bilemez. Açlık, yokluk, sarhoşluk ve ilâhî neşe hâllerini tatmayan kimse ise aşkın yankısını duymayan dağ gibi kalır. Bu sebeple Mevlânâ, mide hırsını terk edip ilâhî nûra yönelmenin insanı hakîkate taşıyan yegâne yol olduğunu öğretir.

35- “Aşk ve onun sarhoşluk hallerini beyân eder.” başlıklı bölümde, *Mesnevî*’den otuz üç beyit seçilmiştir. Bu bölümde Mevlânâ, aşkın âşığının hem sevinci hem kederi olduğunu, âşığının bütün emeğinin ve mükâfatının da yalnız Hak’ta toplandığını anlatmaktadır. Âşık, sevgiliden başkasına yönelirse bu aşk değil kuru bir sevdadır; çünkü hakîkî aşk gönülde parlayınca bâkî sevgiliden başka her şeyi yakar. Aşkın beş duyudan ve mekânın altı yönünden bağımsız bir hakîkat olduğu, insanın nice arzularla dolu gönlünü birleştiren tek gerçek mezhebin aşk mezhebi olduğu vurgulanır. Aşk, nefsine tapanlara helâl olan dünya mülkünün karşısında Hakk’ın saf muhabbetine kul olmayı gerektirir; kulluk ve efendilik gibi dünyevî roller aşkı örten iki perdedir. Aşk, merhametsiz bir kâtil gibi görünür; çünkü gerçek âşığının dışındakiler ondan kaçsın

diye böyle bir surete bürünür. Aşk; felekleri döndüren, yeri titreten, gökte yarıklar açan bir güçtür; bu yüzden aşk sözle anlatılamayan uçsuz bucaksız bir deryadır. Mevlânâ aşkı bütün dertlerin tabibi, kibir ve rıyanın ilacı olarak över; insanı topraktan alıp göklere çıkaran, dağları bile semaya kaldıran bir güç olduğunu belirtir. Âşığın deli görünmesi bu yüzden tabiidir; aşk hâli hata gibi görünen sözleri bile şehit kanı gibi aziz kılar. Mevlânâ, aşkı şöret sanıp ondan kaçanları eleştirir ve aşkın yüzlerce naz, cilve ve çetin imtihanlarla elde edildiğini hatırlatır. Aşk yolunda korkakların toz bile olamayacağını, âşığın ölüm tehdidiyle bile korkmayacağını, “Lâ”ya kurban olup “Belâ” çağrısına koşacağını söyler. Aşkın derinliğinde fıkıh imamlarının bile sükût ettiğini ifade ederek, aşkın şerh edilemeyecek kadar sınırsız bir ilâhî vasıf olduğunu bildirir. Son olarak okura bu sözleri lafız olarak değil “Âb-ı hayat” gibi diriltici bir mânâ olarak içmesini öğütler ve bu bilginin beşerî bir ilim değil ilâhî bir ilham olduğunu vurgular.

3- Cezîre-i Mesnevî’nin Nüshaları

Eserin Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, Yazma Eserler Veri Tabanı’nda kayıtlı 35 nüshası bulunmaktadır. Ali Çoban, *Cezîre-i Mesnevî*’nin ellinin üzerinde nüshasını tespit ettiklerini, en eski tarihli nüshanın h.958/1551 tarihli olduğunu belirtmiş, ulaşabildiği nüshaları bir tabloda sunmuştur.⁶ Bazı nüshaların müstakil (HME, HE gibi), bazılarının ise bir mecmua içerisinde veya şerhli olduğu (Süleymaniye Kütüphanesi, Laleli, 1910-001 gibi) görülmektedir. Bu çalışmada müstakil nüshalardan ikisi ele alınmış ve karşılaştırmalı metinde kullanılmıştır. İhtiyaca göre diğer nüshalara da müracaat edilmiş ancak ilmi bir nüsha karşılaştırması yoluna gidilmeden doğru olduğu kabul edilen yazmalar tercih edilmiştir. Metin neşrinde istimal edilen yazma nüshaların bazı özellikleri kısaca şöyledir:

1- Süleymaniye Kütüphanesi Halet Efendi [HE] Ek-78: Toplam 10 varak olup her sayfada 23 satır vardır ve ta’lik hatla yazılmıştır. Yazılış tarihi ve müstensihi belli değildir. Başlıklar kırmızı mürekkepli kalemle yazılmıştır. Oldukça temiz ve okunaklı bir nüshadır. Eserin

⁶ Eserin yazma nüshaları hakkında daha detaylı bilgi için bk. Çoban, 2021, s. 78-81.

Dîbâce'si bu nüshadan okunmuş ve ayrıca beyit numaraları da bu nüshaya göre verilmiştir.⁷

2- Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi [HME] 2979: Toplam 15 varak olup her sayfada 17 satır vardır ve ta'lik hatla yazılmıştır. Yazılış tarihi ve müstensihî belli değildir. Başlıklar kırmızı mürekkepli kalemle yazılmıştır. Tashihli bir nüsha olup özellikle Dîbâce kısmında der-kenar bazı açıklama ve eklemeler vardır. Ayrıca beyitlerin *Mesnevî*'nin kaçınıcı cildinden alındığı kırmızı kalemle her beytin yanına yazılmıştır. Bunların dışında bu nüshada metin öncesi ve sonrasında önemli olduğunu düşündüğümüz bazı kayıtlar vardır. Bu nüshanın metin dışı kayıtları ve incelemesi, tıpkıbasımıyla birlikte çalışmanın sonuna eklenmiştir. Bk. Ekler (A-B-C).

4- HME Nüshasındaki Metin Dışı Kayıtlar

Metin teşkilinde kullandığımız ve orijinal metnini ekler bölümüne eklediğimiz HME nüshasında, Dîbâce'nin öncesi ve 366 beyitlik metnin sonunda yer alan, metin dışı bazı kayıtlar vardır. 1a sayfasında; Hz. Peygamber'e atfedilen ancak hadîs kaynaklarında hadîs olarak geçmeyen bir söz, "Sûfî goft" ve "Cevâb-ı Kalender" başlıklı iki Farsça beyit, ayrıca Mevlânâ'dan alınan Farsça bir beyit, "Adamlar dörttür" anlamında kırmızı başlıklı Arapça dört hikmetli söz, "Li-muharrirîhi" başlıklı Türkçe üç beyit, el-Asmaî⁸ ile gizli bir âşık'ın mâcerâsını anlatan tahkiyeli Arapça beş beyit yazılmıştır. Buradaki Arapça-Farsça ibareler okunmuş, tercümeleri de yapılmak suretiyle ekler bölümüne ilave edilmiştir. Metnin bitiminden sonra [HME14b] müellif veya müstensih tarafından bazı eklemelerin de yapıldığı görülmektedir. Burada ilk olarak "Faslun fi'l-âşûrâ" başlıklı aşûre orucunun faziletlerini anlatan bir bölüm karşımıza çıkmaktadır. Sonra "Ez-güftâr-ı li-Câmî"

⁷ Bu nüshanın fiziksel özellikleri ve detaylı bilgi için bk. Sineçâk, *Cezîre-i Mesnevî*. <https://portal.yek.gov.tr/works/detail/262673>

⁸ Tam adı Ebû Saîd Abdülmelik b. Kureyb el-Asmaî el-Bâhilî (ö. 216/831) olup Basra dil mektebinin önde gelen simâlarından biridir. Şiir ve ahbâr râvisi, dil ve edebiyat âlimi olarak bilinen müellifin çoğunluğu Câhiliye devri şairlerinin şiirleri olmak üzere bazı muhadramûn ve İslâmî devir şairlerinin şiirlerinden derlenen *el-Asma'îyyât* adlı bir antolojisi vardır. Daha geniş bilgi için bk. Süleyman Tülücü (1991), "Asmaî", DİA, 3/499-500. <https://islamansiklopedisi.org.tr/asmai>

Rahimehullâh” başlıklı 17 beyitlik Farsça ve “velehû” başlıklı yine Farsça iki beyit yer almaktadır. Buradaki Farsça beyitlerin Câmî’ye ait olduğu tespit edilmiştir. Metin dışı kayıtlardaki Farsça beytiler okunmuş, Latin harfleriyle yazıya geçirilmiş ve tercümeleri de yapılmak suretiyle ekler bölümünde sunulmuştur.

Dîbâce

کلام سینه چاک یوسف رحمه الله

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

حمد بلا غایه و بی حد و شکر لا یحصی ولا یعد آن خدایا که سینه بی کینه کاملانرا
 باشعه انوار کمالات ظاهریه درخشان و تابان ساخت و صدور پر حبور عارفان را بلمعات
 اضواء معارف باطنیه ضیا پرور و منور گردانید. و درود نا محدود بر آن پیشوای مرشدان کامل
 و رهنمای کاملان واصل را سزااست که در جولانگاه نبوت مترنم بصدای رَایْتُ رَبِّی و در
 تختگاه رسالت متکلم اَبِیتُ عِنْدَ رَبِّی بوده¹⁰. و برآل و اصحاب او باد که هر یکی ازیشان پیش
 برنده دامنندگان راه خزلان و دست گیرنده افتادگان چاه عصیانست. اما بعد مدتی بود که این
 نامراد پر تأسف اعنی غمناک سینه چاک یوسف تنبّع مثنوی حضرت خداوندگار قدس سره العزیز
 میگردم، روزی بعضی از طالبان حقایق مثنوی و راغبان دقایق معنوی التماس کردند که مثنوی
 مولانا جلال الحق و الملت و الدین افاض الله نوره علینا و علی العالمین بحریت بی حد کران
 و دریاییست نا متناهی و بی پایان در هرکسی بمراد خود اقتدار ملاحی و استطاعت سباحی
 نتواند کرد و بعضی لائل منظومه وی، در سلك اختصار و انتخاب و ایجاز و در رشته باریک
 اعجاز کشیده شود، تا مبتدیان را هم از و حظی و بهره یافته شوند، این بنده نحیف نیز بر
 مقتضای فحوای الآیه وَأَمَّا السَّائِلُ فَلَا تَنْهَرْ. از شش مجلد¹¹ مثنوی سیصد و شصت و شش
 (۳۶۶) ابیات اختیار کردم، و بیکدیگر ارتباط دادم، و بهر جلد مثنوی در صورت ارقام هندی
 اشارت نمودم. و او را جزیره مثنوی لقب نهادم، وَاللَّهُ الْمُعِينُ وَالْمُسْتَعَانُ، وَعَلَيْهِ التَّكَاثُفُ وَالْتَّكَلُّافُ.
 مثنوی:

⁹ Yûsuf-ı Sîneçâk, *Cezîre-i Mesnevî*, Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi [HME] 1^b; Halet Efendi Ek [HE] 1^b. Başlık: -HE; *Bismillâhi 'r-Rahmânir 'r-Rahîm* HME.

¹⁰ در جولانگاه... بوده: در جولانگاه نبوت متکلم بندای ابیت عند ربیست و در تختگاه رسالت مترنم بصدای
 HME رایت ربیست

¹¹ HME مجلد: جلد 11

کر شدی عطشان بحر معنوی
فرجه کن در جزیره مثنوی
فرجه کن چندان که اندر هر نفس
مثنوی را معنوی دانی¹² و بس¹³

Sîneçâk Yûsuf'un Ön Sözü (Allah Ona Rahmet Eylesin)

Sonsuz hamd ve sayısız şükür; kâmillerin pak gönüllerini zâhirî kemâlatın nûrlarıyla aydınlatan ve âriflerin huzur dolu kalplerini bâtinî marifetin ışıklarıyla nûrlandıran Allah'a mahsustur. Sonsuz ve sınırsız salât ve selâm; nübüvvet meydanında "Rabbimi gördüm" nidasıyla terennüm eden, risâlet tahtında "Rabbimin katında geceledim" sedasıyla tekellüm eden; kâmil mürşitlerin önderi ve Hakk'a ermiş kâmillerin rehberi olan o yüce Peygamber'e layıktır. Salât ve selâm, onların her biri hüsrân yolunda takılıp kalanlara öncülük eden, isyan çukuruna düşenlerin elinden tutup kaldıran, onun âl ve ashabına da olsun.

Ama bundan sonra: Bir müddettir ki bu bahtsız ve derin teessür içindeki kul, yani gönlü gamla dolu olan Sîneçâk Yûsuf, Hazret-i Mevlânâ'nın (kuddise sirruhu'l-azîz) *Mesnevî*'sini tetkik etmekteydim. Bir gün *Mesnevî*'nin hakikatlerini araştıran ve mânevî inceliklerine rağbet eden bazı kimseler benden şöyle bir ricada bulundular: "Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin (Allah, onun nûrunu bizim ve âlemlerin üzerine bol bol göndersin) *Mesnevî*'si sınırı olmayan bir deniz, sonu bulunmayanengin bir deryadır. Herkes maksadına göre bu denizde gemcilik yapmaya veya yüzmeye güç yetiremez. Bu yüzden onun manzum incilerinden bazıları kısaltma, seçme ve özlü anlatım yoluyla ince bir ipliğe dizilsin ki, yeni başlayanlar da ondan zevk alıp nasıplensinler." Bu zayıf kul da "İsteyeni azarlama" (Duhâ 93/10) âyetinin mânasına uyarak *Mesnevî*'nin altı cildinden üç yüz altmış altı (366) beyit seçtim. Onları birbirleriyle irtibatlandırdım ve her beyitte *Mesnevî* cildini Hint

¹² dâni: gûyî HE, binî Mevlânâ (*Mesnevî*)

¹³ Metnin Dîbâcesi Süleymaniye Kütüphanesi Halet Efendi nüshası ile tashihli Hacı Mahmud Efendi nüshası karşılaştırılarak okunmuştur. Dîbâce'nin tercümesi Farsça metnin hemen altında verilmiştir.

rakamlarıyla işaret ettim ve bu esere *Cezîre-i Mesnevî* (*Mesnevî Adası*) adını verdim. Allah, yardım eden ve kendisinden yardım istenendir; O'na dayanır O'ndan yardım isteriz.

Mesnevî:

“Eğer mânâ denizine susadıysan, *Mesnevî* adasında bir soluklan [ferahlan]. Öyle ferahlan ki, her nefeste *Mesnevî*’yi sadece mânâ denizi olarak göresin [bilesin, söyleyesin].”¹⁴

¹⁴ Bazı tercümelerde “fürce” kelimesine “ark” anlamı verilerek Türkçeye şöyle çeviri yapılmıştır: “Mânevî denize susadıysan, *Mesnevî* adasında bir ark açiver. Her solukta *Mesnevî*’yi sadece mânevî [bir deniz] olarak görebileceğin bir ark aç.” Örs ve Kırlangıç, 2015, s. 777 (Beyit: 67-68). Manzum *Mesnevî* tercümesiyle tanınan divân şairi Nahîfî (ö. 1151/1738) ise bu beyitleri manzum olarak şöyle tercüme etmiştir:

“Ey olan atşân-ı bahr-i ma‘nevî / Ol teferrüc-sâz-ı sahn-ı *Mesnevî*

Kıl teferrüc ol kadar kim her nefes / *Mesnevî*’de ma‘nevî keşf ola bes” *MNT*, 6. C, s. 2/6768.

در بیان طالبان که از علم الهی صنع افتاده اند و بر موجب "حُبُّ الْوَطَنِ مِنَ الْإِيمَانِ" وطنهای اصلی خود می طلبند والله اعلم بالصواب¹⁵

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ¹⁶

I-DER-BEYÂN-I TÂLIBÂN Kİ EZ-İLM-İ İLÂHÎ SUN‘-I
ÜFTÂDEEND VE BER-MÛCİB-İ “HUBBU’L-VATAN MÎNE’L-
‘ÎMÂN” VATANHÂ-YI ASLÎ HOD MÎTALEBEND VALLÂHU
A‘LEM BÎ’S-SAVÂB¹⁷

“BİSMİLLÂHÎ’R-RAHMÂNİR’R-RAHÎM”

1. Beyit:¹⁸

بشنو از نی چون شکایت میکند

از جداییها حکایت میکند¹⁹

Bişnev ez ney çûn şikâyet mîkoned

Ez-cudâhîyâ hikâyet mîkoned

¹⁵ 1- “Allah’ın ilmiyle yaratılmış olan ve ‘Vatan sevgisi imandandır’ hadîsine uygun olarak asıl vatanlarını arzûlayanların hâlini beyân eder. Doğrusunu en iyi bilen Allah’tır.” [HME2a, HE2a]

¹⁶ “Rahmân ve Rahîm olan Allah’ın adıyla.”

¹⁷ Yûsuf-ı Sîneçâk, *Cezîre-i Mesnevî*, Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi, 1^b-13^b; Halet Efendi Ek/78, 1^b-9^b. Nahîfî, Mehmed Süleyman b. Abdurrahman b. Sâlih el-İstanbulî el-Mevlevî (ö. 1151/1738) *Terceme-i Mesnevî*, Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi (Matbu). Nahîfî, *Terceme-i Mesnevî*, s. 1-2 [İlk on sekiz beyit]. Mevlânâ, *Mesnevî*, [İlk on sekiz beyit]; <https://ganjoor.net/moulavi/masnavi/daf-tar1/sh1>

¹⁸ Beyit numaraları, Sîneçâk’ın *Cezîre-i Mesnevî* (Halet Efendi ve Hacı Mahmud Efendi Nüshası)’sine göre verilmiştir.

¹⁹ Farsça beyitler Sîneçâk’ın *Cezîre-i Mesnevî*’sinden (Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi Nüshası) alınmış, beyitlerin altına önce Latin harfleriyle okunuşu yazılmış, onun altına da Nahîfî’nin manzum tercümesinden alınan beyitler eklenmiştir. Farsça beyitlerin Türkçe tercümesi de verilmek suretiyle metin oluşturulmuştur. *Cezîre-i Mesnevî* şerhlerinden de istifade edilerek ilk yirmi beş beyte kısa açıklamalar eklenmiştir.

Diñle neyden kim hikâyet itmede

Ayrılıklardan şikâyet itmede²⁰

MNT, 1/1-1²¹

“Bu neyden (insan) dinle! Neler hikâye ediyor ve ayrılıklardan nasıl şikâyet ediyor?”²²

Ney, insan rûhunun Allah’tan ayrılığını ve özlemini simgeler. *Mesnevî*’nin “dinle” emriyle başlaması, tasavvuf epistemolojisinde işitenin bilgi ediniminin ilk basamağı olarak görülmesiyle ilişkilidir. Bilgi, tasavvufî gelenekte görme ya da akıl yürütmeden önce işitmeyle başlar. Bu hem Kur’ân’daki vahiy alma süreçlerinde hem de klasik İslâm düşüncesinin duyular hiyerarşisinde karşılık bulan bir ilkedir. Ney metaforu ise antropolojik ve psikolojik bir sembol olarak değerlendirilir: Kamışlıktan kesilip içi boşaltılan ney, insanın ontolojik kökeninden (ruhlar âlemi) koparak dünyaya gönderilişinin alegorisidir. Neyin ürettiği “hüzünlü ses”, insanın benliğine yabancılaşmasının ve metafizik “gurbet” deneyiminin dışa vurumu şeklinde yorumlanır. Bu bağlamda aşk, insanın bu ontolojik kırılmayı aşarak yeniden asli hakikatle irtibat kurmasını sağlayan dinamik güç olarak konumlandırılır. Gâlib’e göre aşk olmadan marifet çabası sürdürülebilir değildir, çünkü aşk bilgiye ulaşmada bir motor işlevi görür. Dolayısıyla *Mesnevî*’nin ilk beyti, tasavvuf düşüncesinin bilgi teorisi, insan psikolojisi ve varlık anlayışını

²⁰ Beyitler tercüme edilmiş ve kısaca açıklanmıştır. Beyitlerin tercümesinde istifade edilen kaynak eserler için bk. Âmil Çelebioğlu, *Mevlânâ Mesnevî-i Şerîf (Aslı ve sadeleştirilmiş) Manzum Nahîfî Tercümesi*, Sönmez Neşriyat, İstanbul 1967-1972; Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî, *Mesnevî-i Ma’nevî*, (Çevirenler: Derya Örs - Hicabi Kırilangıç), Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, İstanbul 2015.

²¹ [MNT: *Manzum Nahîfî Tercümesi, Birinci Defter, Birinci Sayfa, Birinci Beyit*] *Mesnevî*’nin Türkçe manzum tam tercümesi 18. yüzyıl divân şairi Nahîfî tarafından yapılmıştır. Bu çeviri Âmil Çelebioğlu tarafından sadeleştirilerek metni ve *Mesnevî*’nin Bulak baskısının tıpkıbasımıyla birlikte yayımlanmıştır (İstanbul 1967-1972). Buradaki beyit numaraları Âmil Çelebioğlu’nun *Manzum Nahîfî Tercümesi* (cilt-sayfa-beyit) (İstanbul 1967)’ne göre verilmiştir.

²² Beyitlerin karşılaştırmalı şerh ve izahları için bk. Seda Uysal Bozaslan, *Abdûlmecid Sivasî’nin Şerh-i Cezîre-i Mesnevî’si (Metin-İnceleme) ve Yûsuf-ı Sîneçâk’ın Cezîre-i Mesnevî’sinin Türkçe Şerhleri (Karşılaştırma-Sadeleştirilmiş Ortak Metin)*, Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon 2016, s. 463-548.

birleştiren sembolik bir yoğunluk içerir ve işitme, idrâk, aşk ve hakîkate yöneliş şeklinde ilerleyen bir mânevî aydınlanma modeli sunar.

2. Beyit:

کز نیستان تا مرا بیریده اند
از نفیرم مرد و زن نالیده اند

K'ez neyistân tâ merâ bübrîdeend
Ez nefirem merd ü zen nâlîdeend

Dir kamışlıktan kopardılar beni
Nâlişüm zâr eyledi merd ü zeni
MNT, 1/1-2

“Beni kamışlıktan kestiklerinden beri, feryâdımdan erkek ve kadın inleyip durmaktadır.”

Neyin kamışlıktan koparılması, insanın aslî kaynağından, yani Allah’tan ayrılığını temsil eder. Neyin iniltisi, insanın bu ayrılık acısını dile getirişidir. Ayrıca neyin “kamışlıktan koparılması”, tasavvuf açısından rûhun ilâhî kaynağından ayrılıp dünyaya gelişini temsil eder. Bu ayrılık, insanın fitratında derin bir özlem ve eksiklik duygusu bırakır. Neyin iniltisi ise bu ontolojik ayrılığın duyulur hâle gelmesidir. İnsan, ney sesini işittiğinde aslında kendi içindeki kadim ayrılık acısına dokunur. Erkek ve kadın herkesin birlikte ağlaması, bu acının evrenselliğini gösterir; yani ayrılık fikri her insanda karşılık bulur. Böylece beyit, insanın kökenine dair metafizik bir hafızayı, işitme yoluyla harekete geçen bir duygu ve farkındalık deneyimine dönüştürür. Ney, sadece bir enstrüman değil, insanın kendi hakîkatine çağrısını taşıyan bir varlık hâline gelir.

3. Beyit:

سینه خواهم شرحه شرحه از فراق
تا بگویم شرح درد اشتیاق

Sîne-h'âhem şerha şerha ez-firâk
Tâ-be-gûyem şerh-i derd-i iştiyâk

Şerha şerha eylesin sînem firâk
Eyleyem tâ şerh-i derd-i iştiyâk
MNT, 1/1-3

“Ayrılığın acısıyla parça parça olmuş bir sine isterim ki özlem acısını dile getirebileyim.”

Özetle “dert ve hasretimi şevkle anlatabilmek için bir dert ortağı isterim” diyen bu beyit, tasavvufî psikolojide aşkın ancak yaralı bir gönül üzerinden ifade edilebileceğini anlatır. Şair, gönlünün “şerha şerha” yani parça parça yarılmasını, ayrılığın kalbinde derin izler bırakmasını ister; çünkü ona göre aşkın hakîkati ancak böyle bir içten yanmayla dile gelebilir. Bütünlüğünü koruyan, acı çekmeyen bir kalp ne özlem duyar ne de kavuşma arzûsunu ifade edebilir. Bu yüzden Mevlânâ, “iştiyak derdinin şerhini”, yani hakîkî aşkın açıklamasını yapabilmek için önce gönlün ayrılık ateşiyle yanması gerektiğini vurgular. Beyit, insanın mânevî dönüşümünün bir acı üzerinden gerçekleştiğini; ayrılık, yara ve özlemin hakîkati taşıyan bir dil oluşturduğunu vurgular. Bu bağlamda Mevlânâ, aşkın bilgisinin teorik değil, kalbe kazanmış bir tecrübe olduğunu ilan eder.

4. Beyit:

هر کسی کو دور ماند از اصل خویش
باز جوید روزگار وصل خویش

Her kesî k’û dûr-mând ez-asl-ı h’îş
Bâz cûyed rûzgâr-ı vasl-ı h’îş

Her kim aslından ola dûr u cüdâ
Rûzgâr-ı vasl-ı eyler muktedâ
MNT, 1/1-4

“Her kim özünden (aslından) uzak düşerse yeniden vuslat (kavuşma) zamanını arar.”

Ruhlar âleminden ayrılanlar, varlıklarının aslına dönmek isterler. Bu beyit, insanın yaratıcısına dönme isteğinin, varoluşunun temel bir parçası olduğunu anlatır. Her varlık, kendi kaynağından uzak

düştüğünde, tabiatı gereği tekrar ona dönmeyi arzûlar. Bu bağlamda “asıl vatan”, rûhun geldiği ilâhî menzili; “vatandan uzak düşmek” ise insanın dünyaya gelişiyle yaşadığı metafizik kopuşu temsil eder. Mevlânâ’ya göre insan, bu ayrılığın şuuruna varsın veya varmasın, içinde durmadan işleyen bir kavuşma isteği, yani kaybolmuş bütünlüğü yeniden bulma yönünde derin bir arzû taşır. Bu yüzden dünya hayatındaki arayışlar, huzursuzluklar, tutkular ve yönelişler, aslında insanın “kavuşma” istidadının farklı tezahürleridir. Beyit, böylece insan psikolojisini ontolojik bir zemine oturtur: İnsan, neyle uğraşırsa uğraşsın, her hâlükârda kendi aslına kavuşmanın yollarını arayan bir varlıktır.

5. Beyit:

من بهر جمعیتی نالان شدم
جفت بدحالان و خوشحالان شدم

Men be-her cem‘iyyetî nâlân şodem
Cüft-i bed-hâlân u hoş-hâlân şodem

Ben ki her cem‘iyyetin nâlânıyam
Hem-dem-i hoş-hâl ü bed-hâlânıyam
MNT, 1/1-5

“Her toplulukta feryat ederek inledim. Kimi zaman mutsuzlarla, kimi zaman mutlu olanlarla bir oldum.”

Yani hem asi hem de sâlihlerle birlikte oldum, onları da ağlattım. Bu, insanın yolculuğunda farklı deneyimlerden geçerek hakîkati arayışını sembolize eder. Buradaki “nâlân olma”, ney metaforunun devamı olarak rûhun ayrılıktan doğan sürekli iç feryadını temsil eder; Mevlânâ bu feryâdı hem kendi benliğinde taşır hem de başkalarının hâline karışır. Onun “her cemiyetle hem-dem olması”, tasavvufta insanın tüm varlıklarla ontolojik bir akrabalık taşıdığı fikrinin manzum bir ifadesidir: Hakîkati duyan kişi, insanların dış hallerindeki sevinç ve keder ayrımını aşar; her gönülde kendi acısının ve arayışının bir yansımasını görür. Bu nedenle Mevlânâ hem “hoş-hâl” hem “bed-hâl” insanlarla aynı nefesi paylaşabilir; çünkü aşkın ve ayrılığın sesi, toplumsal statü, karakter veya rûh hâli fark etmeksizin tüm insanlarda ortak bir

titreşim yaratır. Böylece beyit, sufinin içsel aydınlığının onu her hâlin diliyle konuşabilen, her kalbin derdine nüfuz edebilen bir varlığa dönüştürdüğünü anlatır.

6. Beyit:

هر کسی از ظنّ خود شد یار من
از درون من نجست اسرار من

Her kesî ez-zann-ı hod şod yâr-ı men
Ez-derûn-ı men ne-cust esrâr-ı men

Her kişi zu‘munca baña yâr olur
Sohbetümden tâlib-i esrâr olur
MNT, 1/1-6

“Herkes kendi zannınca benim dostum oldu ama kimse içimdeki sırları aramadı.”

Mevlânâ, burada insanların kendi anlayış ve algılarına göre onu değerlendirdiğini, ancak hakîkatin derinliklerinde yatan sırları kimse-nin göremediğini ifade eder. Mevlânâ’ya göre insanlar onunla dost olduklarını söylerler; fakat gerçekte ona değil, kendi zannettikleri Mevlânâ’ya, yani zihinlerinde kurdukları imgeye yakınlık duyarlar. Bu, modern psikolojide “yansıtma” ve “duygusal filtre” kavramlarıyla açıklanan durumun tasavvufî bir ifadesidir. İnsanlar onun sohbetine katılır, sözlerinden etkilenir, hatta hakikat sırlarını talep ettiklerini sanırlar; ancak hiçbirisi onun iç dünyasının derinliklerine, yani marifet ve aşk sırlarına nüfuz etmeye çalışmaz. Çünkü hakîkati anlamak, yalnızca dışarıdan dinlemekle değil, mânevî dönüşüm ve benliği aşma çabasıyla mümkündür. Böylece beyit, insanların çoğunun duyduğu şeyi değil, duymak istediği şeyi algıladığını; hakîkatin ise ancak zannın ötesine geçenler tarafından kavranabileceğini anlatır.

7. Beyit:

سرّ من از ناله من دور نیست
لیک چشم و گوش را آن نور نیست

Sırr-ı men ez-nâle-i men dûr nîst
Lîk çeşm ü gûş-râ ân nûr nîst

Sırrum olmaz nâlişümden gerçi dûr
Lîk yok her çeşm ü gûşa feyz-i nûr
MNT, 1/1-7

“Benim sırrım, iniltirimden uzak değildir; fakat gözde ve kulakta onu görecek ışık yoktur.”

Mevlânâ burada, kişinin hakîkati ve içindeki sırları sesinde ya da ifadelerinde bulabileceğini ancak bunları anlamak için mânevî bir aydınlanmaya, farkındalığa ihtiyaç olduğunu vurgular. Hakîkati görmek için mânevî bir göz ve kulak gereklidir. Mevlânâ “sırrım iniltimden uzak değildir” derken, söyleyişindeki her titreşimin aslında ilâhî aşkın bilgisini taşıdığını belirtir; fakat bu bilgiyi duyamayanlar hakîkatin saklı olmasından değil, algılayıcı organlarının mânevî körlüğünden dolayı mahrum kalırlar. Böylece beyit, tasavvuf epistemolojisinin temel bir ilkesini ortaya koyar: Hakikat gizli olduğu için değil, algılayan yeterince arınmış ve aydınlanmış olmadığı için görülmez ve duyulmaz. Mevlânâ’ya göre sır, dışarıda değil, daima söyleyenin ve dinleyenin içindedir; fakat onu açacak anahtar, yalnızca nûrlanmış bir gönülde bulunur.

8. Beyit:

تن ز جان و جان ز تن مستور نیست
لیک کس را دید جان دستور نیست

Ten zi-cân u cân zi-ten mestûr nîst
Lîk kes-râ dîd-i cân destûr nîst

Birbirinden cân u ten pinhân degil
Lîk yok destûr-ı rû’yet câna bil
MNT, 1/1-8

“Beden rûhtan, rûh da bedenden gizli değildir fakat kimseye rûhu görme izni verilmemiştir.”

Mevlânâ burada, rûh ve bedenın birbiriyle bağlantılı olduğunu, ancak rûhun derinliğini ve özünü doğrudan görmenin mümkün olmadığını ifade eder. Bu, insanın hakîkate ulaşmasının zorluğuna ve metafizik aleme bakabilme gerekliliğine işaret eder. Beden, rûhun dışı vurulmuş hâlidir; rûh ise bedenın hayat bulmuş cevheri. Bu iki gerçeklik birbiriyle perdelenmiş değil, bilakis birbirini sürekli tamamlayan iki yön gibidir; ancak insan gözünün gördüğü yalnızca maddî tezahürdür. Rûhun ne mahiyeti ne de sureti duyularla kavranabilir. Mevlânâ'nın "görmeye izin yoktur" demesi, rûhun duyusal yöntemlerle değil, yalnızca mânevî tecrübe, arınmış idrâk ve aşk yoluyla sezilebileceğini anlatır. Böylece beyit, tasavvuf ontolojisinin temel bir ilkesini vurgular: Hakikat insanın yanında ve içindedir, fakat duyusal bakış açısı rûhun hakikatine nüfuz etmede daima yetersizdir; rûhu görmek için yalnız göz değil, izinli ve arınmış bir gönül gözü gerekir.

9. Beyit:

آتش است این بانگ نای و نیست باد

هر که این آتش ندارد نیست باد

Âteşest in bang-ı nây u nîst bâd

Her ki in âteş ne-dâred nîst bâd

Oldı âteş sıyt-ı ney sanma hevâ

Kimde bu âteş yog ise hayf aña

MNT, 1/1-9

"Bu ney sesindeki inilti ateştir, hava sanma. Bu ateşe sahip olmayan yok olsun."

Mevlânâ burada ney sesini ateşe benzetir. Bu, aşkın ve ilâhî sevginin ateşidir. Bu ateşe sahip olmayanın gerçekte hayat sahibi olmadığını ifade eder. Buradaki "ateş", tasavvufta insan rûhunu dönüştüren yaratıcı güç anlamındaki aşk ateşidir. Mevlânâ'ya göre bu ateş, yalnızca ses olarak değil, metafizik bir çağrı ve mânevî bir uyanış olarak tezahür eder; dolayısıyla ney, aşk ateşini hem dile getirir hem de dinleyende yeniden tutuşturmaya çalışır. Beytin "Kimde bu ateş yoksa, yazıklar olsun ona" anlamına gelen ikinci mısra'ı, aşkı taşımayan diğer bir

ifadeyle içten yanmayan kişinin, hakîkatin canlılığına da sahip olamayacağını belirtir. Bu yönüyle beyit, insanın gerçek varlığını belirleyen unsurun ne bilgi ne şekil, yalnızca aşkın ateşi olduğunu; bu ateşten yoksun olanın varlığının hakîkatte “yok hükmünde” kaldığını söyler. Böylece Mevlânâ, ney metaforu üzerinden aşkın epistemik, ontolojik ve rûhî temel rolünü açıklar.

10. Beyit:

آتش عشق است کاندلر نی فتاد
جوشش عشق است کاندلر می فتاد

Âteş-i ‘ışk’ est k’ender ney fütâd
Cûşîş-i ‘ışk’ est k’ender mey fütâd

Âteş-i ‘aşk iledür te’sîr-i ney
Cûşîş-i ‘aşk iledür teşvîr-i mey
MNT, 1/1-10

“Neyin içine dolan ateş aşkın ateşidir, şarabın içine dolan coşku aşkın coşkusudur.”

Mevlânâ burada, neyden çıkan sesin kaynağının aşk olduğunu ve şarabın verdiği neşenin de yine aşkın etkisiyle oluştuğunu ifade eder. Bu mısralar, aşkın her şeyi harekete geçiren, coşturan ve dönüştüren ilâhî bir güç olduğunu anlatır. Neyin içindeki ateş, onun kamışlıktan kopuşuyla başlayan metafizik ayrılık acısıdır; bu acı neyin sesine bir yanış, bir titreme, bir canlılık verir. Aynı şekilde şarabın kaynaması ve coşması da maddî bir süreç değil, sembolik olarak aşkın rûhta meydana getirdiği taşkınlık ve cezbe hâlidir. Mevlânâ böylece hem neyin sesi hem de şarabın köpürmesi üzerinden aşkın insan varlığını harekete geçiren, dönüştüren, dışa taşıran bir güç olduğunu ifade eder. Bu beyitte “ateş”, insan rûhunun hakîkate yönelişini sağlayan ilâhî bir enerji; “coşma” ise bu enerjinin davranış, duygu ve hâl düzeyinde ortaya çıkışıdır. Böylece Mevlânâ, aşkı hem epistemik (hakîkati tanıma), hem ontolojik (varlığı dönüştürme), hem de psikolojik (rûhu coşturma) bir ilke olarak konumlandırır; ney de mey de aslında aşkın tezahür biçimleridir ve aşk olmadan ne ses anlam taşır ne de coşkunluk bir değer kazanır.

11. Beyit:

نى حریف هر كه از یاری بُرید
پرده‌هایش پرده‌های ما درید

Ney harîf-i her ki ez-yârî borîd
Perdehâyeş perdehâ-yı mâ derîd

Yârdan mehcûra hem-derd oldı ney
Çâk-sâz-ı perde-i merd oldı ney
MNT, 1/1-11

“Ney, dostlarından ayrılan herkesin yoldaşı oldu. Onun nağmeleri bizim perdelerimizi (örtülerimizi) de yırttı.”

Mevlânâ burada, ney sesini ayrılık acısını dile getiren bir dost olarak tasvir eder. Ney, yalnızca acı çekenlere yoldaşlık etmekle kalmaz aynı zamanda insanın kapalı hislerini açarak hakîkate ulaşmasına da yardımcı olur. Neyin sesi, insanın iç dünyasındaki sırları ve derinlikleri açığa çıkarır. Ney, kamışlıktan koparılmış olmanın acısını taşıdığı için, sevgilisinden uzak düşmüş insanın hâline en iyi yansıtan varlıktır; bu nedenle “yârinden kopan herkesin dostu” olarak tanımlanır. Beyitteki “perdelerimizi yırtmak” ise, tasavvufî anlamda neyin sesinin insanın içindeki perdeleri, yani mânevî engelleri, gaflet örtülerini yırtıp açığa çıkardığını anlatır. Neyin iniltisi insanın iç dünyasında gizlenmiş acıyı, aşkı ve özlemi harekete geçirir; dinleyen kişinin içindeki sırlar ve duygular bu sesle açığa çıkar. Böylece ney, hem ayrılığın derdini paylaşan bir hem-dem, hem de insanın kendi iç hakikatini görmesini sağlayan bir mânevî terbiyeci hâline gelir. Bu beyitte Mevlânâ, ayrılığın ortaklığı üzerinden insan ile neyin benzerliğine vurgu yapar ve hakikat yolunda perdeleri kaldıran şeyin yine aşkın sesi olduğunu dile getirir.

12. Beyit:

همچو نى زهرى و ترياقى كه دید
همچو نى دمساز و مشتاقى كه دید

Hem çü ney zehrî vü tiryâkî ki dîd
Hem çü ney demsâz ü müştâkî ki dîd

Ney gibi bir zehr ü tiryâk olamaz
Ney gibi dem-sâz u müştâk olamaz
MNT, 1/1-12

“Kim ney gibi hem zehir hem panzehir görmüştür? Kim ney gibi hem sırdaş hem âşık görmüştür?”

Mevlânâ burada neyi, zıtlıkların birliğini temsil eden bir sembol olarak kullanır. Ney hem acıyı (dert) hem de şifayı (derman) içinde taşır, bu yüzden hem yalnızların sırdaşı hem de aşk ve özlem sembolüdür. Bu mısralar, ney aracılığıyla insanın mânevî yolculuğuna, duygularının derinliğine ve empati yeteneğine işaret eder. Ney, ayrılığın acısını taşıdığı için bir zehir gibidir; çünkü kamışlıktan koparılışın ontolojik acısını dile getirir ve dinleyende bu eski yaranın sızısını yeniden uyandırır. Fakat aynı ney, bu acının kaynağına yönelttiği için tiryak, yani şifa verici bir panzehir işlevi de görür; insanı hakîkate ve aşkın dönüştürücü ateşine götürür. Bu çift yönlü etki, tasavvufta aşkın hem yakıcı (cezbe, yanış) hem de arındırıcı (temizleyici, iyileştirici) niteliğini açıklar. Neyin “dem-sâz” oluşu, onun insanın nefesiyle hayat bulması ve insanın duygusal ritmine eşlik eden bir yoldaş olmasıdır; “müştâk” oluşu ise neyin kendi varoluşunda taşıdığı kavuşma arzûsudur. Mevlânâ’ya göre hiçbir varlık hem rûhu sarsan bir acı hem de onu iyileştiren bir şifa barındırma bakımından, neyin bu derin ve paradoksal tabiatına benzeyemez. Böylece beyit, insanın hakîkate yürüyüşünün daima acı ve arzû, dert ve dava, uzaklık ve yakınlık arasında işleyen diyalektik (zıt görünen iki unsurun etkileşime girerek yeni bir anlayış, yeni bir hâl veya daha yüksek bir bütünlük oluşturması) bir süreç olduğunu ifade eder.

13. Beyit:

نی حدیث راه پر خون میکند
قصهای عشق معجون میکند

Ney hadîs-i râh-ı pür-hûn mîkoned
Kıssahâ-yı ‘ışk-ı Mecnûn mîkoned

Ney virür bir râh-ı pür-hûndan haber
‘Aşk-ı Mecnûn kıssasın takrîr ider
MNT, 1/1-13

“Ney, kanlı yolların hikâyesini anlatır, aşk kıssalarını ve özellikle Mecnun’un hikâyesini dile getirir.”

Mevlânâ burada neyin, aşkın ve ayrılığın derin acısını, zorluklarını dile getiren bir sembol olduğunu ifade eder. Ney, yalnızca maddî değil mânevî yolculukların da sesi olur; aşkın çilesini ve coşkusunu dile getirir. “Kanlı yol” ifadesi, tasavvufta nefsin direncini kırma, benliği aşındırma ve arınma süreçlerinin zorluklarını simgeler; aşk yolcusu, tıpkı Mecnûn gibi, toplumsal beklentileri, aklın sınırlarını ve kişisel konfor alanlarını aşmayı göze almalıdır. Neyin anlattığı “Mecnûn’un aşk kıssası” da bu nedenle sıradan bir aşk hikâyesi değil, aşkın insanda yarattığı teslimiyet, cezbe, fedakârlık ve dönüşümün alegorisidir. Mecnûn’un Leylâ’ya olan aşkının aşırılığı, tasavvufta kulun Hakk’a yönelişinin metaforu olarak okunur; neyin sesi ise bu yönelişin hem acısını hem coşkusunu dile getirir. Böylece beyit, neyin insanın mânevî yolculuğunu sesle görünür kıldığını, aşkın yolunun hem kanlı hem mukaddes olduğunu ve bu yolculuğun ancak dîvânece bir tutku ve sadakatle anlaşılabilceğini vurgular.

14. Beyit:

محرم این هوش جز بیہوش نیست
مر زبان را مشتری جز گوش نیست

Mahrem îñ hûş cuz bî-hûş nîst
Mer zebân-râ müştêrî cuz gûş nîst

Bî-dilândur mahrem-i esrâr-ı hûş
Yok zebâna müştêrî illâ ki gûş
MNT, 1/1-14

“Bu sırrı ancak aklını yitirenler anlar zîrâ dilin müşterisi yalnızca kulaktır.”

Yani aşka düşen kişi akli terk eder. Dilden çıkan sadece kulak dinler. Mevlânâ burada, derin mânevî gerçekliklerin sıradan akılla kavranamayacağını ve bunları anlamak için akıldan sıyrılmak gerektiğini ifade eder. Ayrıca, konuşulan sözlerin anlamını idrâk edebilmek için dinleyen bir kulağın gerektiğini vurgular çünkü hakîkatin algılanması için dinlemek ve ciddi bir farkındalık gereklidir. Burada “bî-hûş” olmak, sarhoşluk veya şuursuzluk değil, nefsin kötülüğünden arınmış, dünyevî hesaplardan sıyrılmış bir mânevî vecd hâlini ifade eder; çünkü hakîkatin ilâhî bilinci, sıradan aklın dar sınırlarına sığmaz. Bu nedenle hakîkatin sırları, sadece “maddî benliği terk edenlere” açılır. Beytin ikinci mısraında ise Mevlânâ dil ile kulak arasında ilişki kurarak hakîkatin aktarımında işitmenin merkezî rolünü hatırlatır: “Söze kulaktan başka müşteri yoktur.” Hakîkatin dili konuşur; fakat onu anlayacak tek organ kulaktır. Zâhirî kulak sesi duyar, bîatîni kulak ise anlamı işitir. Böylece beyit, tasavvuf epistemolojisinin iki temel ilkesini bir araya getirir: Hakîkati ancak benlikten arınmış olgun rûhlar anlar; hakîkatin dilini ise ancak gönül kulağıyla dinleyenler.

15. Beyit:

در غم ما روزها بیگاه شد
روزها با سوزها همراه شد

Der-gam-ı mâ rûzhâ bî-gâh şod
Rûzhâ bâ-sûzhâ hem-râh şod

Derdümüzden rûzlar bî-gâh olur
Rûzlar çok sûz ile hem-râh olur
MNT, 1/1-15

“Bizim hüznümüzle gündüzler gece oldu, günler acılarla birlikte geçti.”

Mevlânâ burada, hüznün ve kederin zamanı anlamsız hale getirdiğini, insanın bu duygularla adeta günlerini yitirdiğini ifade eder. Hüznün derinliği, günlerin yanık bir şekilde, acıyla geçmesine neden

olur. Bu, aşkın ve ayrılığın getirdiği derûnî bir sancıyı dile getirir. “Günler erkenden akşama döndü” ifadesi, tasavvufî açıdan, ayrılık derdiyle meşgul olan âşığın zaman bilincinin olağan ritmini kaybettiğini, günün kısalıp hayatın sıkıştığını hissettiğini gösterir. Çünkü aşk acısı, bilinci tamamen kendi içine yöneltir ve dış dünyayı gölgede bırakır. Beytin ikinci mısraında “günler ateşli yakarışlarla geçer” sözü ise, Mevlânâ’nın aşkın doğasını sadece bir hüznün hâli olarak değil, aynı zamanda rûhî bir yanış ve dönüşüm süreci olarak gördüğünü ortaya koyar. Bu yanış, sûfî terminolojisinde nefsin arınması, gönlün cilâlanması ve hakîkate yaklaşma biçimidir. Böylece beyit, aşkın acısının geçici bir sınıktı değil, zamanın bile yapısını değiştiren derin bir varoluş hâli olduğunu, âşığın hem günleri hem kendini bu sızıyla yeniden yoğurduğunu anlatır.

16. Beyit:

روزها گر رفت گو رو پاک نیست
تو بمان ای آن که چون تو پاک نیست

Rûzhâ ger reft gû rû bâk nîst
Tû bemân ey ân ki çûn tû pâk nîst

Gam degüldür günler eylerse güzer
Sen hemân bâkî ol ey pâkîze-ter
MNT, 1/1-16

“Günler geçip giderse bırak gitsin, kaygılanma. Ey senden daha temiz ve saf biri olmayan sen kal, yeter.”

Mevlânâ burada, zamanın geçici olduğunu ve gelip geçen günlere önem vermemeyi, bunun yerine sevgilinin varlığına odaklanmayı öğütler. Saf ve temiz olan sevgili, her şeyin ötesinde değerlidir ve esas olan onun kalıcılığıdır. “Günler geçsin, varsın gitsin” sözü, zamanın akışının kaçınılmazlığını ve faniliğini kabul eden bir teslimiyet ifadesidir; zîrâ insanın elinde olan zaman değil, onun içinde nasıl dönüştüğü ve neye bağlandığıdır. Beytin ikinci mısraında Mevlânâ, sevgiliye yahut hakîkate seslenerek “Sen kal, çünkü senin gibi saf ve arınmış bir varlık yoktur” der; burada “sen” ilâhî hakîkatin kendisi, yani bâkî

olandır. Böylece beytin bütününde Mevlânâ, ömrün geçip gitmesine değil, hakikatle bağı koparmamaya odaklanılması gerektiğini; zaman eskir, günler tükenir, fakat hakikat ve hakikate yönelen gönül kalıcıdır mesajını verir. Bu yönüyle beyit, dünyevî endişeleri aşmaya çağıran, varlığın özüne tutunmayı öğütleyen bir tasavvufî perspektifi dile getirir.

17. Beyit:

هر که جز ماهی ز آبش سیر شد
هر که بی روزیست روزش دیر شد

Her ki cuz mâhî zi-âbeş sîr şod
Her ki bî-rûzîst rûzeş dîr şod

Mâhiyi bahr olamaz sîr-âb sâz
Rûz-i bî-rûzî olur gâyet dirâz
MNT, 1/1-17

“Balığın dışındaki her şey suya toktur. Nasipsiz olanın günü uzaktır.”

Özellikle balığın suya olan ihtiyacının insanın hakikate duyduğu özlemi simgelemesi ve “nasipsizliğin” zamanın bereketini yitirmeye yol açtığı ifade ediliyor. “Balıktan başka her şey suya doyar” demesi, suyun yalnızca balık için “hayat kaynağı” olduğunu, bu yüzden balığın sudan hiç bıkmayacağını ima eder; tıpkı hakikati seven âşığın da aşkın kaynağından asla doymaması gibi. Buna karşılık “rızkı olmayanın günü uzun gelir” ifadesi, mânevî veya maddî besinden mahrum olan kimsenin zamanının ağırlaştığını, hayatın ona yük olduğunu anlatır. Tasavvufta “rızk”; sadece maddî yiyecek değil, gönlün gıdası olan marifet, aşk ve ilâhî yakınlıktır. Bu nedenle hakikatin rızkından mahrum kalan kişi için günler geçmek bilmez; hayat boşluk ve sıkıntı ile uzar. Böylece beyit, iki temel gerçeği birleştirir: Hakikatin tadını alan asla doymaz; hakikatten mahrum olan ise zamanın ağırlığı altında ezilir. Bu bakımdan Mevlânâ, insanın mutluluğunu veya sıkıntısını dış koşullarda değil, rûhun beslendiği kaynağa göre açıklayan ontolojik bir yaklaşım ortaya koyar.

18. Beyit:

در نیابد حال پخته هیچ خام
پس سخن کوتاه باید والسلام

Der ne-yâbed hâl-i puhte hîç hâm
Pes suhan kûtâh bâyed ve's-selâm

Puhte hâlin hîç fehm itsün mi hâm
İhtisâr üzre gerek söz ve's-selâm
MNT, 1/1-18

“Ham olan, kâmilin hâlini anlayamaz. O hâlde sözü kısa kesmeli, vesselâm.”

Mevlânâ burada, rûhen olgunlaşmamış kişilerin, derin hakikatleri ve mânevî gerçeklikleri kavrayamayacağını ifade ediyor. Bu yüzden, anlamayanlar için uzun açıklamalar yapmak yerine sözü kısa tutmanın daha doğru olduğunu öğütlüyor. “Sözü kısa kesmek gerekir, vesselâm” ifadesi, hakîkatin zorlamayla aktarılmayacağını ve olgun olmayan gönle fazlasının yük olacağını ima eder. Böylece beyit, tasavvuf geleneğinin “hâl ehline hâl, söz ehline söz gerekir” ilkesini estetik bir dille ifade eder.

در بیان بی درکئی مستمعان²³

II-DER-BEYÂN-I BÎ-DERKÎ-İ MÜSTEMİ'ÂN

19. Beyit:

ای دریغا گر ترا گنجی بدی
تا ز جانم شرح دل پیدا شدی

Ey dirîgâ ger to-râ gencâ bodî
Tâ zi-cânem şerh-i dil peydâ şodî

²³ 2- “Dinleyicilerin yetersizliğini beyân eder.” [HME2b, HE2b] Bu bölümle ilgili TDK Belleten’de bir araştırma makalesi yayımlanmıştır: İdris Kadioğlu (2023). “Abdullah Bosnevî’nin *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî*’sindeki dinleme ile ilgili bölümün incelenmesi.” *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-BELLETEN* , 75 (Haziran), 101-130.

Ey dirîgâ sende fehîm olsa eger
Cânda şerh-i dil olurdu cilveger
MNT, 1/95-2479

“Ah keşke, sende o kabiliyet olsaydı da canımdan, gönlün şerhi ortaya çıksaydı.”

Mevlânâ bu beyitte, muhatabın anlayış kıtlığından dolayı, kendi rûhu ve gönlündeki hakikatleri tam olarak ifade edemediğini söylüyor.

20. Beyit:

کین سخن شیرست در پستان جان
بی کشنده خوش نمی گردد روان

K'în suhan şîrest der-pistân-ı cân
Bî-keşende hoş ne-mîgerded revân

Bu sühan pistân-ı cânda şîrdür
Çün çeker yok şîr-i bî-te'sîrdür
MNT, 1/95-2480

“Bu söz, can memesinde duran süttür. Emici olmayınca tesirsizdir, güzelce akmaz.”

Mevlânâ burada, sözü (hikmet, bilgi ve marifet) süte benzeterek açıklıyor. Tıpkı sütün içten gelen ve değerli bir besin olması gibi hikmet ve bilgi de insanın iç dünyasından doğar ve büyük bir değere sahiptir. Ancak bu değerli besini ortaya çıkarabilmek için bir emiciye yani anlayan ve dinleyen bir muhataba ihtiyaç vardır. Anne sütü, muhtaç bir yavru için ne kadar gerekli ve besleyici ise, ilâhî ilimler ve hikmet de insan için aynı derecede değerlidir. Tıpkı açlığını hisseden ve isteyen bir çocuğa sütün verilmesi gibi, hikmet de onu arzûlayan ve isteyen kişilere verilmelidir. Hikmete susamış bir talebe, bu derin bilgilere yönelip onlardan faydalanabilir.

21. Beyit:

مستمع چون تشنه و جوینده شد
واعظ ار مُرده بود گوینده شد

Müstemi‘ çûn teşne vü cûyende şod
Vâ‘iz er murde boved gûyende şod

Müstemi‘ çûn tâlib ü cûyendedür
Vâ‘iz-i mürde dahı gûyendedür
MNT, 1/95-2481

“Dinleyen, (dinlemeye) teşne ve istekli olursa, vaaz eden ölü bile olsa söyleyici hâle gelir.”

Bu beyitte, dinleyicinin öğrenmeye susamış olması gerektiği vurgulanmaktadır. Susamış bir dinleyici karşısında konuşmacı, mutlaka bilgisini ve ilmini ortaya koyar. Dinleyicinin ise tüm dikkatiyle can ku-lağıyla dinlemesi beklenir.

22. Beyit:

چونک نامحرم در آید از درم
پرده در پنهان شوند اهل حرم

Çûn ki nâ-mâhrem der-âyed ez-derem
Perde der-pinhân şevend ehl-i harem

Çünkü nâ-mahrem ide vaz‘-ı kadem
Ser-be-ser rû-pûş olur ehl-i harem
MNT, 1/95-2483

“Kapımdan içeri nâmahrem girince, harem halkı perde ardına gizlenir.”

23. Beyit:

چون در آید محرمی دور از گزند
برگشایند آن ستیران روی‌بند

Çûn der-âyed mahremî dûr ez-gezend
Ber-guşâyend ân setîrân rûy-bend

Gelse bir mahrem eger bî-irtiyâb
Eyler ol mestûreler ref'-i nikâb
MNT, 1/95-2484

“Zararı olmayan, mahrem birisi gelirse, o örtünenler yüz örtülerini açarlar.”

Bu iki beyte göre (22-23); dinleyicinin samîmî, aşkla dolu ve gerçek bir âşık olması gerekir. Gerçek muhatap, sadakatle bağlı bir âşıktır ve sır saklamayı bilir. Evliyâların sırları, ancak bu mahremiyetin bilincinde olan kişilere açılır; nâmahrem ise bu sırlara ulaşamaz. Âlimin gönlünde gizli olan derin mânâlar, ancak ehil ve samîmî bir dinleyici tarafından ortaya çıkarılabilir. Bu derin mânâlar, nazlı bir gelin gibi yalnızca hak edenlere görünür ve herkes tarafından keşfedilemez.

24. Beyit:

چونک زآغان خیمه بر بهمن زدند
بلبلان پنهان شدند و تن زدند

Çûn ki zâgân hayme ber-behmen zedend
Bûlbûlân pinhân şodend u ten zedend

Çûn şitâda zâglar pür-cûş olur
Uzlet eyler bûlbûlân hâmûş olur
MNT, 2/3-40

“Kargalar Behmen (karakış) ayında çadır kurup ortalığı kaplayınca, bûlbüller saklandı ve geri çekildiler.”

Bu beyit, sembolik bir anlatımla kargaların gelişiyile (kötü zamanların, karmaşanın simgesi) bûlbüllerin (güzellik, zarafetin simgesi) ortadan kaybolmasını ifade ediyor.

25. Beyit:

مستمع خفتست کوته کن خطاب
ای خطیب این نقش کم زن تو بر آب

Müstemi‘ hufteft kûteh kon hitâb
Ey hatîb îñ nakş kem zen tu ber-âb

Müstemi‘ der-h^vâb kıl kasr-ı hitâb
Ey hatîb itme ümîd-i nakş-ı âb
MNT, 4/44-1114

“Dinleyen uyumuştur, konuşmayı kısa kes. Ey konuşmacı, su üstüne yazı yazmayı bırak.”

Ehil olmayan dinleyici, genellikle gaflet uykusuna dalmıştır. Kalbi dünya sevgisiyle doludur. Buna karşılık, ehil dinleyici özel ve gönüllüdür. Her an uyanık ve farkındadır. Gaflet uykusuna dalmış bir dinleyiciyle konuşmak, suya resim çizmek gibi faydasız bir çabadır.

در بیان کتمان سر²⁴

III-DER-BEYÂN-I KÎTMÂN-I SIRR

26. Beyit:

عارفان که جام حق نوشیده‌اند
رازها دانسته و پوشیده‌اند

‘Ârifân ki câm-ı Hak nûşîdeend
Râzhâ dâñiste vü pûşîdeend

Ârifâna câm-ı Hak nûşîdedür
Râzlar zâhir velî pûşîdedür
MNT, 5/90-2247

²⁴ 3- “Sır saklamanın önemini beyân eder.” [HME3a, HE2b]

“Hakîkat kadehinden içen ârifler sırları bilmiş ama onu gizlemişlerdir.”

27. Beyit:

بر لبش قفلست و در دل رازها
لب خموش و دل پر از آوازا

Ber-lebeş kuflest ü der-dil râzhâ
Leb hamûş u dil pür ez âvâzhâ

Leb mukaffel oldu zâhir râzlar
Ol hamûş ammâ ayân âvâzlar
MNT, 5/90-2245

“Dudağı kilitliydi ama gönlünde sırlar vardı. Susmuştu ama içi seslerle doluydu.”

28. Beyit:

هر کرا اسرار کار آموختند
مهر کردند و دهانش دوختند

Her kerâ esrâr-ı kâr âmûhtend
Mühr kerdend u dehâneş dûhtend

Her kime esrâr-ı kâr ola beyân
Beste vü memhûr olur anda dehân
MNT, 5/90-2247

“Kime işin sırlarını öğretilerse, ağzını mühürleyip dikmişlerdir.”

29. Beyit:

سر غیب آن را سزد آموختن
که ز گفتن لب تواند دوختن

Sırr-ı gayb ân-râ sezed âmûhten
Ki zi-goften leb tuvâned dûhten

Añadur ta‘lîm-i esrâr-ı nihân
Güft ü gûdan eyleye hatm-i dehân
MNT, 3/129-3409

“Gayb sırrını öğrenmeye ancak ağzını kapalı tutabilen lâyıktır.”

30. Beyit:

گوش آنکس نوشد اسرار جلال
کو چو سوسن صد زبان افتاد و لال

Gûş-ı ânkes nûşed esrâr-ı Celâl
K’û çü sûsen sad zebân üftâd ü lâl

Aña muhtas gûş-ı esrâr-ı Celâl
Kim çü sûsen sad-zebân ammâ ki lâl
MNT, 3/3-21

“Celâl sırlarını ancak susam (zambak) gibi yüz dili olup da suskun kalanın kulağı duyabilir.”

31. Beyit:

تا نگویی سِرِّ سلطان را به کس
تا نریزی قند را پیش مگس

Tâ negûyî sırr-ı sultân-râ be-kes
Tâ nerîzî kand-râ pîş-i meges

Sırr-ı Sultân olmaya ifşâ-yı kes
İdesin ol kandi mahfûz-ı mekes
MNT, 3/3-20

“Sultân (Hak)’ın sırrını kimseye söyleme, sineğin önüne şeker dökme.”

32. Beyit:

درخور دریا نشد جز مرغ آب
فهم کن والله اعلم بالصواب

Der-hor-ı deryâ ne-şod cüz murg-ı âb
Fehm kon vallâhu a‘lem bi’s-savâb

Bahre cür’et itmez illâ murg-ı âb
Tut sözüm vallâhu a‘lem bi’s-savâb
MNT, 3/129-3410

“Deniz, su kuşundan başkasının haddine değildir, anla. Allah doğrusunu daha iyi bilir.”

در بیان کمال ذات پاک خداوندگار²⁵

IV-DER-BEYÂN-I KEMÂL-I ZÂT-I PÂK-I HUDÂVENDİGÂR

32. Beyit:

ما همه مرغآیینیم ای غلام
بحر میداند زبان ما تمام

Mâ heme murg-âbiyânîm ey gulâm
Bahr mîdâned zebân-ı mâ tamâm

Cümle biz murg-âbiyânuz ey hümâm
Fehm ider mantûkumuz deryâ tamâm
MNT, 2/138-3817

“Ey oğul, biz hepimiz su kuşlarıyız. Söylediğimizi ancak tamamıyla deniz anlar.”

²⁵ 4- “Hudâvendigâr’ın (Allah) yüce ve temiz zatının kemâlini beyân eder.” [HME3a, HE2b]

33. Beyit:

خلق ما بر صورت خود کرد حق
وصف ما از وصف او گیرد سبق

Hulk-ı mâ ber-sûret-i hod kerd Hak
Vasf-ı mâ ez-vasf-ı û gîred sebak

Hulkumuz ber-vefk-ı sûret itdi Hak
Vasfumuz vasfindan almışdur sebak
MNT, 4/47-1214

“Cenâb-ı Hak bizim huyumuzu, kendine uygun yaratmıştır.
Bizim vasfımız da O’nun vasfindan ders almıştır.”

34. Beyit:

جسم ما روپوش ما شد در جهان
ما چو دریا زیر این که در نهان

Cism-i mâ rû-pûş-ı mâ şod der-cihân
Mâ çü deryâ zîr-i îñ keh der-nihân

Oldı bu ten bizde rû-pûş-ı cihân
Zîr-i kehde olmuşuz bahr-ı nihân
MNT, 4/47-841

“Cismimiz, bu dünyada bizim örtümüz oldu. Biz, bu samanın
altında gizli deniz gibiyiz.”

35. Beyit:

کان قندم، نیستان شکرَم
هم ز من می روید و من می خورم

Kân-ı kadem neysitân-ı şekkerem
Hem zi-men mîrûyed ü men mîhorem

Kân-ı kadem neysitân-ı şekerem

Bende hâsıl yine ben nûş eylerem

MNT, 2/88-2451

“Ben bir şeker madeniyim, şeker kamışlarım benden yetişir ve onları yine ben yerim.”

36. Beyit:

تا که نفریبد شما را شکل من

نُقل من نوشید پیش از نُقل من

Tâ ki nef'rîbed şumâ-râ şekl-i men

Nukl-ı men nûşîd pîş ez-nakl-ı men

Aldanup bend olma şekl ü 'akluma

Nuklî gör dil-dâde olma naklûme

MNT, 2/43-1190

“Görünüşüme aldanıp aklıma bağlanmayın. Anlattıklarım gö-nül vermeden önce mezemi yiyip şarabımı için.”

37. Beyit:

من چو خورشیدم درون نور غرق

می‌ندانم کرد خویش از نور فرق

Men çü hurşîdem derûn-ı nûr-ı gark

Mînedânem kerd h'îş ez-nûr-ı fark

Âfitâbâsâ ben oldum nûra gark

Nûrdan itmem vücûdum ya'ni fark

3/91-2418

“Ben güneş gibi nûrun içinde kayboldum. Kendi varlığımı nûrdan ayırt edemiyorum.”

38. Beyit:

رفتتم سوی نماز و آن خلا
بهر تعلیمست ره مر خلق را

Reftenem sûy-ı namâz u ân halâ
Behr-i ta‘lîmest reh-i mer halk-râ

Halvet ü rûkn-i namâz-ı dil-penâh
Oldı bu mahlûk içün ta‘lîm-i râh
MNT, 3/91-2419

“Halvete çekilmem ve namaz kılmam, halka yolu öğretmek içindir.”

39. Beyit:

خواب می بینم ولی در خواب نی
مدعی هستم ولی کذاب نی

H^vâb mîbînem velî der-h^vâb nî
Müdde‘î hestem velî kezzâb nî

H^vâb kim gördüm değil h^vâb içre bil
Müdde‘îyem ben velî kâzib değil
MNT, 6/153-4100

“Rüya görüyorum ama uykuda değil, iddiacıyım ama yalancı değil.”

40. Beyit:

نزد آنک لم یذق دعویست این
نزد سکان افق معنیست این

Nezd-i ânek lem-yezuk da‘vîst î
Nezd-i sükkân-ı ufuk ma‘nîst î

Huşk da‘vâ zann ider men lem yezuk

Şâhid-i sıdk oldı sükkân-ı ufuk

MNT, 2/130-3604

“Tatmayana göre bu, bir kuru davadır. Fakat ufuklarda oturanlar doğruluğuna şahit oldu.”

در نصیحت منکران²⁶

V-DER-BEYÂN-I NASÎHAT-İ MÜNKİRÂN

41. Beyit:

چون تو را آن چشم باطن بین نبود

گنج می پندار اندر هر وجود

Çün to-râ ân çeşm-i bâtın bîn nebûd

Genc-i mîpindâr ender her vücûd

Çeşm-i bâtın-bînüñ olmazsa eger

Herkese kıl genc zannıyla nazar

MNT, 2/78-2169

“Eğer sırrı gören bâtın gözün yoksa her varlıkta bir hazine olduğunu kabul et.”

42. Beyit:

گر ترا بازست آن دیده یقین

زیر هر سنگی یکی سرهنگ بین

Ger to-râ bâzest ân dîde-i yakîn

Z’în her sengî yekî serheng bîn

Sende var ise eger ‘ayne’l-yakîn

İtdi bir serheng her sengi kemîn

MNT, 2/85-2370

²⁶ 5- “İnkarcılara nasihati beyân eder.” [HME3b, HE3a]

“Eğer sende yakîn gözü varsa, her taşın altında bir bekçi gör.”

43. Beyit:

کار درویشی ورای فهم تست
سوی درویشان بمنگر سُست سُست

Kâr-ı dervîşî verâ-yı fehm-i tust
Sûy-ı dervîşân be-men'ger süst süst

Kâr-ı dervîşi ne aîlar bî-basar
İtme dervîşe hakâretle nazar
MNT, 1/94-2454

“Fakirlik, senin anlayışının ötesinde bir iştir, dervişlere ters ters bakma.”

44. Beyit:

زانک درویشان ورای ملک و مال
روزیی دارند ژرف از ذوالجلال

Z'ânki dervîşân verâ-yı mülk ü mâl
Rûzî-i dârend jiref ez-zü'l-Celâl

Sanma dervîşânda vardur mülk ü mâl
Oldılar gark-ı 'atâ-yı zü'l-Celâl
MNT, 1/94-2454

“Dervişlerde dünyalık mal, mülk vardır sanma. Onlar yüce Allah'ın ihsanına gark oldular.”

45. Beyit:

تو همان دیدی که ابلیس لعین
گفت من از آتشم آدم ز طین

Tû hemân didî ki İblîs-i la'în
Goft men ez-âteşem âdem zi-tîn

Sen anı gördüñ ki İblîs-i la‘în
Didi ben âteşden Âdem ise tîn
MNT, 3/87-2309

“Sen (onları) tıpkı, ‘Ben ateştenim, Âdem ise çamurdan’ diyen
mel‘ûn İblîs gibi gördün.”

46. Beyit:

چند بینی صورت آخر چند چند
چشم ابلیسانه را یکدم بیند

Çeşm-i İblîsâne-râ yek dem be-bend
Çend bînî sûret-i âher çend çend

Dîde-i İblîs’i bir dem eyle bend
Gör ne sûretde olursun ercümend
MNT, 3/87-2310

“İblîs gibi gören gözü bir an olsun kapa! Sürekli surete [bakar-
sın] daha ne kadar bakacaksın, daha ne kadar?”

47. Beyit:

کار ازمین ویران شدست ای مرد خام
که بشر دیدی مر اینها را چو عام

Kâr ez-în vîrân şodest ey merd-i hâm
Ki beşer dîdî mer inhâ-râ çü ‘âm

Kârı vîrân eyledüñ ey merd-i hâm
Anları bildüñ beşer mânend-i ‘âm
MNT, 3/87-2308

“Ey ham adam, bu yüzden işi berbat ettin. Onları herkes gibi
normal insan sandın.”

در بیان مقلدان که خویش را بکاملان قیاس می کنند²⁷

**VI-DER-BEYÂN-I MUKALLIDÂN Kİ H'ÎŞ-RÂ BE-KÂMİLÂN
KIYÂS MÎKONEND**

48. Beyit:

جمله عالم زین سبب گمراه شد
کم کسی ز ابدال حق آگاه شد

Cümle 'âlem z'în sebeb güm-râh şod
Kem kesî z'âbdâl-ı Hak âgâh şod

Bî-gümân olur reh-i Hak'dan cüdâ
İtmeyen teşhîs-i merdân-ı Hudâ
MNT, 1/12-275

“Bütün dünya bu yüzden yoldan çıktı; Hak abdallarından pek az kişi haberdâr oldu.”

49. Beyit:

آن دلی کز آسمانها برترست
آن دل ابدال یا پیغامبرست

Ân dilî k'ez âsmânâ berterest
Ân dil-i ebdâl ya peygamberest

Ol gönül kim ola tâ fevka's-semâ
Yâ dil-i abdâldur yâ enbiyâ
MNT, 3/86-2258

“Göklerden yüce olan gönül, ya abdalların (evliyâların) ya da peygamberlerin gönlüdür.”

²⁷ 6- “Kendini olgun insanlarla kıyaslayan sahtekârların hâlini beyân eder.” [HME3b, HE3a]

50. Beyit:

قصد جنگ انبیا می داشتند
جسم دیدند آدمی پنداشتند

Kasd-ı ceng-i enbiyâ mîdâştend
Cism-i dîdend âdemî pendâştend

İtdi a‘dâ kasd-ı ceng-i enbiyâ
Sandılar tendür vücûd-ı asfîyâ
MNT, 2/114-3143

“(Onlar) peygamberlerle savaşa yöneliyorlardı. Onların vücudunu kendi vücutları gibi (insan) sanıyorlardı.”

51. Beyit:

گفته اینک ما بشر ایشان بشر
ما و ایشان بسته خوابیم و خور

Gofte înek mâ beşer îşân beşer
Mâ vü îşân beste-i h‘âbîm u hor

Didiler anlar beşer biz de beşer
Cümlemüz h‘âb u hora muhtâc-ter
MNT, 1/12-277

“Dediler ki: İşte biz de insanız, onlar da insan. Hepimiz uykuya ve yemeğe muhtacız.”

52. Beyit:

این ندانستند ایشان از عمی
هست فرقی درمیان بی منتهی

În ne-dânistend îşân ez-‘amâ
Hest farkî der-miyân bî-müntehâ

Bilmedi ol kûr diller kim müdâm

Oldılar fark u tefâvütde enâm

MNT, 1/12-278

“Kalpleri kör olduğu için, arada sonsuz bir fark olduğunu bilmediler.”

53. Beyit:

از مقلّد تا محقّق فرقه‌هاست

کین چو داودست و آن دیگر صداست

Ez mukallid tâ muhakkık farkhâ'st

K'în çu Dâvûdest u ân diğer sadâ'st

Bil muhakkıkdan mukallidde edâ

Kim bu Dâvûd oldu ol hod bir sadâ

MNT, 2/20-499

“Hakîkati araştıranla mukallit (taklitçi) arasında farklar vardır. Çünkü bu Dâvûd'un sesi, öteki normal bir sestir.”

54. Beyit:

کافر و مؤمن خدا گویند لیک

درمیان هر دو فرقی هست نیک

Kâfir u mu'min Hudâ gûyend lîk

Der-miyân her du farkî hest nîk

Kâfir ü mü'min Hudâ dirler belî

Ortada vardur velî fark-ı celî

MNT, 2/20-503

“Kâfir de mümin de ‘Allah’ der ama arada apaçık bir fark vardır.”

55. Beyit:

آن گدا گوید خدا از بهر نان
مَتَّقِی گوید خدا از عین جان

Ân gedâ gûyed Hudâ ez-behr-i nân
Muttakî gûyed Hudâ ez-‘ayn-ı cân

Nân içün zîkr-i Hudâ eyler gedâ
Muttakîye kût-ı cân zîkr-i Hudâ
MNT, 2/20-504

“Dilenci ekmek için Allah der, muttaki (takvalı insan) ise candan, içten gelerek Allah der.”

56. Beyit:

هر دو گون زنبور خوردند از محل
لیک شد زان نیش و زین دیگر عسل

Her dü gûn zenbûr hordend ez-mahal
Lîk şod z’ân nîş u z’în dîger ‘asel

İki zenbûruñ gıdâsı bir mahal
Biri nîş olur birisinden ‘asel
MNT, 1/12-279

“İki çeşit arı aynı yerden beslendi de birinden zehir, ötekinden bal oldu.”

57. Beyit:

هر دو گون آهو گیا خوردند و آب
زین یکی سرگین شد و زان مشک ناب

Her du gûn âhû giyâ hordend u âb
Z’în yeki sergîn şod z’ân mûşk-i nâb

İki nev‘ âhûya bir âb u giyâh

Biri misk olur biri sergîn râh

MNT, 1/12-280

“İki çeşit ceylan ot yiyip su içtiler ama birinden fışkı ötekin-
den halis misk meydana geldi.”

58. Beyit:

این خورد گردد پلیدی زو جدا

آن خورد گردد همه نور خدا

În hord gerded pelidî zû cudâ

V’ân hord gerded heme nûr-ı Hudâ

Bir kişiden def‘-i cû eyler gıdâ

Birin eyler mazhar-ı nûr-ı Hudâ

MNT, 1/12-283

“(Gıdayı) bu (mukallid) yer, ondan pislik çıkar ve o
(kâmil/muttakî) yer, tamamen Hak nûru olur.”

در بیان ذات پاک عارفان²⁸

VII-DER-BEYÂN-I ZÂT-I PÂK-İ ‘ÂRİFÂN

59. Beyit:

چون مبدل گشته اند ابدال حق

نیستند از خلق بر گردان ورق

Çûn mübeddel geşteend ebdâl-ı Hak

Nîstend ez-halk ber-gerdân verak

Çûn mübeddel oldılar abdâl-ı Hak

Halkdan add itme dönsün bu varak

MNT, 6/119-3219

²⁸ 7- “Bilginlerin pâk (temiz) kişiliğini beyân eder.” [HME4a, HE3b]

“Hak abdalları değişmişlerdir, onlar halktan değildi, sayfayı çevir.”

60. Beyit:

جسمشان را هم ز نور اسرشته اند

تا ز روح و از ملک بگذشته اند

Cismeşân-râ hem z'nûr esrişteend
Tâ zi-rûh u ez-melek be'gzeşteend

Anlaruñ nûr oldı cismi itme şek
Oldı anlar sâbık-ı rûh-ı melek
MNT, 3/2-8

“Bedenleri de nûrla yoğrulmuş ve böylece (onlar) rûhu da melekleri de geçmişlerdir.”

61. Beyit:

در دل انگور می را دیده اند

در فنای محض شی را دیده اند

Der-dil-i engûr-ı mey-râ dîdeend
Der-fenâ-yı mahz-ı şey-râ dîdeend

Kalb-i engûr içre bâde gördiler
Şey'i hem mahz-ı fenâda gördiler
MNT, 2/8-182

“(Onlar) üzümün içinde şarabı, mutlak yoklukta varlığı görürler.”

62. Beyit:

پیشتر از خلقت انگورها

خورده میها و نموده شورها

Pîşter ez-hılkat-i engûrhâ
Horde meyhâ vu numûde şûrhâ

Olmadan mahlûk hem engûrlar
Oldı mey-nûş itdi anlar şûrlar
MNT, 2/8-180

“(Onlar) daha üzümler yaratılmadan şaraplar içip sarhoş olmuşlardır.”

63. Beyit:

برترند از عرش و کرسی و خلا
ساکنان مقعد صدق خدا

Berterend ez-‘arş u kürsî vu halâ
Sâkinân-ı mak‘ad-ı sıdk-ı Hudâ

Oldı zîb-i ‘arş u kürsî vü halâ
Sâkinân-ı mak‘ad-ı sıdk-ı Hudâ
MNT, 1/137-360

“Allah’ın doğruluk makamının sakinleri, arştan, kürsüden ve boşluktan daha yüksektedirler.”

در بیان تقسیم مراتب اولیا²⁹

VIII-DER-BEYÂN-I TAKSÎM-İ MERÂTİB-İ EVLİYÂ

64. Beyit:

ز اولیا اهل دعا خود دیگرند
که همی دوزند و گاهی می درند

Z’evliyâ ehl-i du‘â hod dîgerend
Geh hemî dūzend u gâhî mîderend

²⁹ 8- “Velîlerin mertebeleri hakkında.” [HME4a, HE3b]

Evliyâdan başkadur ehl-i du‘â

İde hark u iltiyâmı müdde‘â

MNT, 3/72-1886

“Velîler içinde dua ehli başkadır. Onlar, kimi zaman dîker
kimi zaman sökerler.”

65. Beyit:

قوم دیگر می‌شناسم ز اولیا

که دهانشان بسته باشد از دعا

Kavm-i dîger mîşinâsem z’evliyâ

Ki dehânşân beste bâşed ez-du‘â

Evliyâdan bir bölük var hem-nihân

Kim du‘âdan oldılar beste-dehân

MNT, 3/72-1888

“Velîler içinde bir bölük daha tanırım, (onların) ağızları duaya
kapalıdır (gizli zikrederler).”

66. Beyit:

در قضا ذوقی همی‌بینند خاص

کفرشان آید طلب کردن خلاص

Der-kazâ zevkî hemî bînend-i hâs

Küfrşân âyed taleb kerdên halâs

Vardur anlarda kazâdan zevk-ı hâs

Küfr olur ilhâh u tedbir-i halâs

MNT, 3/72-1890

“Kazâda öyle özel bir tat bulurlar ki kurtulmayı dilemek on-
lara küfür gibi gelir.”

67. Beyit:

قوم دیگر سخت پنهان می روند
شهره خلقتان ظاهر کی شوند

Kavm-i dîger saht pinhân mîrevend
Şöhre-i halkân-ı zâhir key şevend

Oldı bir kavm anlar içre muhtefî
Halk içinde nâm u şöhretten hafî
MNT, 3/118-3126

“Bir başka bölüm de (bilinmeden) çok gizli yol alır. (Bunların) dışarıdaki insanlar arasında ünlenmeleri ne mümkün!”

68. Beyit:

هم کرامتهای ایشان در حرم
نام ایشان نشنوند ابدال هم
Hem kerâmethây-ı îşân der-harem
Nâmşân-râ ne’şnevend ebdâl hem

Oldılar zât u kerâmetde hafî
Bilmez anlar nâmın abdâl-ı safî
MNT, 3/118-3128

“Kerametleri de kendileri de gizlidir. Adlarını abdallar bile bilemezler.”

در بیان اتحاد اولیاء کرام³⁰

IX-DER-BEYÂN-I İTTİHÂD-I EVLİYÂ-İ KİRÂM

69. Beyit:

گر از ایشان مجتمع بینی دو یار
هم یکی باشند و هم شش صد هزار

³⁰ 9- “Velîlerin birliğini beyân eder.” [HME4a, HE3b]

Ger ez-îşân müctemi‘ bînî du yâr
Hem yekî bâşend u hem şeş sad hezâr

Olsa anlardan mukârin iki yâr
Bir olur hem altı yüz biñ bî-şumâr
MNT, 2/9-184

“Onlardan iki dostu bir araya gelmiş görürsen, onlar hem bir tek hem de altı yüz bin (sayısız) olurlar.”

70. Beyit:

بر مثال موجها اعدادشان
در عدد آورده باشد بادشان

Ber-misâl-i mevchâ a‘dâdşân
Der-‘aded âverde bâşed bâdşân

Anlaruñ a‘dâdını çün mevc-i yem
Bâd ma‘dûd eylemekde dem-be-dem
MNT, 2/9-185

“Sayıları (çok fazla) dalgalar gibidir. Sanki rüzgâr onları saymaya çalışır.”

71. Beyit:

مفترق شد آفتاب جانها
در درون روزن ابدانها

Müfterik şod âftâb-ı cânhâ
Der-derûn-ı revzen-i ebdânâ

Şems-i ervâh iftirâk izhâr ider
Revzen-i ebdânı pür-envâr ider
MNT, 2/9-186

“Canların güneşi bedenlerin pencereleri içine dağılır.”

72. Beyit:

مؤمنان معدود لیک ایمان یکی
جسمشان معدود لیکن جان یکی

Mü'minân ma'dûd lîk îmân yekî
Cismşân ma'dûd lîkin cân yekî

Mü'minân ma'dûd îmân oldu bir
Ten taaddüdde velî cân oldu bir
MNT, 4/18-418

“İman edenler çok fakat iman birdir. Gerçi ten sayısızsa da can birdir.”

73. Beyit:

تفرقه در روح حیوانی بود
نفس واحد روح انسانی بود

Tefrika der-rûh-ı hayvânî buved
Nefs-i vâhid rûh-ı insânî buved

Tefrika pes rûh-ı hayvanîdedür
Nefs-i vâhid rûh-ı insânîdedür
MNT, 2/9-188

“Ayrılık hayvanî rûhta, bir olan nefis ise insanî rûhtadır.”

74. Beyit:

از نظرگاهست ای مغز وجود
اختلاف مؤمن و گبر و یهود

Ez-nazargâhest ey magz-ı vücûd
İhtilâf-ı mü'min u gebr u yehûd

Kim nazargâhında sâbitdür şühûd
İhtilâf-i mü'min ü gebr ü cühûd

MNT, 3/48-1263

“Ey varlığın özü, müminle kâfir ve Yahûdî’nin farkı bakış açısındandır.”

75. Beyit:

در معانی قسمت و اعداد نیست
در معانی تجزیه و افراد نیست
چون نظر در قرص داری خود یکیست
وانک شد محجوب ابدان در شکیست

{Der-ma‘ânî kısmet u a‘dâd nîst}
Der-ma‘ânî tecziye v’efrâd nîst
{Çûn nazar der-kursdârî hod yekîst}
V’anki şod mahcûb-ı ebdân der-şekîst³¹

Kısmet ü ta‘dâd yokdur ma‘nîde
Rûtbe-i a‘dâd yokdur ma‘nîde
MNT, 1/28-708

“Anlamlarda bölünme ve sayılar yoktur; anlamlarda cüzlere ayrılma ve bireyler yoktur.” “Güneşe baktığında (onu) bir olarak görürsün; bedenlerle mahcup olan kimse şek ve şüphededir.”

در بیان منازل خلقت آدمیست³²

X-DER-BEYÂN-I MENÂZİL-İ HÎLKAT-İ ÂDEMÎST

76. Beyit:

منبسط بودیم و یک جوهر همه
بی سر و بی پا بدیم آن سر همه

Münbasit bûdîm u yek cevher heme
Bî-ser u bî-pâ-budîm ân ser heme

³¹ *Mesnevî*’nin farklı yerlerinden koyu yazılan iki mısra seçilmiş ve *Cezîre-i Mesnevî*’ye alınmıştır.

³² 10- “İnsanın yaratılış mertebelerini beyân eder.” [HME4b, HE3b]

Münbasit bir gevher idük ser-be-ser

Reste-i pâ vü ser idük ser-be-ser

MNT, 1/28-713

“Hepimiz yayılmıştık ve tek bir cevherdik. Baştan başa ayaksız ve başsızdık.”

77. Beyit:

یک گهر بودیم همچون آفتاب

بی گره بودیم و صافی همچو آب

Yek güher bûdîm hem-çûn âftâb

Bî-girih bûdîm u sâfî hem-çû âb

Nûr ile rahşân idük çûn âftâb

Sâf idük ekdârdan mânend-i âb

MNT, 1/28-714

“Güneş gibi bir cevherdik; düğümsüz ve su gibi temizdik.”

78. Beyit:

چون بصورت آمد آن نور سره

شد عدد چون سایه‌های کنگره

Çûn be-sûret âmed ân nûr-ı sere

Şod ‘aded çûn sâye-hâ-yı kungure

Sûrete geldi çûn ol nûr-ı basît

Oldı meşhûd-ı ‘aded zıll-ı halît

MNT, 1/28-715

“O katışıksız ışıık, surete bürününce, burçların gölgesi gibi sayılar ortaya çıktı.”

79. Beyit:

آمده اوّل به اقلیم جماد
وز جمادی در نباتی اوفتاد

Âmede evvel be-iklîm-i cemâd
V'z cemâdî der-nebâtî ûftâd

Oldı iklîm-i cemâd evvel sefer
Pes cemâdîden nebâtîdür membr
MNT, 4/139-3660

“(İnsan) önce cansızlar ülkesine gelmiş, sonra da cansızlıktan
bitki aşamasına düşmüştür.”

80. Beyit:

وز نباتی چون به حیوانی فتاد
نامدش حال نباتی هیچ یاد
V'z nebâtî çûn be-hayvânî futâd
Nâmdeş hâl-i nebâtî hîç yâd

Çûn nebâtî ide hayvânîye nakl
Eylemez hâl-i nebâtî hîç ‘akl
MNT, 4/139-3662

“Nebâtî âlemden hayvânî âleme geçince nebâtî hâlini hiç akla
getirmez!”

81. Beyit:

باز از حیوان سوی انسانیش
می کشید آن خالقی که دانیش

Bâz ez-hayvân sûy insâniyeş
Mîkeşîd ân hâlıkî ki dâniyeş

Oldı hayvânîden insânî makâm
Çünkü fermân ide Hallâk-ı enâm
MNT, 4/139-3669

“Cenâb-ı Hak emredince hayvânî âlemden insanlığa geçildi.”

82. Beyit:

هم چنین اقلیم تا اقلیم رفت
تا شد اکنون عاقل و دانا و زفت

Hem çunîn iklîm tâ iklîm reft
Tâ şod eknûn ‘âkıl u dâna vu züft

Seyr idüp iklîmden iklîme dek
Âkıl u dâna olur bî-reyb ü şek
MNT, 4/139-3670

“Böylece insan, iklimden iklime seyrederek akıllı ve bilgili olur.”

83. Beyit:

خویشتن نشناخت مسکین آدمی
از فزونی آمد و شد در کمی

H’işten n’şnâht miskîn âdemî
Ez-füzûnî âmed u şod der-kemî

Kadrini bilmez bu miskîn âdemî
Eyler efzûnîden ikbâl-i kemî
MNT, 3/38-1005

“Sefil insan kendini bilemedi. Artıdan gelip eksiye indi.”

XI-DER-BEYÂN-I TERGÎB-İ TALEB-İ MA'RİFET-İ HOD

84. Beyit:

ای خنک آن را که ذات خود شناخت
اندر امن سرمدی قصری بساخت

Ey hunuk ân-râ ki zât-ı hod şînâht
Ender emn-i sermedî kasrî be-sâht

Devlet anuñ zâtını fehm eyledi
Oldı kasr-ârâ-yı emn-i sermedî
MNT, 5/135-3350

“Kendi zâtını anlayana ne mutlu! O, ebedî emniyet yurdunda
bir köşk kurmuştur.”

85. Beyit:

هر که محجوبست او خود کودکست
مرد آن باشد که بیرون از شکست

Her ki mahcûbest û hod kûdekest
Merd-i ân bâşed ki bîrûn ez-şekest

Kim ki mahcûb ise ol kûdek olur
Şüphesiz kim merd olan bî-şek olur
MNT, 5/135-3353

“Kim ki perdelenmişse (hakîkatten uzaksa), o zaten çocuktur.
Mert (yiğit) odur ki şek ve şüpheden çıkmış ola.

³³ 11- “Kişinin kendini bilmesi ve [marifet] talebini beyân eder.” [HME4b, HE4a]

86. Beyit:

گر بریش و خایه مردستی کسی
هر بزی را ریش و مو باشد بسی

Ger be-rîş u hâye merdestî kesî
Her buzî-râ rîş u mû bâşed besî

Hâye vü rîş ise şân-ı merd eger
Rîş ü mûyî ma'zede eyle nazar
MNT, 5/135-3354

“Eğer bir kimse sakal ve hâye (taşak) sebebiyle er (adam) ol-
saydı; keçilerde sakal ve kıl daha çoktur (onlar da adam olurdu).”

87. Beyit:

پس چو آهن گرچه تیره هیکلی
صیقلی کن صیقلی کن صیقلی

Pes çu âhen gerçi tîre hiykelî
Saykalî kon saykalî kon saykalî

Âhenâsâ tîre-heykelsin velî
Saykal it tâ kim ola sâf u celî
MNT, 4/95-2490

“Öyleyse demir gibi paslı ve karanlık tabiatlı olsan da (kalbini)
cilalayıp parlat, cilalayıp parlat, cilalayıp parlat.”

88. Beyit:

تا دلت آیینه گردد پر صور
اندرو هر سو ملیحی سیمبر

Tâ dilet âyîne gereded pür-suver
Ender u her sû melîhî sîm-ber

Kalbin âyîne olup itseñ nazar
Ola her sù bir melîh-i sîm-ber
MNT, 4/95-2491

“Böylece kalbin bir ayna olup ona bakınca her yandan gümüş
göğüslü bir güzel görünsün!

89. Beyit:

پنبه وسواس بیرون کن ز گوش
تا به گوشت آید از گردون خروش

Penbe-i vesvâs bîrûn kon zi'gûş
Tâ-be-gûşet âyed ez-gerdûn hurûş

Penbe-i vesvâsı gûşuñdan çıkar
Gûşuña gelsün felekden nagmeler
MNT, 2/70-1961

“Kulağından vesveseler pamuğunu çıkar da kulağına felekten
coşku sesleri gelsin.”

90. Beyit:

پاک کن دو چشم را از موی عیب
تا ببینی باغ و سروستان غیب

Pâk kon du çeşm-râ ez-mûy-ı ‘ayb
Tâ-be-bînî bâg u servistân-ı gayb

Kıl dü çeşmüñ pâk-i mûy-i reyb ü ‘ayb
Zâhir olsun bâg u servistân-ı gayb
MNT, 2/70-1962

“İki gözünü şüphe ve ayıp kılından arındır da gaybın bahçe ve
serviliklerini göresin.”

91. Beyit:

دفع کن از مغز و از بینی زکام
تا که ریح الله در آید در مشام

Def[°] kon ez-magz u ez-bînî zukâm
Ta ki rihullâh der-âyed der-meşâm

Magz u bînîden gerek def[°]-i zükâm
Tâ ki bûy-i Hakk ola zîb-i meşâm
MNT, 2/70-1963

“Beyninden ve burnundan nezleyi defet de burnuna Allah’ın
kokusu gelsin.”

92. Beyit:

هیچ مگذار از تب و صفرا اثر
تا بیابی از جهان طعم شکر

Hîç megzâr ez-teb u safrâ eser
Tâ biyâbî ez-cihân ta‘m-ı şeker

Kalmasun hummâ vü safrâdan eser
Tâ ola dil-keş saña ta‘m-ı şeker
MNT, 2/70-1964

“Sıtmanın ve safranin kökünü kurut da dünyada şekerin tadını
bulasın.”

93. Beyit:

کُنده تن را ز پای جان پکن
تا کُند جولان به گردت انجمن

Künde-i ten-râ zi-pây-ı cân biken
Tâ koned cevân begerded encümen

Pây-ı cânı kıl rehâ-yı bend-i ten

Tâ ola ârâmğâhın encümen

MNT, 2/70-1964

“Can ayağını ten kaydından kurtar ki, dönüp dolaştığın yer
meclisin etrafı olsun.”

در بیان همت طالبست³⁴

XII-DER-BEYÂN-I HİMMET-İ TÂLİBEST

94. Beyit:

مرغ با پر می‌پرد تا آشیان

پر مردم همتست ای مردمان

Murg-ı bâ-per mîpered tâ âşiyân

Perr-i merdüm himmetest ey merdmân

Murg ider perr ile ‘azm-i âşiyân

Perr-i merdüm ise himmetdür ayân

MNT, 6/5-134

“Kuş, kanatlarıyla yuvasına uçar; insanın kanadıysa himmet-
tir.”

95. Beyit:

باز اگر باشد سپید و بی نظیر

چونک صیدش موش باشد شد حقیر

Bâz eger bâşed sepîd ü bî-nazîr

Çünkü saydeş mûş bâşed şod hakîr

Bâz eger olsa sepîd ü bî-nazîr

Çünkü saydı mûş ola oldu hakîr

MNT, 6/5-136

³⁴ 12- “Talebenin yüce himmetini beyân eder.” [HME5a, HE4a]

“Doğan, bembeyaz ve eşsiz olsa da fare avlıyorsa hor ve hakirdir.”

96. Beyit:

ور بود جغدی و میل او به شاه
او دو صد بازست ازو صورت مخواه

Ve’r buved cagdî vu meyl-i û be-şâh
Û dü sad bâzest ez-û sûret meh’âh

Bûm olup meyli olursa hazrete
Bâz-i âlîdür o bakma surete
MNT, 6/5-137

“Fakat baykuş da olsa, onun padişaha meyli varsa, iki yüz doğan kıymetindedir, görünüşüne bakma.”

97. Beyit:

عاشقی کالوده شد در خیر و شر
خیر و شر منگر تو در همت نگر

‘Âşıkî k’âlûde şod der-hayr u şer
Hayr u şer men’ger tu der-himmet niger

‘Âşıkî âfâk itse hayr u şer
Aña bakma himmete eyle nazar
MNT, 6/5-135

“İyiliğe ve kötülüğe bulaşan bir âşığın, sen iyiliğine kötülüğüne bakma, himmetine bak.”

98. Beyit:

گر یکی موری سلیمانی بجست
منگر اندر جستن او سست سست

Ger yekî mûrî Süleymânî be-cüst
Men'ger ender cüsten-i û süst süst

Mûr iderse ger Süleymân'ı taleb
Ol talebde itme süstî-i 'aceb
MNT, 3/55-1453

“Bir karınca Süleyman Peygamber'i arıyorsa, onun arayışına
(gayretine) küçümseyerek bakma.”

³⁵ در بیان نهی کردن از صورت و ترغیب بمعنی

**XIII-DER-BEYÂN-I NEHY KERDEN EZ-SÛRET U TERGÎB
BE-MA'NÂ**

99. Beyit:

چند صورت آخر ای صورت پرست
جان بی معنیت از صورت نرست

Çend sûret âhir ey sûret-perest
Cân-ı bî-ma'nît ez-sûret nerest

Tâ-be-key bu sûret ey sûret-perest
Sûret-i bî-cân olur ma'nâda pest
MNT, 1/42-1059

“Ey sûrete tapan, bu sûrete tapma ne vakte kadar? Anlamsız
canın şekilden kurtulmadı gitti.”

100. Beyit:

گر بصورت آدمی انسان بدی
احمد و بوجهل خود یکسان بدی

Ger be-sûret âdemî insân budî
Ahmed u Bûcehl hod yeksân budî

³⁵ 13- “Görünüştten sakındırma ve mânâya teşvik etmeyi beyân eder.” [HME5a, HE4b]

Sûret ile âdem insân olsa ger
Sûret-i Bûcehl olurdu mu‘teber
MNT, 1/42-1060

“İnsan dış görünüşüyle adam olsaydı, Ahmed (Hz. Muhammed) ile Ebû Cehil aynı olurdu.”

101. Beyit:

شد سر شیران عالم جمله پست
چون سگ اصحاب را دادند دست

Şod ser-i şîrân-ı ‘âlem cümle pest
Çûn seg-i Ashâb-râ dâdend dest

Oldı şîrân-ı cihân makhûr u pest
Buldı çûn Ashâb-ı Kehf’in kelbi dest
MNT, 1/42-1063

“Ashâb-ı Kehf’in köpeği Kıtmîr’e el verilince, onun karşısında dünyadaki bütün aslanların başları eğildi.”

102. Beyit:

چه زیانستش از آن نقش نفور
چونک جانش غرق شد در بحر نور

Çi ziyânisteş ez-ân nakş-ı nüfûr
Çûnki câneş gark şod der-bahr-ı nûr

Hîç zarar virmez aña nakş-ı kusûr
Çûnki oldı cânı gark-ı bahr-ı nûr
MNT, 1/42-1064

“Canı nûr denizinde gark olana ürkütücü suretin ne zararı var?”

103. Beyit:

پس بدان که صورت خوب و نکو
با خصال بد نیززد یک تسو

Pes bidân ki sûret-i hûb u nigû
Bâ-hisâl-i bed neyerzed yek tûsû

Olsa bir sûret ne deñli hûb-ter
Habbe degmez bed-hisâl olsa eger
MNT, 2/38-1029

“Bil ki bir suret, ne kadar güzel de olsa kötü huyluysa bir pul
(beş para) etmez.”

104. Beyit:

من ندیدم در جهانِ جست و جو
هیچ اهلیت، به از خوی نکو

Men nedîdem der-cihân-ı cüst u cû
Hîç ehliyyet bih ez-hûy-ı nigû

Görmedüm itdüm cihânı cüst ü cû
Hîç müstahsen meger hûy-ı nigû
MNT, 2/31-818

“Ben, dünyada araştırma yaptım ve iyi huydan daha güzel bir
haslet görmedim.”

105. Beyit:

قیمت همیان و کیسه از زرست
بی زر همیان و کیسه ابترست

Kıymet-i hemyân u kîse ez-zerest
Bî zi zer hemyân u kîse ebterest

Kıymet-i hemyân u kîse oldu zer

Kîse kim bî-zer ola olmaz nazar

MNT, 3/96-2546

“Para kesesinin değeri içindeki altınlardır. Altın olmayınca
kese boştur, işe yaramaz.”

106. Beyit:

همچنانک قدر تن از جان بود

قدر جان از پرتو رحمان بود

Hemçünân ki kadr-i ten ez-cân buved

Kadr-i cân ez-pertev-i rahmân buved

Kadr-i ten pes cândan oldu hemçünân

Pertev-i cânândan oldu kadr-i cân

MNT, 3/96-2547

“Nasıl ki beden canla değer kazandı; canın değeri de
Rahmân’ın pertevindendir.”

107. Beyit:

گر بُدی جان زنده بی پرتو کنون

هیچ گفتی کافران را مَیْتُونْ

Ger budî cân zinde bî-pertev künûn

Hîç goftî kâfırân-râ “meyyitûn”

Olsa bî-pertev eger kim zinde cân

Kimse küffâra dimezdi mürdegân

MNT, 3/97-2548

“Eğer pertev-i Rahmân olmadan can diri olsaydı, Cenâb-ı Hak
kâfirlere ‘ölüler’ der miydi hiç?”

108. Beyit:

مغز هر میوه بهست از پوستش
پوست دان تن را و مغز آن دوستش

Magz-ı her mîve bihest ez-pûsteş
Pûst dâñ ten-râ vü magz ân dûsteş

Magz-ı mîve oldı kışrından latîf
Bil ki ten kışr oldı cân lübb-i şerîf
MNT, 3/131-3439

“Her meyvenin özü kabuğundan iyidir. Bil ki beden kabuk, arkadaşşı can ise özdür.”

109. Beyit:

مغز نغزی دارد آخر آدمی
یکدمی آن را طلب گر زان دمی

Magz-ı nagzî dâred âher âdemî
Yekdemî ân-râ taleb ger z’ân demî

Âdemîde magz-ı nagz oldı hafî
Kıl taleb sen de o magz-ı eşrefî
MNT, 3/131-3440

“Elhasıl, insanda gizli ama güzel bir öz vardır. Sen de insan-san bir an olsun o güzel özü talep et.”

110. Beyit:

آخر آدم زاده ای ای ناخلف
چند پنداری تو پستی را شرف

Âher Âdem-zâdeî ey nâ-halef
Çend pindârî tu pestî-râ şeref

Sen ki Âdem-zâdesin ey nâ-halef
Saña düşmez kâr-ı esfelden şeref
MNT, 1/23-566

“Ey hayırsız! Sen de Âdemoğlu yani bir insansın; ne zamana kadar alçaklığı şeref sayacaksın?”

در بیاد توبه گوید³⁶

XIV- DER-BEYÂN-I TEVBE GÛYED [MÎKONED]

111. Beyit:

گر سیه کردی تو نامه عمر خویش
توبه کن زانها که کردستی تو پیش

Ger siyeh kerdî tu nâme ‘ömr-i h^viş
Tövbe kun z’ânâ ki kerdestî tu pîş

Nâme-i ‘ömrüñ siyâh itdünse ger
Tevbe kıl itdüklerinden ser-be-ser
MNT, 5/89-2229

“Eğer ömür defterini [günahlarla] karaladınsa, daha önce yaptıklarına tövbe et.”

112. Beyit:

عمر اگر بگذشت بیخس این دمست
آب توبش ده اگر او بی نمست

‘Ömr eger beg’zeşt bîheş in demest
Âb-ı tevbeş dih eger û bî-nemest

Geçse ömrüñ aslı bu demdür saña
Bî-nem ise âb-ı tevbe vir aña
MNT, 5/89-2230

³⁶ 14- “Tövbe ve istiğfârın faziletini beyân eder.” [HME5b, HE4b]

“Ömrün geçip gittiyse de onun kökü işte bu soluktur; eğer o kuruduysa [üzülme] onu tövbe suyu ile sula.”

113. Beyit:

بیخ عمرت را بده آب حیات
تا درخت عمر گردد با نبات

Bîh-i ‘ömret-râ bedih âb-ı hayât
Tâ draht-ı ‘ömr gerded bâ-nebât

Bîh-i ‘ömre vir hemân âb-ı hayât
Tâ dıraht-ı ‘ömr ola şîrîn-nebât
MNT, 5/89-2231

“Ömrünün köküne hayat suyu dök de ömür ağacın yeşerip güzelce yemiş versin.”

114. Beyit:

جمله ماضی‌ها ازین نیکو شوند
زهر پارینه ازین گردد چو قند

Cümle mâzîhâ ez-în nîgû şevend
Zehr-i pârine ez-în gerded çu kand

Ol geçenler hûb u hoş peyvend olur
Zehr-i dirîne anuñla kand olur
MNT, 5/89-2232

“Bütün geçmişler bu (tövbe suyuyla) güzelleşir. Geçen yılki zehir, bununla şekere döner.”

115. Beyit:

سیئات را مبدل کرد حق
تا همه طاعت شود آن ما سبق

Seyyi'âtet-râ mübeddel kerd Hak
Tâ heme tâ'at şevved ân mâ-sebak

Seyyi'âtuñ kim mübeddel ide Hak
Ser-be-ser tâ'ât olur ol mâ-sebak
MNT, 5/89-2233

“Allah, kötülükleri (iyiliğe) çevirir de geçmişte kalan her şey ibadete dönüşür.”

116. Beyit:

توبه آرید و خدا توبه پذیر
امر او گیرند و او نعم الامیر

Tevbe ârîd u Hudâ tevbe-pezîr
Emr-i û gîrîd u û ni'me'l-emîr

Kıldılar tevbe Hudâ tevvâbdur
Tutdılar emrin ki hayru'l-bâbdur
MNT, 6/135-3655

“Tövbe ederler, Allah da tövbeyi kabul eder. Onun emrini tutarlar, O ne güzel emir sahibidir.”

117. Beyit:

مرکب توبه عجایب مرکبست
بر فلک تازد به یک لحظه ز پست

Merkeb-i tevbe 'acâyib merkebest
Ber-felek tâzed be-yek lahza zi-pest

Merkeb-i tevbe 'aceb merkeb olur
Pestden bir demde eflâki bulur
MNT, 6/17-469

“Tövbe bineği acayip bir binektir; bir anda yerden göğe doğru sıçrayıverir.”

118. Beyit:

چون بر آرند از پشیمانی انین
عرش لرزد از انین المذنبین

Çûn ber-ârend ez-peşîmânî enîn
‘Arş lerzed ez-enînü’l-müznibîn

Çün nedâmet ile eylerler hanîn
Dîtredür ‘arşı enînü’l-müznibîn
MNT, 6/135-3656

“Pişmanlıkla inlemeye başlayınca o günahkârların feryâdından arş titrer.”

در بیان فوائد گریه³⁷

XV-DER-BEYÂN-I FEVÂ’İD-İ GİRİYE [MÎGÛYED]

119. Beyit:

زاری و گریه قوی سرمایه ایست
رحمتِ کلی قوی تر دایه ایست

Zârî vü girye kavî sermâyeîst
Rahmet-i küllî kavîter dâyeîst

Girye vü zârî ‘aceb sermâyedür
Rahmet-i küllî kavîter dâyedür
MNT, 2/71-1969

“Ağlayıp inlemek kuvvetli bir sermaye, küllî rahmet ise daha güçlü bir dadıdır.”

120. Beyit:

تا نگرید ابر کی خندد چمن
تا نگرید طفل کی جوشد لبن

³⁷ 15- “Ağlamanın faydalarını beyân eder.” [HME6a, HE5a]

Tâ negiryed ebr key handed çemen
Tâ negiryed tıfl key cûşed leben

Girye-i ebr olmasa gülmez çemen
Tıfl giryân olmasa gelmez leben
MNT, 5/7-135

“Bulut ağlamayınca çimen nasıl güler? Çocuk ağlamayınca
süt nasıl coşar?”

121. Beyit:

طفل يك روزه همی داند طریق
که بگیریم تا رسد دایه شفیق

Tıfl-ı yek-rûze hemî dâned tarîk
Ki begiryem tâ resed dâye şefîk

Tıfl-ı yek-rûze bilür ol dikkati
Ağlamazsa dâye itmez şefkati
MNT, 5/7-136

“Bir günlük çocuk bile, ağlayayım da müşfik dadı gelsin, diye
yol yordam bilir [Ağlamazsa dadının gelmeyeceğini bilir].”

122. Beyit:

تو نمی دانی که دایه دایگان
کم دهد بی گریه شیر او رایگان

Tu nemî dâni ki dâye dâygân
Kem dihed bî-girye şîr û râygân

Bil ki ol Hallâk-ı cümle dâygân
Eylemez bî-girye şîri râygân
MNT, 5/7-137

“[Bir günlük çocuk bildiği halde] sen, mürebbiler mürebbisinin [Allah] ağlamadan sütü bedavaya vermediğini bilmez misin? [Yaratıcı da ısrarla istemeden kolayca süt vermez].

123. Beyit:

گفتِ فلیکوا کثیرا گوش دار
تا بریزد شیر فضل کردگار

Goft-i “felyebkû kesîran” gûş dâr
Tâ-be-rîzed şîr-i fazl-ı Kirdigâr

Didi “felyebkû kesîran” tut kulak
Tâ ki rîzân ola şîr-i fazl-ı Hak
MNT, 5/7-138

“[Allah] فَلْيَضْحَكُوا قَلِيلًا وَلْيَبْكُوا كَثِيرًا ‘Az gülsünler, çok ağlasınlar’
(Tevbe, 9/82) buyurdu, bu söze kulak ver. Ta ki sana Allah’ın fazl u
ihşan sütü aksın.”

124. Beyit:

آخر هر گریه آخر خنده ایست
مرد آخرین مبارک بنده ایست

Âher-i her girye âher handeîst
Merd-i âher-bîn mübârek bendeîst

Âhiri her giryenüñ çün handedür
Âkıbet-bînî safâ-yı bendedür
MNT, 1/34-855

“Her ağlamanın sonunda nihayet gülmek vardır. Âkıbetini gö-
ren kişi mübarek bir kuldur.”

125. Beyit:

هر کجا آب روان سبزه بود
هر کجا اشکی روان رحمت شود

Her kocâ âb-ı revân sebze buved
Her kocâ eşkî revân rahmet şeved

Kande âb olsa olur ol sebze-zâr
Göz yaşıdır rahmet-i Hakk’a medâr
MNT, 1/34-856

“Nerede akarsu varsa orada yeşillik olur; nerede göz yaşı
varsa orada rahmet olur.”

126. Beyit:

باش چون دولاب نالان چشم تر
تا ز صحن جانت بر روید خضر

Bâş çûn dülâb-ı nâlân çeşm-i ter
Tâ zi-sahn-ı cân’t ber-rûyed hadar

Çeşm-i terle nâliş it dolâb-vâr
Sahn-ı cânın tâ ola sebz ü bahar
MNT, 1/34-857

“İnleyen dolap gibi gözü yaşlı ol da can meydanında yeşillik-
ler bitsin.”

در بیان کسب و مجاهده³⁸

XVI-DER-BEYÂN-I KESB Ü MÛCÂHEDE

127. Beyit:

کسب را همچون زراعت دان عمو
تا نکاری دخل نبود آن ز تو

³⁸ 16- “Çalışma ve gayretin lüzûmunu beyân eder.” [HME6a, HE5a]

Kesb-râ hemçûn zirâ‘at dâñ ‘amû
Tâ nekârî dahl neb’ved ân zi-tu

Kesbi de zer‘a kıyâs eyle hemân
Kârsız tahsîl-i mâl olmaz ‘ayân
MNT, 3/91-2402

“Kazanç elde etmeyi de ekin ekmek gibi bil, ey amca. Ekme-
dikçe ürün elde edemezsin.”

128. Beyit:

آنچه کاری بدروی آن آن تست
ورنه این بی داد بر تو شد درست

Âñ çî kârî bed’revî ân ân-ı tust
Verne îñ bî-dâd ber-tû şod dürüst

Her ne zer‘ itdûñ senûñ mahsûl-i kâr
Yohsa gayrın mâlî zulm-ı bed-şî‘âr
MNT, 3/91-2403

“Ektiğini biçersin, hasılatı senindir. Yoksa başkasının malıdır,
onu almak zulümdür.”

129. Beyit:

هیچ گندم کاری و جو بر دهد
دیده ای اسپی که کره خر دهد

Hîç gendüm kârî vü cev ber dihed
Dîdeî espî ki kürre-har dihed

Arpa bitmez mezra‘-ı gendümde hem
Kürresi esbin har olmaz lâcerem
MNT, 1/66-1711

“Buğday ekersin de arpa biter mi hiç? Eşek sıpası veren at
gördün mü hiç?”

130. Beyit:

ای خنک آن کو جهادی میکند
بر بدن زجری و دادی میکند

Ey honek ân k’û cihâdî mîkoned
Ber-beden zecrî vü dâdî mîkoned

Devlet anuñ kim idüp sa’y u cihâd
İde tâ’ât-ı bedende ictihâd
MNT, 2/90-2496

“Ne mutlu ona ki bir çaba gösterir ve bedenine sıkıntı verip
[nefis mücahadesi] adalet sergiler.”

131. Beyit:

گر توکل می کنی در کار کن
کشت کن پس تکیه بر جبار کن

Ger tevekkül mîkonî der-kâr kon
Keşt kon pes tekye ber Cebbâr kon

Sa’y kıl k’olsun tevekkülde kemâl
Zer’-i tohm it soñra eyle ittikâl
MNT, 1/39-98

“Tevekkül edeceksen iş içinde [tevekkül] et; ekin ek ondan
sonra Cebbâr (Allah)’a dayan.”

132. Beyit:

جهد میکن تا توانی ای کیا
در طریق انبیا و اولیا

Cehd mîkon tâ tüvânî ey kiyâ
Der-tarîk-ı enbiyâ vü evliyâ

Kâdir oldukça gerekdür iktidâ
Reh-nümâdur enbiyâ vü evliyâ
MNT, 1/40-1016

“Ey büyük kardeş! Gücün yettiği kadar nebîlerin ve velîlerin yolunda çalış.”

133. Beyit:

کافر من گر زیان کردست کس
در ره ایمان و طاعت یکنفس

Kâfirem men ger ziyân kerdest kes
Der-reh-i îmân u tâ‘at yek nefes

Baňa levî it ger ziyân eylerse kes
Tâ‘at ü îmân yolunda bir nefes
MNT, 1/40-1018

“Bir kimse iman ve ibadet yolunda olup da bir nefes bile zarar görürse ben kâfir olmuş olayım.”

134. Beyit:

سنگ بر آهن زنی آتش نجست
این نباشد ور بپاشد نادرست

Seng ber-âhen zenî âteş necüst
În nebâşed v’er bebâşed nâdirest

Seng ü âhenden çıkar elbette nâr
Çıkmaz ise süstdür tedbîr-i kâr
MNT, 3/183-4834

“[Diyelim ki] taşı demire vurdun, kıvılcım çıkmadı. Böyle şey olmaz, olsa bile nadirdir.”

در بیان مَنْ قَرَعَ الْبَابَ وَلَجَّ وَلَجَّ³⁹

**XVII-DER-BEYÂN-I “MEN KARA‘A’L-BÂBE VELECCE VE-
LECE”**

135. Beyit:

چونکه کوبد این در رحمت نثار
که نیابد در اجابت صد هزار

Çûn ki kûbed îñ der-i rahmet nisâr
Ki neyâbed der-icâbet sad hezâr

Kimdür ol kar‘ ide bâb-ı rahmeti
Olmaya anda icâbet ni‘meti
MNT, 6/159-4273

“Bu rahmet saçan kapıyı kim [ısrarla] çalar da karşılık olarak
yüz bin bulmaz?”

136. Beyit:

چون در معنی زنی بازت کنند
پر فکرت زن که şehbâzet کنند

Çûn der-i ma‘nâ zenî bâzet konend
Perr-i fikret zen ki şehbâzet konend

Çal der-i ma‘nâyı kim bâz ideler
Aç per-i fikrin ki şehbâz ideler
MNT, 1/114-2973

“Mana kapısını çal da sana açsınlar. Düşünce kanadını çırp da
seni doğan kuşu yapsınlar.”

³⁹ 17- “[İsrarla] kapıyı çalan içeri girer” sözünün mânâsını beyân eder.” [HME6b, HE6b]. Bu Arapça sözün tamamı şöyledir: مَنْ طَلَّبَ وَجَدَّ وَجَدَّ، وَمَنْ قَرَعَ الْبَابَ وَلَجَّ وَلَجَّ “Kim ciddi talep ederse dileğine kavuşur, kim ısrarla kapıyı çalarsa içeri girer.”

137. Beyit:

چون طلب کردی به جد آید نظر
جد خطا نکند چنین آمد خبر

Çûn taleb kerdî be-cidd âyed nazar
Cid hatâ ne-k'ned çunîn âmed haber

Çûn talebde cidd ile itdûñ nazar
Cid hatâ itmez bulur andan haber
MNT, 2/62-1714

“Ciddî olarak aramışsan aradığını bulursun. Ciddî olan yanlış yapmaz; böyle bildirilmiştir.”

138. Beyit:

گر گران و گر شتابنده بود
عاقبت جوینده یابنده بود

Ger girân u ger şitâbende boved
‘Âkıbet cûyende yâbende boved

Ger te’ennî üzre ger ta‘cîl ider
Tâlib elbet matlabı tahsîl ider
MNT, 3/38-938

“Ağır da hareket etse, hızlı da hareket etse, arayan sonunda [aradığını] bulur.”

139. Beyit:

چون نشینی بر سر کوی کسی
عاقبت بینی تو هم روی کسی

Çûn neşînî ber-ser-i kûy-ı kesî
‘Âkıbet bînî tu hem rûy-ı kesî

Her kimüñ itseñ neşîmen kûyını

Bir gün elbette görürsin rûyını

MNT, 3/183-4831

“Birinin sokağının başında oturursan sonunda o kişinin yüzünü görürsün.”

140. Beyit:

چون ز چاهى ميکنى هر روز خاک

عاقبت اندر رسى با آب پاک

Çûn zi-çâhî mîkenî her rûz hâk

‘Âkıbet ender resî bâ âb-ı pâk

Çâh kasdıyla iderseñ hafr-ı hâk

Emr-i hâsıldur vusûl-ı âb-ı pâk

MNT, 3/183-4832

“Bir kuyunun toprağını her gün kazarsan sonunda temiz suya ulaşırsın.”

141. Beyit:

گفت پیغامبر که چون کوبى درى

عاقبت زان در برون آید سرى

Goft Peygamber ki çûn kûbî derî

‘Âkıbet z’ân der-birûn âyed serî

Didi Peygamber kim itse kar‘-ı bâb

Feth-i bâb ile olur ol behre-yâb

MNT, 3/183-4830

“Peygamber der ki: Bir kapıyı [ısrarla] çalarsan sonunda o kapıdan bir baş dışarı uzanır.”

142. Beyit:

در طلب زن دایما تو هر دو دست
که طلب در راه نیکو رهبرست

Der-taleb zen dâyimâ tu her dü dest
Ki taleb der-râh nîkû rehberest

İki dest ile taleb kıl dâ'imâ
Kim yola sıdk-ı talebdür reh-nümâ
MNT, 3/38-984

“Daima iki elinle birden aramaya çalış. Çünkü [dikkatli] arayıp, yolda iyi bir rehberdir.”

143. Beyit:

که به گفت و گه به خاموشی و گه
بوی کردن گیر هر سو بوی شه

Geh be-goft u geh be-hâmûşî vü geh
Bûy kerden-gîr her sû bûy-ı şeh

Vakt-i güftâr u hamûşî gâh gâh
Sû-be-sû kıl sa'y-i şemm-i bûy-ı şâh
MNT, 3/38-986

“Bazen konuşarak, bazen susarak, bazen de koklayarak her yerde [aradığın] o padişahın kokusunu almaya çalış.”

144. Beyit:

هین مزن تو از ملولی آه سرد
درد جو و درد جو و درد درد

Hîn mezen tu ez-melûlî âh-ı serd
Derd cû vü derd cû vü derd derd

Sen melâlet ile itme âh-ı serd

Derd iste derd iste derd derd

MNT, 6/162-4338

“Sakın ümitsizliğe düşüp [usanıp] soğuk ah çekme. Dert ara, derd ara, yine derd ara, yine derd ara.”

145. Beyit:

ای بسا کارا که اول صعب گشت

بعد از آن بگشاده شد سختی گذشت

Ey besâ kârâ ki evvel sa‘b geşt

Ba‘d ez-ân beg’şâde şod sahtî gozeşt

Ey nice müşkiller oldu sa‘b u saht

Soñra oldu hall ile ferhunde-baht

MNT, 3/111-2941

“Çok iş var ki başlarken güç görünür, ondan sonra kolaylaşır, zorluk geçer.”

146. Beyit:

اندرین ره می تراش و می خراش

تا دم آخر دمی فارغ مباش

Ender in reh mîtirâş ü mîhirâş

Tâ dem-i âher demî fârig me-bâş

Tâ‘at ü a‘mâle kıl şugl ü heves

Fârig olma tâ ola âhir nefes

MNT, 1/73-1890

“Bu yolda [kulluk] yırtın, uğraş didin; son nefese dek bir an bile boş durma.”

147. Beyit:

هم رهى را جو كه زو يابى مدد
هم دل و هم درد جويان احد

Hem-rehî-râ cû ki zû yâbî meded
Hem-dil ü hem-derd cûyân-ı ehad
MNT: -?

“Bir arkadaş iste ki ondan medet bulasın. Öyle arkadaş ki seninle gönüldeş ola, derdinle dertlene ve iman isteklisi ola.”

148. Beyit:

ليک هر گمراه را همره مدان
غافلان خفته را آگه مدان

Lîk her güm-râh-râ hem-reh medân
Gâfilân-ı hufte-râ âgeh medân
MNT: -?

“Lâkin her azgını kendine yoldaş bilme, [imtihan et]. Uykuda olan gafilleri uyanık bilme.”

149. Beyit:

هست تنهائى به از ياران بد
نيك يابد چون نشيند بد شود

Hest tenhâyî bih ez-yârân-ı bed
Nîk yâbed çûn neşîned bed şeved
MNT: -?

“Kötü arkadaşlar edinmektense yalnızlık iyidir. Zîrâ iyi adam kötülerle oturursa o da kötü olur.”

150. Beyit:

غیر پیر استاد و سر لشکر مباد
پیر گردون نی ولی پیر رشاد

Gayr-ı pîr üstâd u ser-leşker mebâd
Pîr-i gerdûn n'î velî pîr-i reşâd

Olmasun ser-leşker illâ merd-i pîr
Lîk pîr-i sin degül pîr-i habîr
MNT, 6/154-4155

“Pîrden (şeyh) başkası üstat ve komutan olmasın; ama pîrden murat her ihtiyar değil, irşat ehli olan kâmil şeyhtir.”

151. Beyit:

پیر باشد نردبان آسمان
تیر پَران از که گردد از کمان

Pîr bâşed nerdübân-ı âsmân
Tîr-i perrân ez ki gerded ez-kemân

Pîr oldı nerdübân-ı âsumân
Tîre pervâz oldı ihsân-ı kemân
MNT, 6/154-4159

“Pîr (kâmil şeyh) göklerin merdivenidir. Oku havalandıran (beli bükülmüş) yay olduğu gibi.”

در بیان آن که طالب را هر آینه از پیر ناگزیراست⁴⁰

**XVIII-DER-BEYÂN-I ÂN Kİ TÂLİB-RÂ HER ÂYÎNE EZ-PÎR
NÂ-GÜRÎZEST**

152. Beyit:

پیر را بگزین که بی پیر این سفر
هست بس پر آفت و خوف و خطر

Pîr-râ be-g'zîn ki bî-pîr in sefer
Hest bes pür âfet ü havf u hatar

Pîr ile ister refâkat bu sefer
Çokdur anda âfet ü havf u hatar
MNT, 1/116-3046

“Kendine bir pîr (rehber) seç, çünkü bu yol rehbersiz, pek çok
âfet, korku ve tehlikeyle doludur.”

153. Beyit:

آن رهی که با رها تو رفته ای
بی قلاوز اندر آن آشفته ای

Ân rehî ki bâ-rehâ tu refteî
Bî-kılavuz ender ân âşüfteî

Nice kerre bir yola gitseñ eger
Zahmetüñ vardur yine bî-râhber
MNT, 1/116-3047

“Çok defa gittiğin bir yolda bile, kılavuzsuz perişan olursun.”

⁴⁰ 18- “Hakikat arayışında olan kişinin her hâlükârda bir mürşide ihtiyaç duyduğunu beyân eder.” [HME7a, HE5a]

154. Beyit:

پس رهی را که ندیدستی تو هیچ
هین مرو تنها ز رهبر سر مپیچ

Pes rehî-râ ki nedîdestî tu hîç
Hîn merû tenhâ zi rehber ser mepîç

Nice yol var gitmedüñ andan yaña
İmdi sâlik olma bî-rehber aña
MNT, 1/116-3048

“Öyleyse kılavuzdan yüz çevirme, hiç görmediğin bir yolda sakın yalnız yürüme.”

155. Beyit:

گر نباشد سایهء او بر تو گول
پس ترا سر گشته دارد بانگ غول

Ger nebâşed sâye-i û ber-tu gûl
Pes tu-râ ser-geşte dâred bâng-ı gûl

Ger o yolda rehber itmezseñ kabûl
Bil seni ser-geşte eyler mekr-i gûl
MNT, 1/116-3049

“Senin gibi ahmağın üstünde onun (rehberin) gölgesi olmazsa, gulyabani (şeytan) sesi senin başını döndürür.

156. Beyit:

هر که در ره بی قلاووزی رود
هر دو روزه راه صد ساله شود

Her ki der-reh bî-kılâvuzî reved
Her dü rûze râh sad sâle şeved

Bir yola her kim ki bî-rehber gider
İki günlük yol olur yüz yıl kadar
MNT, 3/23-592

“Bir yolda kılavuzsuz gidene iki günlük yol, yüz yıllık yol kadar uzar.”

157. Beyit:

اطلب الدرّ اخي وسط الصدف
واطلب الفنّ من اصحاب الحرف

Utlübü'd-dürre ahî vasta's-sadef
V'atlübü'l-fenne min ashâbi'l-hıref (Ar.)

Dürri kıl cevî-i sadefden cüst ü cû
Fenni kıl ehl-i hırefden cüst ü cû
MNT, 5/43-1062

“Ey kardeşim, inciye sedefin içinde ara; sanatı ise sanat ehlin-den öğren.”

158. Beyit:

سایه شاهان طلب هر دم شتاب
تا شوی زان سایه بهتر ز آفتاب

Sâye-i şâhân taleb her dem şitâb
Tâ şevî z'ân sâye bihter z'âfitâb

Zıll-ı şâhânı talebde kıl şitâb
Sâyesinde ol misâl-i âfitâb
MNT, 2/80-2237

“Her an mânevî padişahların himmet gölgesini iste, acele et ki bu gölge (rehber) sayesinde güneşten daha güzel olasın.”

159. Beyit:

مهر پاکان در میان جان نشان
دل مده الّا بمهر دل خوشان

Mihr-i pâkân der-miyân-ı cân nişân
Dil medih illâ be-mihr-i dil-hoşân

Kıl mahabbet cân ile her kâmile
Hidmet it sîdk ile ashâb-ı dile
MNT, 1/33-751

“Temiz kişilerin [evliyâ-asfiyâ] sevgisini canının derinliklerine
nakşet, gönlünü ancak gönlü huzurla dolu olanlara ver.”

160. Beyit:

رو بگو یار خدایی را تو زود
چون چنان کردی خدا یار تو بود

Rû be-cû yâr-ı Hudâyî-râ tu zûd
Çün çinân kerdî Hudâ yâr-ı tu bûd

Eyle merd-i Hakk’ı yâr u rehberüñ
Çünkü tâlibsın Hudâ’dur yâverüñ
MNT, 2/3-23

“Acele et, kendine bir Allah dostu [rehber] ara, bul. Böyle yaparsan Allah senin yardımcın olur.” (Tâlîbe Allah yardım eder.)

**XIX-DER-BEYÂN-I FEVÂYİD-İ MUSÂHABET-İ MERDÂN-I
HUDÂ**

161. Beyit:

هر که خواهد هم‌نشینی خدا
تا نشیند در حضور اولیا

Her ki h'âhed hem-nişînî-i Hudâ
Tâ nişîned der-huzûr-ı evliyâ

Her kime matlûb ise kurb-ı Hudâ
Menzilin itsün huzûr-ı evliyâ
MNT, 2/79-2183

“Cenâb-ı Hak’la beraber olmak isteyen kimse, evliyâ huzurunda otursun.”

162. Beyit:

از حضور اولیا گر بگسلی
تو هلاکی زانکه جزوی بی کُلی

Ez-huzûr-ı evliyâ ger beg’selî
Tû helâkî z’ân ki cüzvî bî-külî

Evliyâdan olsa bir kimse ba’îd
Cüz-i bî-külldür helâk anda bedîd
MNT, 2/79-2184

“Eğer evliyâ huzurundan ayrılırsan helak olursun, sen artık kül değil cüz’sün.”

⁴¹ 19- “Allah dostlarıyla yapılan sohbetin faydalarını beyân eder.” [HME7a, HE6a]

163. Beyit:

چون شوی دور از حضور اولیا
در حقیقت گشته‌ای دور از خدا

Çûn şevî dûr ez-huzûr-ı evliyâ
Der-hakîkat geşteî dûr ez-Hudâ

Evliyâdan dûr olursa tâlibân
Dûrdur Hak'dan hakîkatde hemân
MNT, 2/80-2235

“Çünkü evliyânın huzurundan ayrılırsan aslında Allah'tan da uzaklaşırsın.”

164. Beyit:

همنشین اهل معنی باش تا
هم عطا یابی و هم باشی فتا

Hem-nişîn-i ehl-i ma'nâ bâş tâ
Hem 'atâ yâbî vü hem bâşî fetâ

Hem-nişîn-i ehl-i ma'nâ ol ki tâ
İde fazl-ı Hak seni hayru'l-fetâ
MNT, 1/29-738

“Mana ehliyle [diz dize] oturursan hem ata ve ihsan bulur hem de er kişi [kâmil insan] olursun.”

165. Beyit:

جان بی معنی درین تن بی خلاف
هست همچون تیغ چوبین در غلاف

Cân-ı bî-ma'nâ der-în ten bî-hilâf
Hest hem-çûn tîg-ı çûbîn der-gılâf

Cân-ı bî-ma‘nâ bu tende bî-hilâf

Bir ağaç tîg oldu mestûr-ı gılâf

MNT, 1/29-739

“Bu bedende mânâsız olan can (rûh), şüphesiz kınında duran tahta kılıç gibidir.”

166. Beyit:

تا غلاف اندر بود با قیمتست

چون برون شد سوختن را آلتست

Tâ gılâf ender buved bâ-kıymettest

Çûn birûn şod sûhten-râ âlettest

Der-niyâm oldukça kıymetdâr olur

Çıksa zarfından sezâ-yı nâr olur

MNT, 1/29-740

“[Bu kılıç], kınındayken değerlidir, lâkin kınından dışarı çı-kınca yakma aracı, tahta olur.” (Ama mânâ ehlinin canı böyle değil.)

167. Beyit:

تیغ چوبین را مبر در کارزار

بنگر اول تا نگردهد کار زار

Tîg-ı çûbîn-râ meber der-kâr-zâr

Ben’ger evvel tâ nigerded kâr zâr

Tîg-ı çûbîn ile olma kâr-zâr

Yokla evvel olmasun tâ kâr zâr

MNT, 1/29-740

“Tahta kılıcı savaşa götürme; önce onu bir muayene et ta ki işin zâr (ziyan) olmaya.”

168. Beyit:

گر بود چوبین برو دیگر طلب
ور بود الماس پیش آ با طرب

Ger buved çûbîn berû dîger taleb
V'er buved elmâs pîş â bâ-tarab

Seyf-i çûbîn ise itme i'tibâr
Tîg-ı elmâs ile eyle iftihâr
MNT, 1/29-741

“Eğer kılıcın tahtadan ise git ve başka bir kılıç ara. Ve eğer el-
mastansa sevinçle ileri hücum et.”

169. Beyit:

تیغ در زرادخانه اولیاست
دیدن ایشان شما را کیمیاست

Tîg der-zerrâd-hâne evliyâst
Dîden-i îşân şümâ-râ kîmyâst

Seyf-i kâtı' oldı nutk-ı evliyâ
Anları görmek saña bes kîmyâ
MNT, 1/29-743

“Mezkûr kılıç evliyânın cephaneliğindedir. Onları görmek [on-
ların nazarı] sizin için kimyadır. (Onların bakışı, tahta kılıcı elmas
eder).”

170. Beyit:

جمله دانا یان همین گفته همین
هست دانا رحمة للعالمین

Cümle dânyân hemîn gofte hemîn
Hest dâna Rahmeten li'l-âlemîn

Ehl-i ‘îrfânũ budur kavli hemîn
Oldı ‘ârif rahmeten li’l-‘âlemîn
MNT, 1/29-744

“Cümle ârifler her zaman şöyle demişlerdir: ‘Ancak âleme rahmet için yaratılan ârifdir’ (Peygamber ve varisleri gibi).”

171. Beyit:

گر تو سنگ صخره و مرمر شوی
چون به صاحب دل رسی گوهر شوی

Ger tu seng-i sahre vü mermer şevî
Çûn be-sâhib-dil resî gevher şevî

Sahre-i sammâ dahı olsa dilũ
Gevher eyler sırrı merd-i kâmilũ
MNT, 1/29-750

“Eğer sen sert kaya veya mermer de olsan bir gönül erbabının [Ârif-i Billah] sohbetine erişince mücevher olursun.”

172. Beyit:

نارِ خندان باغ را خندان کند
صحبت مردانت از مردان کند
Nâr-ı handân bâg-râ handân koned
Sohbet-i merdânet ez-merdân koned

Bâgı gül-handı enâruñ hûb ider
Sohbet-i merdân seni mergûb ider
MNT, 1/29-748

“Gülen nar [bahar] bağı güldürür. Mertlerin sohbeti de seni mertlerden yapar, [sana itibar kazandırır].”

در بیان نهی کردن از مصاحبت مدعیان که مزورانیست⁴²

**XX-DER-BEYÂN-I NEHY KERDEN EZ-MUSÂHABET-İ
MÜDDE‘İYÂN Kİ MÜZEVVİRÂNÎST**

173. Beyit:

دوستی جاہل شیرین سخن
کم شنو کان هست چون سمّ کهن

Dostî-i câhil-i şîrîn-sühan
Kem şinev k’ân hest çûn semm-i kuhen

Dost olmaz câhil-i şîrîn-sühan
Ragbet itme oldu ol zehr-i kühen
MNT, 6/55-1453

“Tatlı sözlü cahilin sözlerine pek kulak verme, zîrâ o sözler etkili [öldürücü] eski zehir gibidir.”

174. Beyit:

ز احمقان بگریز چون عیسی گریخت
صحبت احمق بسی خونها که ریخت

Z’ahmakân be-g’rîz çûn ‘Îsî girîht
Sohbet-i ahmak besî hûnhâ ki rîht

Ahmakândan eyle ‘Îsâ-veş girîz
Oldı ahmak sohbeti hûn-rîz ü tîz
MNT, 3/99-2607

“Sen de ahmaklardan kaç, çünkü Hz. Îsâ kaçtı. Ahmağın sohbeti çok kanlar dökmüştür.”

⁴² 20- “Sahtekâr müddeilerle (iddiacı) arkadaşlık kurmanın zararlarını beyân eder.”
[HME7b, HE6a]

175. Beyit:

دِه مرو دِه مرد را احمق کند
عقل را بی نور و بی رونق کند

Dih merev dih merd-râ ahmak koned
'Akl-râ bî-nûr u bî-revnağ koned

Dih nedür diğ âdemi ahmak ider
'Aklını bî-nûr u bî-revnağ ider
MNT, 3/20-520

“Köye gitme, köy [sahte şeyh] adamı aptal yapar; aklı ışıksız bırakıp işe yaramaz kılar.”

176. Beyit:

دِه چه باشد شیخ واصل ناشده
دست در تقلید و حجتها زده

Dih çi bâşed şeyh-i vâsıl nâ-şode
Dest der-taklîd ü hüccethâ zede

Karyeden bil şeyh-i nâkîsdur murâd
Hüccet ü taklîdi pür-sehv ü fesâd
MNT, 3/21-525

“Köy nedir? Hakîkate ulaşamayıp taklide ve hüccetlere el atmış, kâmil olmayan şeyhtir.”

177. Beyit:

حرف درویشان بدزدد مرد دون
تا بخواند بر سلیمی زان فسون

Harf-i dervîşân be-düzded merd-i dîn
Tâ-be-h'âned ber-selîmî z'ân füsûn

Harf-i dervîşâna eyler reh-zeni
Gûş iden tâ zann ider dervîş anı
MNT, 1/91-2376

“Alçak kimseler, dürüst kimselere ondan efsun okumak için
dervîşlerin sözünü çalıp çıkar.”

178. Beyit:

از خدا بویی نه اورا نی اثر
دعویش افزون ز شیت و بوالبشر

Ez-Hudâ bûyî ne o-râ ni eser
Da‘vayeş eفزûn z’Şît u Bü’l-beşer

Yok Hudâ’dan anda kat‘â bir eser
Sûret-i da‘vâsı Şîs ü Bü’l-beşer
MNT, 1/91-2374

“Onda Allah’tan bir iz, bir koku olmadığı hâlde Hz. Âdem ve
Şît Peygamber’den daha ziyade Allah’a yakınlık dava eder.”

179. Beyit:

دیو ننموده ورا هم نقش خویش
او همی گوید ز ابدالیم بیش

Dîv ne-n’mûde verâ hem nakş-ı h’îş
O hemî gûyed zi-ebdâlîm bîş

Sîretinden eyler iken dîv ‘âr
Nefsini abdâldan eyler şümâr
MNT, 1/91-2375

“Şeytan bile ona kendi suretini göstermezken o daima ‘Biz ab-
daldan ileriyiz’ der.”

180. Beyit:

خرده گیرد در سخن بر بایزید
ننگ دارد از درون او یزید

Horde-gîred der-suhan ber-Bâyezîd
Neng dâred ez-derûn-ı û Yezîd

Her sözinde horde-gîr-i Bâyezîd
Andan itmekde ibâ ammâ Yezîd
MNT, 1/91-2377

“Sözde Bâyezîd-i Bistâmî’yi eleştirip onu eksik bulur ama kendisine lanet edilen Yezîd bile onun kötü niyetinden utanır.”

181. Beyit:

چون بسی ابلیس آدم روی هست
پس به هر دستی نشاید داد دست

Çûn besî iblîs-i âdem-rûy hest
Pes be-her destî neşâyed dâd dest

Var beşer-sûret nice iblisler
Her ele el sunma gel eyle hazer
MNT, 1/14-328

“İnsan görünümlü nice iblisler vardır. Öyleyse dikkat et, her ele yapışmak doğru değildir.”

182. Beyit:

زانک صیاد آورد بانگ صفیر
تا فریید مرغ را آن مرغ گیر

Z’ânki sayyâd âvered bang-ı safîr
Tâ firîbed murg-râ ân murg-gîr

Gör ki sayyâd eyler âheng-i safîr

Mekr ile tâ ide murgânı esîr

MNT, 1/14-329

“Kuşu hileyle tuzağa düşürmek için avcı, ısıklıkla ötme taklidi yapar ve böylece kuşu avlar.”

183. Beyit:

دست را مسپار جز در دست پیر

پیر حکمت کو علیمست و خبیر

Dest-râ me-sipâr cüz der-derst-i pîr

Pîr-i hikmet k’û ‘alîmest ü habîr

Dest-gîrûn olmaz illâ dest-i pîr

Pîr-i hikmetdür hem ‘alîm u hem habîr

MNT, 5/31-741

“Hakîkî şeyhten başkasına elini kaptırma. Hikmet sahibi olan gerçek şeyh âlim ve habîr (bilen ve gören)dir.”

در بیان تعریف ذات پاک پیر⁴³

XXI-DER-BEYÂN-I TA‘RÎF-İ ZÂT-I PÂK-I PÎR

184. Beyit:

شیخ که بُود پیر یعنی مو سپید

معنی این مو بدان ای نا امید

Şeyh ki bûd pîr ya‘ni mû sepîd

Ma‘ni-i î n mû bidân ey nâ-umîd

Şeyh kimdür ya‘ni pîr-i mû-sefîd

Ma‘ni-i mûyî bilûp ol müstefîd

MNT, 3/68-1797

⁴³ 21- “Kâmil mürşidin temiz şahsiyetini beyân eder.” [HME8a, HE6b]

“Şeyh kimdir? Yani saçı sakalı ağarmış olan ihtiyar. Ey umutsuz, bu kılın anlamını öğren.”

185. Beyit:

هست آن موی سیه هستی او
تا ز هستی‌اش نماند تای مو

Hest ân mûy-ı siyeh hestî o
Tâ zi-hestîeş nemâned tây-ı mû

Oldı ol mûy-ı siyeh anda vücûd
Kalmasun yek mû vucûdî ehl-i cûd
MNT, 3/68-1798

“Siyah saç onun benliğidir [vehmî vücut]. Sonunda onun benliğinden geriye bir [siyah] saç teli bile kalmaz.”

186. Beyit:

چونک هستی‌اش نماند پیر اوست
گر سیه‌مو باشد او یا خود دوموست

Çûnki hestîeş nemâned pîr o'st
Ger siyeh-mû bâşed û yâ hod dü mû'st

Çûnki varlık kalmaya ol pîrden
Ger siyeh mû ger dü mûy-ı sîrden
MNT, 3/68-1799

“İster siyah saçlı ister kır saçlı olsun, pîr (şeyh) olan, benliği kalmayandır.”

187. Beyit:

هست آن موی سیاه وصف بشر
نیست آن مو موی ریش و موی سر

Hest ân mûy-ı siyeh vâsf-ı beşer
Nîst ân mû mûy-ı rîş u mûy-ı ser

Oldı ol mûy-ı siyeh vâsf-ı beşer
Sanma mûy-ı rîş ola ya mûy-ı ser
MNT, 3/68-1800

“O siyah kıllar insanlık sıfatıdır. [Yoksa] bu kıl ne saç kılıdır ne sakal kılı.

188. Beyit:

عیسی اندر مهد دارد صد نفیر
که جوان ناگشته ما شیخیم و پیر

‘Îsî ender mehd dâred sad nefîr
Kî cuvân nâ-geşte mâ şeyhîm u pîr

Gör didi mehd içre ‘Îsâ kim ‘ayân
Şeyh u pîrem olmadum gerçi cuvân
MNT, 3/68-1801

“Îsâ (as) daha beşikteyken, ‘Biz genç olmadan yaşlandık,’ diye feryat ve fîgan ederdi.”

189. Beyit:

چون یکی موی سیاه کان وصف ماست
نیست بر وی شیخ و مقبول خداست

Çûn yekî mûy-ı siyeh k’ân vâsf-ı mâst
Nîst ber-vey şeyh u makbûl-i Hudâst

Vasfumuzdur çünkü bir mûy-ı siyâh
Aña dinmez şeyh u makbûl-i İlâh
MNT, 3/68-1803

“Onda vasfımız olan bir tek siyah kıl bile kalsa ona şeyh ve Allah’tan makbul kulu denmez.”

190. Beyit:

چون بود مویش سپید ار با خودست
او نه شیخست و نه خاص ایزدست

Çûn buved mûyeş sepîd er bâ-hodest
O ne şeyhest u ne hâs-ı Îzedest

Mû-sefid olsa eger sâhib-vücûd
Ol ne pîr oldı ne hod hâs-ı Vedûd
MNT, 3/68-1804

“Saçı beyaz olup da hâlâ benlik davası güdüyorsa o ne pîrdir ne de Allah’ın makbul kuludur.”

191. Beyit:

پیر پیر عقل باشد ای پسر
نی سفیدی موی اندر ریش و سر

Pîr pîr-i ‘akl bâşed ey püser
Nî sefidî mûy ender rîş u ser

Pîr pîr-i ‘akla dirler ey püser
Sanma kim mûy-ı beyâz-ı rîş ü ser
MNT, 4/83-2184

“Ey oğul! İhtiyar diye akıl ve hikmet ihtiyarına derler. Yoksa başta ve sakalda bir kılı ağarana değil.”

192. Beyit:

دست پیر از غایبان کوتاه نیست
دست او جز قبضهء الله نیست

Dest-i pîr ez-gâybân kûtâh nîst
Dest-i û cüz kabza-i Allâh nîst (-HME)

Gâ'ibe sanma yetişmez dest-i pîr
Oldı sırr-ı mazhar-ı fazl-ı Kadîr
MNT, 1/117-3079

“Pîrin eli uzundur, gâiptekilere ulaşmaz sanma. Onun eli, Allah'ın kabzasındadır, başka bir şey değildir.”

193. Beyit:

غایبان را چون چنین خلعت دهند
حاضران از غایبان لا شک به اند

Gâybân-râ çûn çunîn hil'ât dihend
Hâzirân ez-gâybân lâ-şek bihend (-HME)

Gâ'ibe çûn kim ola bunca kerem
Hâzirân gâ'ibden a'lâ lâ-cerem
MNT, 1/117-3080

“Gâiptekilere bunca ihsan verirlerse huzurda olanlar kuşkusuz gâiptekilerden daha iyidir.”

**XXII-DER-BEYÂN-I İSTİKÂMET-İ TÂLİBÂN U EDEB-İ HİZ-
MET-İ PÎRÂN**

194. Beyit:

چون گزیدی پیر نازک دل مباحش
سست و ریزیده چو آب و گل مباحش

Çûn guzîdî pîr nâzik-dil mebâş
Süst ü rîzîde çu âb u gîl mebâş

Pîri buldukda olup çâlâk u çüst
Olma âb u gîl gibi hidmetde süst
MNT, 1/118-3083

“Pîri bulunca yufka yürekli olma; [ona hizmette] su ve çamur
gibi gevşek, dökülüp gidici olma.”

195. Beyit:

چون گرفتی پیر هین تسلیم شو
همچو موسی زیر حکم خضر رو

Çûn giriftî pîr hîn teslîm şev
Hem-çû Mûsî zîr-i hükm-i Hızır rev

Pîre teslîm ol bulunca dest-res
Hükm-i Hızır’a eyle Mûsâveş heves
MNT, 1/117-3073

“Pîri seçtikten sonra muhalefet etme, hemen teslim ol; Mûsâ gibi Hı-
zır’ın hükmü altında git.”

⁴⁴ 22- “Talebelerin dürüstlüğünü ve şeyhlere (üstat) hizmet etme edebini beyân eder.”
[HME8a, HE6b]

196. Beyit:

این رسولان ضمیر رازگو
مستمع خواهند اسرافیل خو

În resûlân-ı zamîr-i râz-gû
Müstemi‘-h^vâhend İsrâfîl-hû

Bu resûlân-ı zamîr-i râz-gû
Müstemi‘-cûyâdur İsrâfîl-hû
MNT, 3/138-3628

“Bu sır söyleyen gönül elçileri, İsrâfîl huylu dinleyici isterler.”

197. Beyit:

نخوتی دارند و کبری چون شہان
چاکری خواهند از اہل جہان

Nahvetî dârend ü kibrî çûn şehân
Çâkerî h^vâhend ez-ehl-i cihân

Sûret-i nahvetde mânend-i şehân
İster anlar kul ola halk-ı cihân
MNT, 3/138-3629

“Padişahlar gibi gurur ve kibirlidirler [azametli]. Dünya ehlinin kendilerine hizmetkâr olmasını isterler.”

198. Beyit:

کی رسانند آن امانت را بتو
تا نباشی پیششان راکع دوتو

Key resânend ân emânet-râ be-tû
Tâ nebâşî pîşşân râki‘ dü-tû

Saňa îsâl-i emânet mi ider

İtmez iseñ pîşgehde vaz‘-ı ser

MNT, 3/138-3631

“Karşılarında eğilip iki büklüm olmayınca hiç sana emaneti
[hilâfet] verirler mi?”

199. Beyit:

نه گدایانند کز هر خدمتی

از تو دارند ای مزور متی

Ne gedâyânend k’ez her hidmetî

Ez-to dârend i müzevvir minnetî

Ol gedâlar gibi sanma hidmetüñ

Ey müzevvir ola mûcib minnetüñ

MNT, 3/138-3633

“Ey müzevvir (ispiyoncu), onlar dilenci değil ki senden gelen
her hizmete minnet duysun.”

200. Beyit:

تا ادبهاشان بجایگاه ناوری

از رسالتشان چگونه بر خوری

Tâ edebhâşân becâgeh nâverî

Ez-risâletşân çi gûne ber-horî

Anlaruñ âdâbı olmazsa becâ

Ol risâletden ne eylersün recâ

MNT, 3/138-3630

“Onlara karşı gerekli edebi göstermeyince elçiliklerinden nasıl
bir şeyler beklersin?”

201. Beyit:

هر ادبشان کی همی آید پسند

کامدند ایشان ز ایوان بلند

Her edebşân key hemî âyed pesend
K'âmedend îşân zi-eyvân-ı bulend

Anlara vâcibdür âdâb-ı hasen
Geldi anlar kasr-ı 'âlî-tâkdan
MNT, 3/138-3632

“Her edebi beğenmeleri mümkün mü? Çünkü onlar yüce ey-
vandan gelmişlerdir.”

202. Beyit:

دل نگه دارید ای بی حاصلان
در حضور حضرت صاحب دلان

Dil nigh dârîd ey bî-hâsılân
Der-huzûr-ı hazret-i sâhib-dilân

Kalbi hıfz itmek gerek bî-hâsılân
Çün ola hem meclis-i sâhib-dilân
MNT, 2/117-3248

“Ey hasılatı olmayan [müritle], gönül sahibi hazretlerinin hu-
zurunda kalbinizi [kötü zandan] koruyunuz.”

203. Beyit:

پیش اهل تن ادب بر ظاهرست
که خدا زیشان نهان را ساترست

Pîş-i ehl-i ten edeb ber-zâhirest
Ki Hudâ zi'îşân nihân-râ sâtirest

Oldı zâhir ehl-i zâhirde edeb
Setr ider bâtınların ihsân-ı Rab
MNT, 2/117-3249

“Ten erbabı yanında edep görünüşe hamledildi. Zîrâ Allah, giz-
liyi onlardan gizlemektedir.”

204. Beyit:

پیش اهل دل ادب بر باطنست
زانکه ایشان بر سرایر فاطنست

Pîş-i ehl-i dil edeb ber-bâtınest
Z’ân ki îşân ber-serâyir fâtınest

Hıfz-ı bâtındur edeb kâmillere
Anlaruñ vardur vukûfı dillere
MNT, 2/117-3250

“Gönül ehli yanında edep iç dünyaya hamledildi. Zîrâ onların gönlü kalplerden haberdârdır.”

205. Beyit:

تو بعکسی پیش کوران بهر جاه
با حضور آیی نشینی پایگاه

Tû be-‘aksî pîş-i kûrân behr-i câh
Bâ-huzûr âyî neşînî pâ-y-gâh

Sen ise ber-‘aks olup meftûn-ı câh
Ehl-i dünyâya olursun hâk-i râh
MNT, 2/117-3251

“Sen tam tersine makam elde etmek için körlerin huzuruna gelip [edeple] kapı eşiğinde oturursun.”

206. Beyit:

پیش بینایان کنی ترک ادب
نار شهوت را از آن گشتی حطب

Pîş-i bînâyân konî terk-i edeb
Nâr-ı şehvet-râ ez-ân geştî hatab

Pîş-i kâmilde olursun bî-edeb
Oldı nefsüñ nâr-ı şehvetde hatab
MNT, 2/117-3252

“Gözü görenlerin huzurunda edepsizlik edersin. Bu yüzden
[nefsin] arzû ateşine odun olmuşsun.”

207. Beyit:

بی ادب گفتن سخن با خاص حق
دل بمیراند سیه دارد ورق

Bî-edeb goften suhan bâ-hâs-ı Hak
Dil be-mîrend-i siyeh dâred verak

Bî-edeb güftâr-ı evsâf-ı İlâh
Kalbi mürde nâmeyi eyler siyâh
MNT, 2/63-1757

“Allah’ın has kullarıyla [evliyâ] edepsizce konuşmak kalbi öldürür, amel defterini karartır.”

208. Beyit:

از خدا جویم توفیق ادب
بی ادب محروم گشت از لطف رب

Ez-Hudâ cûyîm tevîk-ı edeb
Bî-edeb mahrûm geşt ez-lutf-ı Rab

İsterüz Hakk ide tevîk-ı edeb
Bî-edeb olmaz sezâ-yı lütf-ı Hak
MNT, 1/5-79

“Allah’tan edepte muvaffak olmayı isteyelim, zîrâ edepsiz Rabb’in lütfundan mahrum oldu.”

209. Beyit:

بی ادب تنها نه خود را داشت بد
بلک آتش در همه آفاق زد

Bî-edeb tenhâ ne hod-râ dâşt bed
Belki âteş der-heme âfâk zed

Bî-edeb nefsinde bed ammâ tamâm
Şûriş-i âfâk olur kârı müdâm
MNT, 1/5-80

“Edepsiz [şeytan] yalnızca kendini harap etmedi, belki onun
fitne ateşi tüm dünyayı sardı.”

210. Beyit:

هر که نامردی کند در راه دوست
ره زن مرد آن شد و نامرد اوست

Her ki nâ-merdî koned der-râh-ı dost
Reh-zen-i merd ân şod u nâ-merd ost

Haşyet-i Hak’dan o kim bî-derd olur
Reh-zen-i merdân olup nâ-merd olur
MNT, 1/5-92

“Allah yolunda namertlik [edepsizlik] eden kimse, erlerin
[edepli] de yolunu keser, bu yüzden edepsiz odur.”

XXIII-DER-BEYÂN-I İMTİHÂNEST ŞEYH-RÂ

210. Beyit:

شیخ را کو پیشوا و رهبرست
گر مریدی امتحان کرد او خurst

Şeyh-râ k'û pîşvâ vü rehberest
Ger mürîdî imtihân kerd û harest

Şeyh kim oldu delîl ü râh-ber
İmtihân itmez anı illâ ki har
MNT, 4/16-382

“Önder ve rehber olan şeyhi eğer bir mürit imtihan ederse o eşektir.”

212. Beyit:

امتحانش گر کنی در راه دین
هم تو گردی ممتحن ای بی یقین

İmtihâneş ger konî der-râh-ı dîn
Hem tu gerdî mümtehin i bî-yâkîn

Râh-ı dînde imtihân itseñ anı
İmtihân etmiş olursun sen seni
MNT, 4/16-383

“Eğer sen din yolunda mürşidi imtihan edersen ey gâfil, sen kendini imtihan etmiş olursun!”

⁴⁵ 23- “Şeyhi denemenin zararını beyân eder.” [HME9a, HE7a]

213. Beyit:

جرات و جهلت شود عریان و فاش
او برهنه کی شود زان افتتاش

Cür'et ü cehlet şeved 'üryân u fâş
Û bürehne key şeved z'ân iftitâş

Cür'et ü cehlûn olur meşhûr u fâş
İmtihânuñdan aña gelmez telâş
MNT, 4/16-384

“Böylece senin cüret ve cehaletin apaçık ortaya çıkar. Bu araştırmaya yüzünden o kâmil şeyhin çıplak kalması mümkün mü?”

214. Beyit:

امتحان هم چون تصرف دان عمو
تو تصرف بر چنان شاهی معجو

İmtihân hem çün tasarruf dâñ 'amû
Tû tasarruf ber-çünân şâhî mecû

İmtihân anda tasarrufdur hazer
Dahl-i hükm-i şâh ider mi bendeler
MNT, 4/16-388

“Mürşit hakkında imtihan onda tasarruf gibidir. Böyle bir padişah üzerinde tasarrufa yeltenme.”

215. Beyit:

وسوسه این امتحان چون آمدت
بخت بد دان کآمد و گردن زدت
Vesvese îñ imtihan çün âmedet
Baht-ı bed dâñ k'âmed u gerden zedet

Hâtıra gelse bu fikr-i imtihân
Sende vardur bil şekâvetden nişân
MNT, 4/16-392

“Sana müřidini imtihan etme vesvesesi geldiği zaman, bil ki
kötü talih gelip de senin boynunu vurmuş demektir.”

216. Beyit:

چون چنین وسواس دیدی زود زود
با خدا گرد و در آ اندر سجود

Çûn çunîn u vesvâs dîdî zûd zûd
Bâ-Hudâ gerd u der â ender sücûd

Kalbe bu vesvâs gelse kıl şitâb
Tâ'ib ol kıl secde-i Hakk'ı me'âb
MNT, 4/16-393

“Böyle bir vesveseye kapıldığını görürsen hemen o anda Al-
lah'a yönel ve secdeye kapan.”

217. Beyit:

سجده گه را تر کن از اشک روان
کای خدا تو وا رهانم زین گمان
Secdegeh-râ ter kon ez-eşk-i revân
K'ey Hudâ tû vârehânem z'în gümân

Secdegâha göz yaşın eyle revân
Hakk'a yalvar idegör def'-i gümân
MNT, 4/16-394

“Allah'ım, beni bu şüpheden [vesveseden] kurtar', diyerek
secde ettiğın yeri akıttığın gözyaşıyla ıslat.”

در بیان ترک طعن است⁴⁶

XXIV-DER-BEYÂN-I TERK-İ TA‘NEST

218. Beyit:

ظَنِّ نیکو بر بر اخوان صفا
گرچه آید ظاهرا زیشان جفا

Zann-ı nîkû-ber ber-ihvân-ı safâ
Gerçi âyed zâhir ez-îşân cefâ

Eyle hüsn-i zann ihvân-ı safâ
Gelse de zâhirde anlardan cefâ
MNT, 5/107-2653

“Zâhiren onlardan sana sıkıntıya müteallik küstahlık gelse de
İhvanussafa (temiz kardeşler) hakkında iyi düşün. [Onlar hakkında sûi-
zan etme].”

219. Beyit:

این خیال و وهم بد چون شد بدید
صد هزاران یار را از هم برید

În hayâl ü vehm-i bed çûn şod bedîd
Sad hezârân yâr-râ ez-hem berîd

Bu hayâl ü vehm-i bed itse zuhûr
Birbirinden nice biñ yâr ola dûr
MNT, 5/107-2653

“Bu kötü hayal ve vehim ortaya çıkınca, yüz binlerce sadık
dostu birbirinden ayırır.”

⁴⁶ 24- “Kınamayı terk etmeyi beyân eder.” [HME9a, HE7a]

220. Beyit:

چون خدا خواهد که پرده کس درد
میلش اندر طعنه پاکان برد

Çûn Hudâ h'âhed ki perde kes dered
Meyleş ender ta'ne-i pâkân bered

Hakk anı kim lâyıḳ-ı hizlân ider
Kârın evvel tâ'ne-i pâkân ider
MNT, 1/34-851

“Allah birisini rezil rûsva etmek dilerse o kimsenin meylini temiz kişileri zemmetmeye sevk eder.”

221. Beyit:

ور خدا خواهد که پوشد عیب کس
کم زند در عیب معیوبان نفس

V'er Hudâ h'âhed ki pûşed 'ayb-ı kes
Kem zened der-'ayb-ı ma'yûbân nefes

Bir kula rahmet murâd itse Hudâ
'Ayb-ı ma'yûbânı göstermez aña
MNT, 1/34-852

“Ve eğer Allah bir kimsenin ayıbını örtmek dilerse onun ayıplı kimselerin ayıbı hakkında konuşmasına izin vermez.”

222. Beyit:

ستر کن تا بر تو ستاری کنند
تا ببینی ایمنی بر کس مخند

Setr kon tâ-ber-tu settârî konend
Tâ-be-bînî eymenî ber-kes mehand

Sâtir ol tâ saña settâr olalar
Kimseye gülme emîn olma hazer
MNT, 6/170-4560

“Sen ayıp örtücü ol da senin de ayıplarını örtsünler. Hatta kimseye gülme ki eminlik [Cennet] göresin.”

223. Beyit:

ای خنک جانی که عیب خویش دید
هر که عیبی گفت آن بر خود خرید

Ey honek cânî ki ‘ayb-ı h’îş dîd
Her ki ‘aybî goft ân ber-hod harîd

Şugl-ı ‘ayb-ı nefis iden oldı sa‘îd
Görmeye her ‘aybı nefsinde ba‘îd
MNT, 2/111-3064

“Ne mutlu o kişiye ki kendi ayıbını gördü; başkasının ayıbını araştırıp söyleyen ise o ayıbı kendi üzerine almış olur.”

224. Beyit:

غافلند این خلق از خود ای پسر
لاجرم گویند عیب همدگر

Gâfilend îh halk ez-hod ey pûser
Lâ-cerem gûyend ‘ayb-ı hem-diger

Gâfil oldı halk nefsinden tamâm
Birbirinüñ ‘aybını söyler müdâm
MNT, 2/33-891

“Ey oğul, bu halk kendilerinden habersizdir, durmadan birbirlerinin ayıbını söylüyorlar.”

در بیان طعنه زدن منکران شیخ را⁴⁷

XXV-DER-BEYÂN-I TA‘NE-ZEDEN-İ MÜNKİRÂN, ŞEYH-RÂ

225. Beyit:

هر که باشد از زنا و زانیان
این برد ظن در حق ربانیان

Her ki bâşed ez-zinâ vü zâniyân
În bered zann der-hak-ı rabbaniyân

Ekser ebnâ-yı zinâ vü zâniyân
Herkesüñ hakkında eyler bed-gümân
MNT, 2/80-2216

“Zinadan doğan ve kendisi de zina yapanların çoğu; Rab-banî’ler [Allah dostları] hakkında ithamda bulunur ve onları da öyle sa-nır.

226. Beyit:

شارب خمرست و سالوس و خبیث
مر مریدان را کجا باشد مغیث

Şârib-i hamrest u sâlûs u habîs
Mer murîdân-râ kocâ bâşed mugîs

Şûrb-i hamr eyler o sâlûs-i habîs
Pes mürîdâna nice olsun mûgîs
MNT, 2/120-3334

“Şarap içen, riyakâr ve fesatçı olan [şeyh], yolunu kaybeden müritlerine nasıl yardımcı olsun?

⁴⁷ 25- “Bazı inkarcıların kâmil şeyhi kınamalarını beyân eder.” [HME9a, HE7b]

227. Beyit:

این چنین بهتان منه بر اهل حق
کین خیال تست برگردان ورق

În çunîn bühtân mene ber-ehl-i Hak
K'în hayâl-i tû'st ber-gerdân verak

Ehl-i Hakk'a böyle bühtân eyleme
Bu hayâli geç de tугyân eyleme
MNT, 2/120-3337

“Hak ehli hakkında böyle kötü düşünme; zîrâ bu senin kendi hayalindir, onu geç, sayfayı çevir.”

228. Beyit:

این نباشد ور بود ای مرغ خاک
بحر قلزم را ز مرداری چه باک

În nebâşed v'er buved ey murg-ı hâk
Bahr-i Kûlzûm-râ zi-murdârî çi bâk

Öyle sanma olsa da ey murg-ı hâk
Bahr-i Kulzûm'de necâsetden ne bâk
MNT, 2/120-3338

“Ey torak kuşu, bu mümkün değil, olsa bile Kızıldeniz'e pislik-ten ne zarar gelir?”

229. Beyit:

ز آتش ابراهیم را نبود زیان
هر که نمرودیست گو میترس از آن

Z'âteş İbrâhim-râ nebûd ziyân
Her ki Nemrûdîst gû mîters ez-ân

Gelmez İbrâhim'e âteşden ziyân
Havfnâk andan velî Nemrûdiyân
MNT, 2/120-3340

“Ateşten Hazret-i İbrâhim'e zarar gelmez. De ki: O ateşten
Nemrut ve ona kul olanlar korksun.”

230. Beyit:

زلت او به ز طاعت نزد حق
پیش کفرش جمله ایمانها خلّو

Zellet-i û bih zi-tâ‘at nezd-i Hak
Piş-i küfreş cümle îmanhâ halak

Bâb-ı Hakda zellesi tâ‘at ola
Küfri îman ehline ‘ibret ola
MNT, 1/64-1644

“Hatası Allah katında ibadetten daha iyidir; küfrü önünde bütün
imanlar eski olsun [yıpransın].”

231. Beyit:

کفر و ایمان نیست آن جایی که اوست
زانک او مغزست و این دو رنگ پوست

Küfr ü îman nîst an câyî ki û‘st
Z‘anki û magzest u îd dü-reng pûst

Yokdur anda küfr ü îmana direng
Magza nisbet oldılar kışr-ı dü-reng
MNT, 2/121-3356

“O’nun olduğu yerde küfre, imana yer yoktur. Zîrâ o özdür,
bunlarsa [küfür-iman] iki renkli kabuktur.

232. Beyit:

کیست کافر غافل از ایمان شیخ
کیست مرده بی خبر از جان شیخ

Kî'st kâfir gâfil ez-îmân-ı şeyh
Kî'st mürde bî-haber ez-cân-ı şeyh

Nâ-pesend îmân-ı şeyhi bilmeyen
Mürde kimdür cân-ı şeyhi bilmeyen
MNT, 2/121-3356

“Kâfir kimdir? Şeyhin imanından gafil olandır. Ölü kimdir?
Şeyhin canından habersiz olandır.”

233. Beyit:

کار پاکان را قیاس از خود مگیر
گرچه ماند در نوشتن شیر و شیر

Kâr-ı pâkân-râ kıyâs ez-hod megîr
Gerçi mâned der-nuvişten şîr u şîr

Merd-i Hakk'ı nefsüne tutma nazîr
Gerçi birdür resm-i hatda şîr ü şîr
MNT, 1/12-274

“Hak dostlarını sen kendi nefsinle kıyaslama. Her ne kadar şîr
(süt) ile şîr (aslan)'in imlası aynıysa da mânâsı farklıdır.”

در بیان خال خودپرستان⁴⁸

XXVI-DER-BEYÂN-I HÂL-İ HOD-PERESTÂN

234. Beyit:

از هوس وز عشق این دنیای دون
چون زنان مر نفس را بودن زبون

Ez-heves v'ez-'ışk îñ dünyâ-yı dñn
Çûn zenân mer nefş-râ bûden zebûn

Hubb-ı câh u devlet-i dünyâ-yı dñn
Nefse olmak zen gibi zâr u zebûn
MNT, 2/112-3091

“[Bencillik alameti:] Bu alçak dünyaya olan aşk ve heves yüzünden kadınlar gibi nefse boyun eğmek.” (Buradaki “چون زنان” ifadesi, biyolojik bir aşağılama değil; nefesine mağlup olma hâlini temsil eden sembolik bir anlatımdır.)

235. Beyit:

با دل و با اهل دل بیگانگی
با شہان تزویر و روبہ شانگی

Bâ-dîl ü bâ-ehl-i dîl bîgânegî
Bâ-şehân tezvîr u rûbeh-şânegî

Kalb ü ehl-i kalb ile bîgânelik
Şâh ile mîrân ile hem-hânelik
MNT, 2/112-3093

“[Bencillik alameti:] Gönle ve gönül ehline yabancılık, gönül sultanlarına karşı hilekâr ve tilkice davranış sergilemek.”

⁴⁸ 26- “Kendini beğenenlerin durumunu beyân eder.” [HME9b, HE7b]

236. Beyit:

گر پذیرد چیز تو گویی گداست
ورنه گویی زرق و مکرس و دغااست

Ger pezîred çîz tû gûyî gedâ'st
Ver negûyî zerk u mekrest ü degâ'st

Alsa bir nesne gedâ dirsın aña
Almasa zerk u riyâ dirsın aña
MNT, 2/112-3095

“[Kâmil şeyh] verilen bir şeyi alsa ona dilenci dersin; almazsa,
iki yüzlülük edip hile yapıyor dersin.”

237. Beyit:

گر در آمیزد تو گویی طامع است
ورنه گویی در تکبر مولع است

Ger der-âmîzed tu gûyî tâmi'est
Verne gûyî der-tekebbür mûli'est

Ülfet itse nâmıdur ehl-i tamâ'
Kibr ile mevsûf olur itse verâ'
MNT, 2/112-3096

“İnsanlarla iç içe olsa ‘açgözlüdür’ dersin, onlardan uzak dursa
‘kibre düşkündür’ dersin.”

238. Beyit:

یا منافق وار عذر آری که من
مانده‌ام در نفقهٔ فرزند و زن

Yâ munâfıkvâr 'özü ârî ki men
Mândeem der-nafka-i ferzend ü zen

Yâ münâfık gibi ‘özüñ bu ki ben
Olmışam pâ-beste-i ferzend ü zen
MNT, 2/112-3097

“Veya münafık gibi, ‘ben ailemin nafakasıyla uğraşıyorum’
diye özür beyân edersin.”

239. Beyit:

نی مرا پروای سر خریدن است
نی مرا پروای دین ورزیدن است

Ni merâ pervây ser hârîdenest
Ni merâ pervây dîn verzîdenest

Başum âzâde degül dûr u dirâz
İtmedüm hâşâ huşû‘ ile namâz
MNT, 2/112-3098

“Ne başımı kaşımaya takatim ne de dini vecibeleri yerine getir-
meye liyakatim vardır [dersin].”

240. Beyit:

ای فلان ما را بهمت یاد دار
که شوم از اولیا پایان کار

İ fülân mâ-râ be-himmet yâd dâr
Ki şevem ez-evliyâ pâyân-ı kâr

Sen bize bir himmet eyle yâ fülân
Tâ velîlerden ola bu nâtüvân
MNT, 2/112-3099

“Azizim, himmetinle bizi de hatırla. Himmetinle ben de so-
nunda velîlerden olayım [dersin].”

241. Beyit:

این سخن هم نی ز درد و سوز گفت
خوابناکی هرزه گفت و باز خفت

În sühan hem ni zi-derd ü sûz goft
H'âbnâkî herze goft u bâz huft

Bu sühan hem nükte-i bî-kâr olur
Uykuda söyler 'abes bîdâr olur
MNT, 2/112-3100

“O bu sözü, dertle ve yanarak söylememiştir. Uyku sersemli-
ğiyle saçmalayıp tekrar uyumuştur.”

242. Beyit:

هیچ چاره نیست از قوت عیال
از بن دندان کنم کسب حلال

Hîç çâre nîst ez-kût-ı 'ıyâl
Ez-bün-i dendân konem kesb-i helâl

Çâre yokdur lâzım infâk-ı 'ıyâl
Olmışam dendân-zen-i kesb-i helâl
MNT, 2/112-3101

“Ailemin geçimini sağlamaktan başka çarem yoktur. Dışımı tır-
nağıma takarak helalinden kazanıyorum [dersin].

243. Beyit:

چه حلال ای گشته از اهل ضلال
غیر خونِ تو نمی بینم حلال

Çi helâl i geşte ez-ehl-i dalâl
Gayr-ı hûn-ı tu nemîbînem helâl

Yok helâle sıdkuñ ey ehl-i dalâl
Görmedüm hûnuñdan özge bir helâl
MNT, 2/112-3102

“Ey dalâlet ehlinden olan kişi, hangi helalden söz edersin! Senin kanından başka bir helâl görmüyorum.”

244. Beyit:

از خدا چاره ستش و از قوت نی
چاره ش است از دین و از طاغوت نی

Ez-Hudâ çâresteş u ez-kût nî
Çâreşest ez-dîn u ez-tâgût nî

Hak’dan oldı çâre sanma kûtdan
Dîn olur çâre degül tâgûtdan
MNT, 2/112-3103

“Sana Allah’tan çare olur, gıdadan değil. Senin درمانın dindir, şeytan ve put değil.”

245. Beyit:

ای که صبرت نیست از دنیای دون
صبر چون داری ز نعم الماهدون

Ey ki sabret nîst ez-dünyâ-yı dîn
Sabr çûn dârî zi-ni‘me’l-mâhidûn

Ey olan bî-sabr-ı hubb-ı câh-ı dîn
Sabra gâlib sırr-ı “ni‘me’l-mâhidûn”
MNT, 2/112-3104

“Aşağılık dünyadan bir an bile ayrı kalmaya dayanamazken, وَالْأَرْضُ فَرَشْنَاهَا فَنِعْمَ الْمَاهِدُونَ ‘Yeri de biz döşedik, **biz ne güzel döşeyicimiz.**’ (Zâriyat 51/48) [diyen Allah’tan] nasıl ayrı kalabiliyorsun?”

246. Beyit:

ای که صبرت نیست از پاک و پلید
صبر چون داری از آن کین آفرید

Ey ki sabret nîst ez-pâk u pelîd
Sabr çûn dârî ez-ân k'în âferîd

Yok iken sabruñ pelîd ü pâkden
Sabr olur mı Hâlik-ı eflâkden
MNT, 2/112-3105

“Temiz ve pis olan şeylerden ayrı kalamazken, bunları yaratan-
dan nasıl ayrı kalabiliyorsun?”

در بیان آنکه هر خوبی را که بینی آخر آن زشت است⁴⁹

**XXVII-DER-BEYÂN-I ÂN Kİ HER HÛBÎ-RÂ Kİ BÎNÎ ÂHİR-I
ÂN ZİŞTEST**

247. Beyit:

ای بدیده لوتهای چرب خیز
فضله آن را بین در آب ریز

Ey bedîde lûthâ-yı çerb hîz
Fazla-i ân-râ bebîn der-âb-rîz

Ey esîr-i ni‘met-i çerb-i ‘azîz
Fazlasın gör olsa vaz‘-ı âb-rîz
MNT, 4/63-1622

“Ey lezzetli yemekleri görüp onları iştahla yiyen, onların fazla-
sını [pisliği] kalk git de tuvalette gör.”

⁴⁹ 27- “Dünyadaki her güzelliğin sonundaki çirkinliği beyân eder.” [HME10a, HE8a]

248. Beyit:

مر خبث را گو که آن خویت کو
بر طبق آن مغز و آن نغزی و بو

Mer habes-râ gû ki ân hûbât k'û
Ber-tabak an magz u an nagzî vû bû

Fazlaya dirsün kanı ol behcetüñ
Ol tabak üzre safâ vû lezzetüñ
MNT, 4/63-1623

“Pisliğe de ki: Hani o güzelliğin nerede? Tabaktaki güzel görünü, lezzet ve kokuna ne oldu?”

249. Beyit:

گوید او آن دانه بد من دام آن
چون شدی تو صید شد دانه نهان

Gûyed û ân dâne bûd men dâm-ı ân
Çûn şodî tû sayd şod dâne nihân

Dir saña ol dânedür ben dâm aña
Çûn tutulduñ dâne pinhândur saña
MNT, 4/63-1624

“Pislik sana hal diliyle der ki: O tane, ben de onun tuzağıydım. Yem gizli olunca sen de av oldun ve tuzağa düştün.”

250. Beyit:

هر که آخرین تر او مسعودتر
هر که آخوریبن تر او مبعودتر

Her ki âhir-bînter û mes'ûdter
Her ki âhûr-bînter û meb'ûdter

Her kim âhir-bîn ola mes'ûd olur

Ol kim âhur-bîn ola merdûd olur

MNT, 4/63-1635

“Âhiri gören daha mutlu olur. Ahırını gören kapıdan kovulur.”

251. Beyit:

ای ز خوبی بهاران لب گزان

بنگر آن سردی و زردی خزان

Ey zi-hûbî-yi bahârân leb-gezân

Be-n'ger ân serdî vü zerdî-i hazân

Ey olan hüsn-i bahâra leb-gezân

Bak nedür serdî vü zerdî-i hazân

MNT, 4/63-1617

“Ey ilkbaharın güzelliği karşısında hayran kalıp dudağını ısıran, sonbaharın sarılığına ve soğukluğuna bir bak!”

252. Beyit:

روز دیدی طلعت خورشید خوب

مرگ او را یاد کن وقت غروب

Rûz didî tal'at-ı hûrşîd-i hûb

Merg-i û-râ yâd kon vakt-i gurûb

Rûz gördüñ tal'at-ı hûrşîdi hûb

Fevtine fikr it anuñ vakt-i gurûb

MNT, 4/63-1618

“Gündüz güneşin güzel yüzünü seyrettin ama bir de gün batımında onun ölümünü seyret!”

253. Beyit:

بدر را دیدی برین خوش چار طاق
حسرتش را هم بین اندر محاق

Bedr-râ dîdî berîn hoş çâr-tâk
Hasreteş-râ hem bebîn ender muhâk

Bedri gördün zîb-i çarh-ı heft-tâk
Hasretin endîşe kıl vakt-i muhâk
MNT, 4/63-1619

“Dolunayın şu güzel gökyüzünü süslediğini gördün. Onun gurubundaki hüsrânına da dikkat et! [Nasıl solup gitti?]”

در بیان ترک فنا و کسب بقا⁵⁰

XXVIII-DER-BEYÂN-I TERK-İ FENÂ VÜ KESB-İ BEKÂ

254. Beyit:

هرچه از وی شاد گردی در جهان
از فراق او بیندیش آن زمان

Her çi ez-vey şâd gerdî der-cihân
Ez-fîrâk-ı û beyendîş ân zamân

Her ne kim andan cihânda şâdsın
Firkatin fikr it ki bî-bünyâdsın
MNT, 3/141-3720

“Bu dünyada neyle mutluysan, o zaman, ondan ayrıldığını bir düşün.”

⁵⁰ 28- “Fenâyı terk edip bekaya çalışmayı beyân eder.” [HME10a, HE8a]

255. Beyit:

زانچه گشتی شاد بس کس شاد شد
آخر از وی جست و همچون باد شد

Z'ân çi geştî şâd bes kes şâd şod
Âhir ez-vey cest ü hem-çûn bâd şod

Saňa beñzer çok kesi ol itdi şâd
Soñra andan oldı rû-gerdân çü bâd
MNT, 3/141-3721

“Seni mutlu eden şey senin gibi birçoklarını sevindirdi. Sonra rüzgâr gibi elinden çıkıp gitti.”

256. Beyit:

از تو بجهد هم تو دل بر وی منه
پیش از آن کو بجهد از وی تو بجه

Ez-tu beched hem tu dil ber-vey mene
Pîş ez-ân k'û beched ez-vey tû bece

Saňa da eyler anı ol bî-amân
Andan evvel sen anı terk it hemân
MNT, 3/141-3722

“Sana da vefâsızlık eder, sakın ona gönül verme. O seni terk etmeden önce sen onu terk et.”

257. Beyit:

عشق بر مرده نباشد پایدار
عشق را بر حی بر قیوم دار

‘İşk ber-mürde nebâşed pâydâr
‘İşk-râ ber-Hayy u ber-Kayyûm dâr

Mürde üzre ‘aşk olmaz pâydâr
Hayy u Kayyûm üzre eyle ‘aşkı kâr
MNT, 5/132-3281

“Fanilere olan muhabbete itibar olmaz. Sonsuzluk istiyorsan
Hay ve Kayyum (Allah) olanı sev.”

258. Beyit:

عشقهای کز پی رنگی بود
عشق نبود عاقبت ننگی بود

‘İşkhâyî k’ez pey rengî buved
‘İşk nebûd ‘âkıbet nengî buved

‘Aşk kim ola rehîn-i reng ü bû
‘Aşk sanma neng-i merdân oldı bu
MNT, 1/10-214

“Renge ve kokuya bağlı aşklar aşk değil, şehvettir; bunun sonu
utançtır.”

259. Beyit:

پرتو خورشید بر دیوار تافت
تابش عاریتی دیوار یافت

Pertev-i hûrşîd ber-dîvâr tâft
Tâbiş-i ‘âriyyetî dîvâr yâft

Nûrî hurşîdûn virür dîvâra tâb
‘Âriyetdür anda ol bî-irtiyâb
MNT, 2/27-714

“Güneşin ışığı duvarda yansıdı ve duvarı parlattı ama duvardaki
bu parlaklık geçicidir, duvara ödünç verildi.”

260. Beyit:

بر کلوخی دل چه بندی ای سلیم
وا طلب اصلی که باشد او مقیم

Ber-kolûhî dil çi bendî ey selîm
V'atlub-ı aslî ki bâşed û mukîm

Hışt u senge olma dil-bend ey selîm
H'âhiş-i nûr-ı bekâda ol mukîm
MNT, 2/27-715

“Kerpice [insan] niçin gönül bağladın ey akıllı kişi, o bâkî olan
asıl güneşin sönmeyen ışığına tâlip ol.”

در بیان ترک دنیا⁵¹

XXIX-DER-BEYÂN-I TERK-İ DÜNYÂ

261. Beyit:

بندُ بگسل باش آزاد ای پسر
چند باشی بند سیم و بند زر

Bend be-g'sel bâş âzâd ey puser
Çend bâşî bend-i sîm u bend-i zer

Bendüñi kat' it ol âzâd ey püser
Tâ-be-key pâyuñda bend-i sîm u zer
MNT, 1/3-19

“Ey oğul, bağını çöz de kurtul, altın ve gümüş esaretin ne kadar
sürecek?”

262. Beyit:

گر بریزی بحر را در کوزه‌ئ
چند گنجد قسمت یک روزه‌ئ

⁵¹ 29- “Dünyayı terk etmeyi beyân eder.” [HME10b, HE8a]

Ger berîzî bahr-râ der-kûzeî
Çend günced kısmet-i yek-rûzeî

Bahri ifrâg eyleseñ bir kûzeeye
Gâlib olmaz kısmeti yek rûzeeye
MNT, 1/3-20

“Eğer denizi bir testiye doldursan testi ne kadar alır? Ancak bir günlük içecek kadar alır, fazla sığmaz!”

263. Beyit:

کوزه چشم حریصان پُر نشد
تا صدف قانع نشد پُر دُر نشد

Kûze-i çeşm-i harîsân pür neşod
Tâ sadev kânî‘ neşod pür dür neşod

Kûze-i çeşm-i harîs olsun mı pür
Bî-kanâ‘at olmaz esdâf içre dür
MNT, 1/3-21

“Kanaatsiz sedefte inci olmadığı gibi hırslıların da göz testisi [hiç] dolmadı.”

264. Beyit:

ترک دنیا هر که کرد از زهد خویش
بیش آید پیش او دنیا و بیش

Terk-i dünyâ her ki kerd ez-zühd-i h'îş
Bîş âyed pîş-i û dünyâ vü bîş

Zühd ile dünyayı her kim terk ider
Aña hizmet itmege dünyâ gider
MNT, 1/20-502

“Zühed (takva) ile dünyayı terk edene hem dünya yaklaştı hem daha fazlası [ahiret nimeti] oldu.”

265. Beyit:

هر که از دیدار برخوردار شد
این جهان در چشم او مردار شد

Her ki ez-dîdâr berhûrdâr şod
În cihân der-çeşm-i û murdâr şod

Kim ki dîdâr ile berhurdâr olur
Dîdesine bu cihân murdâr olur
MNT, 2/23-583

“Sevgilisiyle mesut olanın gözüne dünya murdar görünür.”

266. Beyit:

ملک برهم زن تو ادهم وار زود
تا بیابی هم چو او ملک خلود

Mülk-i berhemzen tu Edhem-vâr zûd
Tâ biyâbî hem-çü û mülk-i hulûd

Mülki terk eyle sen Edhemveş hemân
Tâ saña mülk-i hulûd ola ‘ayân
MNT, 4/30-739

“Sen de İbrâhim Edhem gibi dünya saltanatını hemen terk et ki onun gibi ebedi ahiret yurdu bulasın.”

267. Beyit:

این جهان خود حبس جانهای شماست
هین روید آن سو که صحرای شماست

În cihân hod habs-i cânhâ-yı şumâ’s
Hîn revîd ân sû ki sahrâ-yı şumâ’s

Mahbes-i ervâhdur dâr-ı fenâ
Mülk-i bâkî oldı mülk-i rûşenâ
MNT, 1/22-550

“Doğrusu bu dünya sizin rûhlarınızın zindanıdır, hemen o tara-
fa kendi sahranıza doğru [özgürlük] gidiniz.” (Zindân-ı dünyadan
bostân-ı cinâna...)

268. Beyit:

کین جهان چاهست بس تاریک و تنگ
هست بیرون عالمی بی بو و رنگ

K’în cihân çâhest bes târîk ü teng
Hest bîrûn ‘âlemî bî-bû vü reng

Bu cihân bir çâhdur târîk ü teng
Başka bir ‘âlemde sâbit zîb ü reng
MNT, 3/4-64

“Bu dünya çok karanlık ve dar bir kuyu gibidir. Dışarda renksiz
ve kokusuz [benzeri olmayan] başka bir âlem vardır.”

269. Beyit:

انبیا را تنگ آمد این جهان
چون شہان رفتند اندر لامکان

Enbiyâ-râ teng âmed in cihân
Çûn şehân reftend ender lâ-mekân

Enbiyâya dîk u teng oldı cihân
Lâ-mekâna gitdi cümle ol şehân
MNT, 3/135-3560

“Peygamberlere bu dünya dar geldi de sultanlar gibi mekânsız
bir âleme gittiler.”

270. Beyit:

ذکر حق کن بانگ غولان را بسوز
چشم نرگس را ازین کرکس بدوز

Zikr-i Hak kon bang-ı gûlân-râ besûz
Çeşm-i nergis-râ ez-în kerkes bedûz

Gûl-sûz ol zikr-i Hakk eyle müdâm
Olmasun tâ meyl-i dünyâ saña dâm
MNT, 2/29-761

“Hakk’ı zikret, gulyabanilerin (hortlak) sesini yak [bastır], nergis gibi olan [baygın] gözünü bu akbabadan [dünya hırsı] uzak tut.”

در بیان ذمّ مال و جاه است⁵²

XXX-DER-BEYÂN-I ZEMM-İ MÂL U CÂHEST

271. Beyit:

مال و زر سر را بود همچون کلاه
کل بود او کز کله سازد پناه

Mâl u zer ser-râ buved hem-çûn külâh
Kel buved û k’ez küleh sâzed penâh

Mâl u zer oldı hemân başda külâh
Başına keller ider anı penâh
MNT, 1/93-2445

“Mal ve altın baştaki külah gibidir. Ancak keller, külahı sığırır.”

⁵² 30- “Mal ve mevki (servet ve makam) yergisini beyân eder.” [HME10b, HE8b]

272. Beyit:

آنک زلف جعد و رعنا باشدش
چون کلاهش رفت خوشتر آیدش

Ân ki zülf-i ca'd u ra'nâ bâ-şodeş
Çün külâheş reft hoşter âyedeş

Ol ki anda kâkûl-i ra'nâ olur
Bî-külâh olsa dahi zîbâ olur
MNT, 1/93-2446

“Kıvrıcık ve güzel saçları olanın külâhı giderse ona bu hâl daha hoş gelir.”

273. Beyit:

مال دنیا دام مرغان ضعیف
ملک عقبی دام مرغان شریف

Mâl-ı dünyâ dâm-ı murgân-ı za'îf
Mülk-i 'ukbâ dâm-ı murgân-ı şerîf

Mâl-ı dünyâ dâm-ı murgân-ı za'îf
Mülk-i 'ukbâ dâm-ı murgân-ı şerîf
MNT, 4/26-659

“Dünya malı zayıf kuşların [aklı kıt] tuzağı, ahiret mülkü ise şerefli kuşların [bilge] tuzağıdır.”

274. Beyit:

بازگونه ای اسیر این جهان
نام خود کردی امیر این جهان

Bâz gûne ey esîr-i îñ cihân
Nâm-ı hod kerdî emîr-i îñ cihân

Bu ‘acebdür ey esîrân-ı cihân
Nâmuñuz olmış emîrân-ı cihân
MNT, 4/26-663

“Ey bu dünyaya esir olan kişi, namınız ‘bu dünyanın emiri’ oldu, garip değil mi?”

275. Beyit:

ای تو بنده این جهان محبوس جان
چند گویی خویش را خواجه جهان

Ey tu bende îñ cihân mahbûs-ı cân
Çend gûyî h^vîş-râ h^vâce cihân

Sen cihâna bende cân mahbûs-ı gam
Kendüñe âzâde dîrsin dem-be-dem
MNT, 4/26-664

“Ey kendisi dünyaya esir, canı dünya hapsinde olan! Ne zaman kadar kendine ‘dünyanın efendisi’ diyeceksin?”

276. Beyit:

مر اسیران را لقب کردند شاه
عکس چون کافور نام آن سیاه

Mer esîrân-râ lakab kerdend şâh
‘Aks çûn kâfûr nâm-ı ân siyâh

Kim esîr-i şehvete telkîb-i şâh
Öyledür kâfûr ola nâm-ı siyâh
MNT, 4/120-3146

“Dünyaya esir olanlara şâh ve padişâh lakabı takmışlar. Zen-ciye kâfur (beyaz) dedikleri gibi!”

277. Beyit:

شه که او از حرص قصد هر حرام
میکند او را گدا گوید همام

Şeh ki û ez-hırs kasd-ı her-harâm
Mîkoned û-râ gedâ gûyed hümâm

Şeh ki hırsından ider kasd-ı harâm
Bil aña dirler gedâ merdân-ı tâm
MNT, 4/120-3158

“Kemal sahibi ulu kimse, hırsından her harama el uzatan padi-
şaha yoksul der.”

278. Beyit:

شاه آن دان کو ز شاهی فارغسف
بی مه و خورشید نورش بازغست

Şâh ân dân k'û zi-şâhî fârigest
Bî-meh ü hûrşîd nûreş bâzigest

Şâh odur kim şehlige itmez nazar
Matla'-ı nûr ola bî-şems ü kamer
MNT, 2/54-1482

“Padişah dediğin padişahlığa aldırmayandır. Aysız, güneşsiz
ışığı parlayandır.”

279. Beyit:

تخته بندست آن که تختش خوانده ای
صدر پنداری و بر در مانده ای

Tahte-bendest ân ki tahteş h^vândeî
Sadr pendârî vü ber-der-mândeî

Taht ile vasf itdügüñdür tahta-bend
Derde kalduñ sadr sanduñ derdmend
MNT, 4/27-674

“Taht dediğin şey, tahta tabuttan ibarettir. Bulunduğun yeri sadr (baş köşe) sanıyorsun ama kapıda kalmışsın.”

280. Beyit:

از خراج ار جمع آری زر چو ریگ
آخر آن از تو بماند مرده ریگ
Ez-harâc er cem‘ ârî zer çü rîg
Âhir ân ez-to be-mâned mürde-rîg

Ol harâcî cem‘ iderse hem-çü rîg
Âhir andan devr olur ol mürde-rîg
MNT, 4/27-684

“Kazançlarınla kum gibi altın biriktirsen de sonunda o ölü kum gibi senden geriye kalır.”

281. Beyit:

نردبان خلق این ما و منیست
عاقبت زین نردبان افتادن نیست
Nerdübân-ı halk-ı in mâ vü menî’st
‘Âkıbet z’in nerdübân üftâdnî’st

Mâ vü men oldı bu halka nerdübân
‘Âkıbet düşmeklik anda râyegân
MNT, 4/106-2784

“Bizlik ve benlik bu insanların merdivenidir. Sonunda bu merdivenden düşmek mukarrerdir.”

282. Beyit:

هر که بالاتر رود ابله ترست
که استخوان او بتر خواهد شکست

Her ki bâlâ-ter reved ebleh-terest
K'üstühân-ı û beter h'âhed şikest

Ol ki bâlâ-ter olur oldukda pest
Üstühânın eyler efzûn-ter şikest
MNT, 4/106-2785

“Gözünü yükseğe diken ziyade ahmaktır. Çünkü düştüğü zaman kemikleri daha fazla kırılacaktır.”

283. Beyit:

آن خداوندی که دادندت عوام
باز بستانند از تو هم‌چو وام

Ân hudâvendî ki dâdendet ‘avâm
Bâz be-stânend ez-tu hem-çü vâm

Ol siyâdet kim saña virdi ‘avâm
Redd iderler yine senden hem-çü vâm
MNT, 4/107-2798

“Sana o efendiliği borç olarak halk verdi, yine senden geri alırlar.”

284. Beyit:

ده خداوندی عاریت به حق
تا خداوندیت بخشد متفق

Dih hudâvendî ‘âriyet be-Hak
Tâ hudâvendît bahş-ı müttefak

‘Âriyetdür Hakk’a vir bu câhı sen
Bahş ide tâ kim saña câh-ı hasen
MNT, 4/107-2799

“Âriyeten (geçici) sana verilen bu beyliği Hakk’a teslim et ki o, sana daha güzel, ittifakla kabul görmüş padişahlık ihsan etsin!”

در بیان آفت شهرت⁵³

XXXI-DER-BEYÂN-I ÂFET-İ ŞÖHRET

285. Beyit:

اشتهار خلق بند محکمست

در ره این از بند آهن کی کمست

İştihâr-ı halk bend-i muhkemest

Der-reh in ez-bend-i âhen key kemest

Bend-i muhkem iştihâr-ı halkdur

Kayd-ı âhen kâr u bâr-ı halkdur

MNT, 1/62-1610

“İnsanlar arasında meşhur olmak muhkem bir bağıdır. Bu bağ, Hak yolunda ayağa takılan demir zincirden eksik değildir.”

286. Beyit:

تا توانی بنده شو، سلطان مباح

زخم کش چون گوی شو، چوگان مباح

Tâ tevânî bende şev, sultân mebâş

Zahm-keş çûn gûy şev, çevgân mebâş

Kâdir oldukça kul ol sultân degül

Meskeninde gûy ol çevgân degül

MNT, 1/74-1939

“Gücün yetiyorsa kul ol, sultan olma; yerine göre zahmet çekip yuvarlanan gûy (top) gibi ol, onu yuvarlayan çevgân (değnek) olma.”

⁵³ 31- “Şöhretin tehlikelerini beyân eder.” [HME11a, HE8b]

287. Beyit:

هر که اندر عشق یابد زندگی
کفر باشد پیش او جز بندگی

Her ki ender ‘ışk yâbed zindegî
Küfr bâşed pîş-i û cüz bendegî

Zindegî-i ‘ışk ide kim iddi‘â
Bendelikden gayrı küfr oldı aña
MNT, 5/75-1874

“Aşkla hayat bulan bir kimse katında, kulluk dışında her şey küfürdür.”

288. Beyit:

دانه باشی مرغکانت بر چنند
غنچه باشی کودکانت بر کنند

Dâne bâşî murgekânet berçinend
Gonça bâşî kûdekânet berkenend

Dâne olsañ kuşlara olduñ gıdâ
Gonca olsañ olduñ etfâle fidâ
MNT, 1/73-1901

“Tane olsan küçük kuşlar yer, gonca olsan çocuklar koparır.”

289. Beyit:

هر که داد او حُسن خود را در مزاد
صد قضای بد سوی او رو نهاد

Her ki dâd û hüsn-i hod-râ der-mezâd
Sad kazâ-yı bed sûy û rev nihâd

Kim ki hüsün eyleye zîb-i mezâd

Yüz kazâ-yı bed çeşmin küşâd

MNT, 1/73-1903

“Kim güzelliğini mezada çıkarır, kendini teşhir ederse yüzlerce kötü kaza [bakış] ona yönelir.”

در بیان فواید نیستی⁵⁴

XXXII-DER-BEYÂN-I FEVÂYİD-İ NİSTÎ

290. Beyit:

پوستین و چارق آمد از نیاز

در طریق عشق محراب ایاز

Pûstîn ü çârik âmed ez-niyâz

Der-tarîk-ı ‘ışk mihrâb-ı Eyâz

Pûstîn ü çârığa idüp niyâz

Eyledi mihrâb-ı râh-ı ‘ışk Ayâz

MNT, 6/9-236

“Gocuk ve çarık, aşk yolunda niyaz etmek için Ayaz’ın mihrabı olmuştu.”

291. Beyit:

هر که بر در او من و ما میزند

ردّ بابست او نه بر با لا پرد

Her ki ber-der û men ü mâ mîzened

Redd-i bâbest û ne ber-bâlâ pered

Ol ki mâ vü men dise dergâhda

Redd olur yok kadri bâb-ı şâhda

MNT, 1/120-3159

⁵⁴ 32- “Fenâ ve mahviyetin faydalarını beyân eder.” [HME11b, HE9a]

“Cenâb-ı Hakk’ın dergahında ‘ben ve biz’ diyerek benlik davası güden kapıdan kovulur ve o kimse yükselemez.

292. Beyit:

چیست معراج فلک این نیستیست
عاشقان را مذهب و دین نیستیست

Çîst mi ‘râc-ı felek in nîstî’st
‘Âşıkân-râ mezheb ü dîn nîstî’st

Bil bu yokluk oldu mi ‘râc-ı felek
Dîn-i ‘uşşâk oldu yokluk itme şek
MNT, 6/9-235

“Feleğin miracı nedir? Şu yokluktur. Âşıklara din ve mezhep gibi farz olan yokluktur.”

293. Beyit:⁵⁵

کارگاه گنج حق در نیستیست
غرہ هستی چه دانی نیست چیست

Kârgâh-ı genc-i Hak der-nîstî’st
Gurre-i hestî çi dâni nîst çî’st

Oldı yoklukda ‘ayân feyz ü şühûd
Yokluğu bilmez nedür ehl-i vücûd
MNT, 3/173-4560

“Allah’ın hazinelerinin kaynağı yokluktan tezahür ediyor, ey vehmî varlığına aldanan, sen ne bilirsin, yokluk nedir?”

⁵⁵ از جلد ششم

هیچ کس را تا نگردد او فنا

Altıncı Ciltten; “Yokluk (fenâ) mertebesine erişmeyen hiç kimse, Kibriya makamının dergâhına yol bulamaz.” HME (Der-kenar)

294. Beyit:

هر که بی من شد همه من ها خود اوست
دوست جمله شد چو خود را نیست دوست

Her ki bî-men şod heme menhâ hod û'st
Dûst cümle şod çu hod-râ nîst dûst

Bî-vücûduñ tâlibî küllü vücûd
Bî-vücûda cümledür yâr-ı vedûd
MNT, 5/108-2674

“Kim kendi benliğinden geçer ‘bensiz’ olursa, bütün benlikler ‘o’ olur. Benliğinden kurtulana herkes dost olur.”

295. Beyit:

خوش براقی گشت خنگ نیستی
سوی هستی آردت گر نیستی

Hoş burâkî geşt hing-i nîstî
Sûy-ı hestî âredet ger nîstî

Bil ‘adem oldı ‘aceb ‘âlî Burâk
Bî-hod iseñ varlığa eyler mesâk
MNT, 4/23-565

“Yokluk atı, ne güzel Burak’tır. Sen benliğini yok edersen o seni varlığa doğru götürür.”

XXXIII-DER-BEYÂN-I TEVEKKÛL Ü KANÂ‘AT

296. Beyit:

صبر کن با فقر و بگذار این ملال
زانک در فقرست عز ذوالجلال

Sabr kon bâ-fakr u be-g’zâr îñ melâl
Z’ân ki der-fakrest ‘izz ü zü’l-Celâl

Fakra sabr et olma dil-gîr-i melâl
Eyledi fakrı mu‘azzez zü’l-Celâl
MNT, 1/95-2476

“Yoksulluğa sabret, bu üzüntüyü bırak. Çünkü celâl sahibi Allah’ın izzeti yoksulluktadır [Allah fakrı aziz eyledi].”

297. Beyit:

هین توکل کن ملرزان پا و دست
ررزق تو بر تو ز تو عاشقترست

Hîn tavekkül kon melerzân pâ vü dest
Rızk-ı tû ber-tû zi-tû ‘âşıkterest

Kıl tevekkül çekme rızk için keder
Rızk ‘âşıkdur saña senden beter
MNT, 5/116-2860

“Kendine gel, tevekkül et, rızk için elini ayağını oynatma [boşa çabalama]. Senin rızkın, senin ona âşık olduğundan daha fazla sana âşıktır.”

⁵⁶ 33- “Tevekkül ve kanaati beyân eder.” [HME11b, HE9a]

298. Beyit:

بر دل خود کم نه اندیش معاش
عیش کم ناید تو بر درگاه باش

Ber-dil-i hod kim nih endîş-i ma‘âş
‘Îş kim n’âyed tû ber-dergâh bâş

İtme kalbün haste-i fikr-i ma‘âş
Kulluguñ it çekme rızık için telâş
MNT, 2/18-460

“Kendi kalbine geçim derdini yük etme. Sen kapıyı [Allah’ın dergâhını] bekle [kulluk yap] senin için rızık eksik olmaz.”

299. Beyit:

گفت پیغامبر که جنت از اله
گر همی خواهی ز کس چیزی مخواه

Goft Peygâmbër ki cennet ez-Îlâh
Ger hemî-h^vâhî zi-kes çîzî meh^vâh

Didi Peygamber ki Hak’dan cenneti
İster iseñ gayra itme minneti
MNT, 6/12-335

“Hazret-i Peygamber: ‘Allah’tan cennet istiyorsan başkasından hiçbir şey isteme’ buyurdu.”

300. Beyit:

گر نخواهی من کفیلیم مر ترا
جنت الماوی و دیدار خدا

Ger ne-h^vâhî men kefilem mer tu-râ
Cennetü’l-Me’vâ vü dîdâr-ı Hudâ

İsteme gayrı kefilem ben saña

Bulasın didâr u cennetle safâ

MNT, 6/12-336

“[Hazret-i Peygamber], ‘Eğer başkasından istemezsen Meva cenneti ve rû’yetullah için ben sana kefilim’ buyurdu.”⁵⁷

301. Beyit:

هين ازو خواهيد نه از غير او

آب در یم جو مجو در خشک جو

Hîn ez-û h^vâhîd ne ez-gayr-ı û

Âb der-yem cû mecû der-huşk-ı cû

Andan iste gayrdan itme recâ

Âb olur deryâda itme cûyî câ

MNT, 4/47-1202

“Pekâlâ, başkasından değil Allah’tan isteyiniz. Suyu kurumuş ırmakta değil, denizde arayınız!”

302. Beyit:

ور بخواهی از دگر هم او دهد

بر کف میلش سخا هم او دهد

V’er be-h^vâhî ez-diger hem û dihed

Ber-kef-i meyleş sehâ hem û dihed

Gayr-h^vâh olsañ da andandur ‘atâ

Destine oldur viren meyl-i sehâ

MNT, 4/47-1203

⁵⁷ Hadis’in tam metni ve meâli şöyledir: مَنْ تَكْفَّلَ لِي أَنْ لَا يَمْسَالَ النَّاسُ شَيْئًا وَأَتَكْفَّلَ لَهُ بِالْجَنَّةِ “Kim bana, insanlardan hiçbir şey istemeyeceğine dair söz verirse, ben de ona cenneti garanti ederim.” [Ebû Dâvûd, Zekât, 1643. <https://sunnah.com/abudawud:1643>]

“Ve eğer başkasından istesen sonuçta veren yine odur. Verenin elini cömertliğe meylettiren de Allah’tır.”

303. Beyit:

پس چه عرضه میکنی ای بدگهر
احتیاج خود به محتاجی دگر
Pes çi ‘arza mîkonî ey bed-güher
İhtiyâc-ı hod be-muhtâcî diger

Pes n’içün eylersün ey süflî-mizâc
İhtiyâcuñ ‘arz-ı ehl-i ihtiyaç
MNT, 6/140-3778

“Ey soysuz [ahmak], öyleyse niçin kendi ihtiyacını başkasına muhtaç olan birinden istiyorsun?”

304. Beyit:

سرکه مفروش و هزاران جان بین
از قناعت غرق بحر انگبین
Sirke me-f’rûş u hezârân cân bebîn
Ez-kanâ‘at gark-ı bahr-ı engübîn

Turş-rû olma kana‘atte hemîn
Gör ki canlar oldı gark-ı engübîn
MNT, 1/95-2477

“Sirke satma [yüzünü ekşitme], kanaatte bal denizine gark olmuş binlerce canı gör.”

305. Beyit:

دانه کمتر خور مکن چندین رفو
چون کلوا خواندی بخوان لا تسرفوا

Dâne kemter hor me-kun çendîn rûfû
Çün “külû” h’ândî beh’ân “lâ-tusrifû”

Dâne-çîn-i kalb ol itme gülû
Gör “külû” emrinde var “lâ-tusrifû”

MNT, 5/57-1415

“Yemi az ye, kendini bu kadar çok yemeğe vurma. ‘Külû’ [yiyiniz] emrini okuduğun gibi ‘lâ-tusrifû’ [israf etmeyiniz] emrini de oku!”⁵⁸

306. Beyit:

تا خوری دانه نیفتی تو بدام
این کند علم قناعت والسلام

Tâ horî dâne neyefî tû be-dâm
În koned ‘ilm-i kanâ‘at ve’s-selâm

Dâne-çîn oldukda olma bend-i dâm
Pes budur ‘ilm ü kanâ‘at ve’s-selâm
MNT, 5/57-1415

“Böylece yemek toplarken tuzağa düşmeysin. Zaten kanaat ilmi de bunu gerektirmektedir, vesselâm.”

در بیان ریاضت و گرسنگی⁵⁹

XXXIV-DER-BEYÂN-I RİYÂZET Ü GURÎSNEGÎ

307. Beyit:

گر تو این انبان ز نان خالی کنی
پر ز گوهرهای اجلالی کنی

⁵⁸ Âyetin tam metni ve meâli şöyledir: *وَكُلُوا وَاشْرَبُوا وَلَا تُسْرِفُوا*: “Yiyin için fakat israf etmeyin.” A‘râf, 7/31.

⁵⁹ 34-“Riyâzet ve açlığın faziletlerini beyân eder.” [HME12a, HE9b]

Ger tû in enbân zi-nân hâlî konî
Pür zi-gevherhâ-yı iclâlî konî

Eyleseñ enbânüñî nândan tehî
Pür-güher eylerdi dest-i âgehi
MNT, 1/66-1704

“Sen şu dağarcığındaki [karnındaki] ekmeği boşaltırsan, onu yüce incilerle doldurursun.”

308. Beyit:

طفل جان از شیر شیطان باز کن
بعد از آتش با ملک انباز کن

Tıfl-ı cân ez-şîr-i şeytân bâz kon
Ba‘d ez-âneş bâ-melek enbâz kon

Şîr-i şeytandan kesilsün tıfl-ı cân
Tâ ki olsun hem-zebân-ı kudsiyân
MNT, 1/66-1705

“Can çocuğunu Şeytan sütünden kes de ondan sonra o canı meleklerle yoldaş eyle.”

306. Beyit:

نان گلست و گوشت کمتر خور ازین
تا نمائی همچو گل اندر زمین

Nân gilest u gûşt kemter hor ez-în
Tâ nemânî hem-çü gil ender zemîn

Lahm u nân gildür anı taklîl kıl
Hâkdân-ı gamda kalma hem-çü gil
MNT, 1/114-2975

“Ekmek de et de çamurdur, bunlardan az ye de çamur gibi yerde kalma.”

310. Beyit:

رزق تو حکمت بود در مرتبت
کان گلوگیرت نباشد عاقبت

Rızk-ı tû hikmet buved der-mertebet
K'ân gelû-gîret nebâşed 'âkıbet

Rızk-ı Hak'dur hikmet-i 'âlî mahâl
Kim saña olmaz gelû-gîr-i kesel
MNT, 3/143-3769

“Senin rızkın mertebede hikmettir. O [mânevî rızık] sonunda senin boğazında kalmaz.”

311. Beyit:

این دهان بستی دهانی باز شد
کو خورنده لقمهای راز شد

În dehân bestî dehânî bâz şod
K'û hôrende lokmahâ-yı râz şod

Bu dehen bend olsa bir başka dehân
Feth olur kim tu'mesi râz-ı nihân
MNT, 3/143-3770

“Bu ağızı bağlarsan başka bir ağız açılır. O ağız esrar lokmalarını [mânevî rızık] yiyebilir.”

312. Beyit:

گر ز شیر دیو تن را وابری
در فطام اوبسی نعمت خوری

Ger zi-şîr-i dîv ten-râ vâberî
Der-fitâm-ı û besî ni‘met-horî

Eyler iseñ şîr-i şeytândan fitâm
Mûcib-i elvân-ı ni‘metdür müdâm
MNT, 3/143-3771

“Bedenini şeytanın sütünden [şehvetten] alıkoyup kendini süt-ten kesersen çok nimet [mânevî rızık, esrar] yersin.”

313. Beyit:

زین خورشها اندک اندک باز بر
کین غذای خر بود نه آن حر

Z’în hôreşhâ endek endek bâz bür
K’în gıdâ-yı har buved ne ân-ı hürr

Kıl riyâzet bu gıdâlardan yeter
Başkadur zîrâ gıdâ-yı hürr ü har
MNT, 4/76-1977

“Riyazetle bu yiyeceklerden yavaş yavaş el çek. Çünkü bunlar, hür adamın değil eşeğin gıdasıdır.”

314. Beyit:

گر حلال آمد پی قوت عوام
طالبان دوست را آمد حرام

Ger helâl âmed pey-i kût-ı ‘avâm
Tâlibân-ı döst-râ âmed harâm

Ger helâl ise dahı kût-ı ‘avâm
Tâlibân-ı Hakk’a oldı ol harâm
MNT, 5/141-3493

“Avam için gıda helâl olsa da o, dost tâliplerine haram oldu.”

315. Beyit:

مايد عقلست نى نان و شوى
نور عقلست اى پسر جان را غدی

Mâ'id-i 'aklest nî nân u şevâ
Nûr-ı 'aklest ey puser cân-râ gıdâ

Mâ'ide 'akl oldı sanma nân u âb
Nûr-ı 'akl ile olur cân feyz-yâb
MNT, 4/76-1975

“Ey oğul, canın gıdası ekmek ve kebab değil aklın nûrudur.”

316. Beyit:

نیست غیر نور آدم را خورش
وز جز آن جانی نباشد پرورش

Nîst gayr-ı nûr âdem-râ horeş
V'ez cüz ân cânî nebâşed pervereş

Âdeme yokdur gıdâ illâ ki nûr
Her gıdâdan perveriş itmez zuhur
MNT, 4/76-1976

“İnsanın nûrdan başka gıdası yoktur. Nûrdan başka gıda insanın canını beslemez.”

317. Beyit:

عکس آن نورست کین نان نان شدست
فیض آن جانست کین جان جان شدست

'Aks-i ân nûrest k'în nân nân şodest
Feyz-i ân cânest k'în cân cân şodest

‘Aksidür nûruñ ki bu nân nân olur
Feyz-i cân olur velî cân cân olur
MNT, 4/76-1979

“Ekmek ancak o nûrun yansımasıyla ekmek oldu. Bu can da ancak o canın feyziyle can oldu.”

318. Beyit:

چون خوری یکبار از ماکول نور
خاک ریزی بر سر نان و تنور

Çûn horî yek-bâr ez-me’kûl-i nûr
Hâk-rîzî ber-ser-i nân u tenûr

Olsa bir kerre nasîbüñ ekl-i nûr
Dûn olurdu hâkden nân-ı tenûr
MNT, 4/76-1980

“O nûr yiyeceği bir kere nasibin olsa normal ekmek ve tandırı bir daha gözün görmez.”

319. Beyit:

جمله ناخوش از مجاعت خوش شدست
جمله خوشها بی مجاعتها رdest

Cümle nâ-hoş ez-mecâ‘at hoş şodest
Cümle hoşhâ bî-mecâ‘athâ redest

Cümle nâ-hoş cû‘ ile hoş oldı bil
Oldı hoşlar cu‘suz nâ-mu‘tedil
MNT, 5/115-2842

“Bütün nâhoş yiyecekler açlıkla güzelleşir. Bütün hoş yiyecekler açlık olmadıkça hoşla gitmez.”

320. Beyit:

گر نباشد جوع صد رنج دگر
از پی هیضه بر آرد از تو سر

Ger nebâşed cû‘ sad renc-i diger
Ez-pey-i heyza ber-âred ez-tu ser

Cû‘ eger olmazsa sad renc-i diger
Çok yimekten sende eyler ref‘-i ser
MNT, 5/115-2838

“Eğer açlık olmasaydı çok yemek yüzünden sende yüzlerce başka hastalık baş gösterirdi.”

321. Beyit:

رنج جوع از رنجهای پاکیزه‌تر
خاصه در جوعست صد نفع و هنر

Renc-i cû‘ ez-renchâ pâkîze-ter
Hâssa der-cû‘est sad nef‘ ü hüner

Renclerden cû‘dur pâkîze-ter
Cû‘ ile hâsıl nice nef‘ ü hüner
MNT, 5/115-2840

“Açlık sıkıntısı, hastalıklardan daha iyidir; üstelik açlıkta yüzlerce yarar ve hüner vardır.”

306. Beyit:

خود نباشد جوع هر کس را زبون
کین علف زاریست ز اندازه برون

Hod nebâşed cû‘ her kes-râ zebûn
K’in ‘alef zârîst zi-endâze birûn

Cû‘dan olmaz kimseler zâr u zebûn

Pür ‘alefzâr oldu bu hadden birûn

MNT, 5/115-2846

“Bizzat açlık, herkese nasip olmaz; çünkü bu dünya uçsuz bucaksız bir alefzar [otlak]dır.”

323. Beyit:

جوع مر خاصان حق را داده‌اند

تا شوند از جوع شیر زورمند

Cû‘ mer hâsân-ı Hak-râ dâdeend

Tâ şevend ez-cû‘ şîr-i zûrmend

Cû‘dan hâsân-ı Hak’dur vâye-gîr

Olalar tâ cû‘ ile mânend-i şîr

MNT, 5/115-2847

“Onunla güçlü kuvvetli birer aslan olsunlar diye açlığı Allah seçkin kullarına nasip etmiştir.”

324. Beyit:

جوع هر جلف گدا را کی دهند

چون علف کم نیست پیش او نهند

Cû‘ her cîlf-i gedâ-râ key dehend

Çûn ‘alef kem nîst pîş-i û nehend

Lâyık olmaz cû‘a her cîlf-i gedâ

Çûn ‘alef eksik degül itsün gıdâ

MNT, 5/115-2848

“Açlık, sıradan her ahmak dilenciye verilir mi hiç? Nasılsa ot çok onun önüne koyuverirler, yesin dursun!”

325. Beyit:

يا حريص البطن عَزَّج هَكَذَا
انما المنهاج تبديل الغدا

Yâ harîse'l-batne 'arric hâkezâ
İnneme'l-minhâce tebdîle'l-gıdâ (Ar.)

Hırsı terk it ey giriftâr-ı şikem
Oldı tebdîl-i gıdâ râh-ı kerem
MNT, 5/13-294

“Ey midesine esir olan, hırsı terk et, rûhun derecesine çık. Bunun için gıdayı değiştirmekten başka yol yoktur.”

326. Beyit:

اغتندى بالنور كن مثل البصر
وافق الاملاك يا خير البشر

İgtedî bi'n-nûri kün misle'l-basar
Vâkıfu'l-emlâke yâ hayre'l-beşer (Ar.)

Kıl gıdâ nûr ile mânend-i basar
Bul melâ'ik vasfın ey hayr-ı beşer
MNT, 5/13-298

“Göz gibi ol, nûrla beslen. Ey insanların hayırlısı, melekler derecesine çık [melekler gibi nûr ile beslen].”

327. Beyit:

چون ملک تسبیح حق را کن غذا
تا رهى همچون ملايك از اذا

Çûn melek tesbîh-i Hak-râ kon gızâ
Tâ rehâ hem-çûn melâ'ik ez-ezâ

Çün melek tesbîh-i Hakk'ı kıl gıdâ

Ol melâ'ikveş rehâ-yâb-ı ezâ

MNT, 5/13-299

“Melekler gibi Allah'ı tespih etmeyi, kendine gıda edin de onlar gibi eziyetten kurtul.”

328. Beyit:

حبذا خوانی نهاده در جهان

لیک از چشم خسیسان بس نهان

Habbezâ h^vânî nihâde der-cihân

Lîk ez-çeşm-i hasîsân bes nihân

Bir ‘aceb h^vân oldı mebsût-ı cihân

Lâkin ol çeşm-i hasîsândan nihân

MNT, 5/13-301

“Cihana serilmiş olan [açlık/takva] sofrası ne güzeldir! Lâkin o, adi ve bayağların gözüne görünmez.”

329. Beyit:

گر جهان باغی پر از نعمت شود

قسم مار و مور هم خاکی بود

Ger cihân bâgî pür ez-ni‘met şevêd

Kısm-ı mâr u mûr hem-hâkî buved

Olsa pür-ni‘met cihân bâgı tamâm

Mûr u mâra hâk kısmetdür müdâm

MNT, 5/13-302

“Dünya, nimetlerle dolu bir bahçe olsa da karınca ve yılanın nasibi yine toprak olur.”

330. Beyit:

بس کن ای دون همت کوته بنان
تا کیت باشد حیات جان به نان

Bes kon ey dûn himmet-i kûteh-benân
Tâ keyet bâşed hayât-ı cân be-nân

Besdür ey dûn himmet-i kûteh-benân
Mûcib-i efzâyîş-i cân ola nân
MNT, 1/150-3988

“Ey bayağı, himmet parmağı kısa olan kişi! Sen ne zamana kadar maddî ekmek gıdasıyla canını besleyeceksin? [Zirâ can nân ile değil, zikr-i Sübhân ve nûr-ı Rahmân ile kâimdir. Şeyh Gâlib, *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî*]

331. Beyit:

ای که اندر چشمه‌ی شورش جات
تو چه دانی شط و جیحون و فرات

Ey ki ender çeşme-i şûrest-i cât
Tû çi dâni şatt u Ceyhûn u Fırât

Âb-ı şûr ile olan âlûde zât
Nice eyler fehm Ceyhûn u Fırât
MNT, 1/108-2825

“Ey yeri yurdu acı su kaynağı olan ve acı suyla beslenen! Şatt, Ceyhûn ve Fırât’ın tadını sen ne bilirsin?”

332. Beyit:

ای تو نارسته ازین فانی رباط
تو چه دانی محو و سکر و انبساط

Ey tû nâ-reste ez-în fânî ribât
Tû çi dâni mahv u sekr u inbisât

Tâ ribât-ı fâniye var irtibât
Sende olmaz mahv u sekr u inbisât
MNT, 1/108-2826

“Ey bu geçici dünya misafirhanesinden bağını koparamayan kişi! ‘Mahv (yokluk), sekr (sarhoşluk) ve inbisat (neşe)’ kavramlarını sen ne bilirsin?”

333. Beyit:

چون تو عاشق نیستی ای نرگدا
همچو کوهی بی خبر داری صدا

Çûn tû ‘âşık nîstî ey ner gedâ
Hem-çü kûhî bî-haber-dârî sadâ

Çünkü sen ‘âşık degülsin ey gedâ
Bî-haberdür kûhveş sende sadâ
MNT, 6/175-4693

“Behey alçak dilenci, mademki sen âşık değilsin, sestten yankıdan habersiz bir dağ gibisin.”

⁶⁰ در بیان عشق و مستیهای وی

XXXV-DER-BEYÂN-I ‘AŞK U MESTÎHÂ-YI VEY

334. Beyit:

عاشقانرا شادمانی و غم اوست
دست مزد واجرت و خدمت هم اوست

⁶⁰ 35-“Aşk ve onun sarhoşluk hallerini beyân eder.” [HME12b, HE10a]

‘Âşıkân-râ şâdmânî vü gam û’st
Dest-i müzd ü ücret ü hizmet hem û’st

‘Âşıkâ şevk u gam u ni‘met odur
Dest-i müzd ü ücret-i hizmet odur
MNT, 5/25-591

“Âşıklara sevinç de keder de odur [maşuk/Hak]. El emeği odur, hizmetinin karşılığı da yine odur.” [Âşığın her şeyi sevgilisidir.]

335. Beyit:

غیر معشوق ار تماشایی بود
عشق نبود هرزه سودایی بود

Gayr-ı ma‘şûk er temâşâyî buved
‘Aşk nebûd herze sevdâyî buved

Gayr-ı ma‘şûkuñ cemâli olsa meşk
Ol ‘abes sevdâ olur zann itme ‘aşk
MNT, 5/25-592

“[Âşık] sevgiliden başkasını temaşa etse o aşk değil, boş bir sevdadır.”

336. Beyit:

عشق آن شعله است کو چون برفروخت
هرچه جز معشوق باقی جمله سوخت

‘Aşk ân şu‘leest k’û çûn ber-fürûht
Her çi cüz ma‘şûk-ı bâkî cümle sûht

‘Aşkdur ol şu‘le kim buldukda tâb
Eyler ol agyâr-ı ma‘şûk-ı harâb
MNT, 5/25-593

“Aşk bir şüledir, parlayınca bakî sevgiliden başka [gönülde] her ne varsa hepsini yakar.”

337. Beyit:

عشق را در پنج و در شش کار نیست
محرمش در ده یکی دیار نیست

‘Aşk-râ der-penc ü der-şes kâr nîst
Mahremeş der-dih yekî deyyâr nîst

Iztırâb-ı ‘aşk içün bir yâr yok
Aña mahrem karyede deyyâr yok
MNT, 6/75-2001

“Aşk acısına dünyada beş his ve altı cihet kâr etmez. Köyde aşkın mahremi birdir, o birden başka dost yoktur.”

338. Beyit:

هر یکی را هست در دل صد مراد
این نباشد مذهب عشق و وداد

Her yekî-râ hest der-dil sad murâd
În nebâşed mezheb-i ‘ışk u vidâd

Her kimüñ kalbinde vardur yüz murâd
Ol degüldür mezheb-i ‘aşk u vedâd
MNT, 6/151-4077

“İnsanların her birisinin gönlünde yüz arzû vardır. Aşk ve muhabbet mezhebi bu değildir.”

339. Beyit:

ملك دنیا تن پرستان را حلال
ما غلام عشق پاک ذوالجلال

Mülk-i dünyâ ten-perestân-râ helâl
Mâ gulâm-ı ‘aşk-ı pâk-i zü’l-celâl

Mülk-i dünyâ ten-perestâna helâl
Biz gulâm-ı mülk-i ‘aşk-ı bî-zevâl
MNT, 6/166-4455

“Dünya mülkü nefsine tapanlara helâldir. Biz Cenâb-ı Hakk’ın
temiz aşkının kölesiyiz.”

340. Beyit:

مطرب عشق این زند وقت سماع
بندگی بند و خداوندی صداع

Mutrib-i ‘ışk îñ zened vakt-i semâ‘
Bendegî bend u hudâvendî sudâ‘

Mutrib-i ‘aşkuñ sözi vakt-i semâ‘
Bendegî bend oldı mahdûmı sudâ‘
MNT, 3/181-4769

“Aşk çalgıcısı sema vaktinde bu makamı vurur: Kölelik ayak
bağı ve efendilik baş ağrısı.”

341. Beyit:

بندگی و سلطنت معلوم شد
زین دو پرده عاشقی مکتوم شد

Bendegî vü saltanat mâ‘lûm şod
Z’îñ dü perde ‘âşıkî mektûm şod

Bendegî vü saltanat ma‘lûmdur
‘Âşıkân ol ikiden mektûmdur
MNT, 3/181-4771

“Kölelik ve saltanat malûm oldu. Bu iki perdeden âşıklık giz-
lendi yani kulluk ve efendilik, aşka iki perde oldu.”

342. Beyit:

عشق و ناموس ای برادر راست نیست

بر در ناموس ای عاشق مه ایست

‘Aşk u nâmûs ey birâder râst nîst

Ber-der-i nâmûs ey ‘âşık me îst

‘Aşk u nâmûs ey birâder oldı hâm

Eyleme nâmûsı ey ‘âşık makâm

MNT, 6/23-629

“Ey birader, aşk ile namusu bir arada tutmak doğru olmaz. Ey âşık, namus kapısında durma.”

343. Beyit:

عشق ز اوصاف خدای بی نیاز

عاشقی بر غیر او باشد مجاز

‘Aşk zi-evsâf-ı kadîm-i bî-niyâz

‘Âşıkî ber-gayr-ı û bâşed mecâz

‘Aşkdur vasf-ı Hudâ-yı bî-niyâz

‘Âşık olmak gayr içün oldı mecâz

MNT, 6/37-991

“Aşk, Cenâb-ı Hakk’ın kadim vasıflarındandır. Ondan başkasına muhabbet etmek mecazen olur.”

344. Beyit:

عشق بیشکافد فلک را صد شکاف

عشق لرزاند زمین را از گراف

‘Aşk be-ş’kâfed felek-râ sad-şikâf

‘Aşk lerzâned zemîn-râ ez-güzâf

‘Aşk açar eflâke yüz türlü şikâf
‘Aşk ider lertzân zemîni çün masâf
MNT, 5/111-2745

“Aşk, gökyüzünde [kalbur gibi] yüzlerce yarık açar. Aşk, ordu gibi yeryüzünü titretir.”

345. Beyit:

دور گردونها ز شوق عشق دان
گر نبودی عشق بفسردی جهان

Devr-i gerdûnhâ zi-şevk-ı ‘aşk dâñ
Ger nebûdî ‘aşk be-f’serdî cihân

Devr-i gerdûn ‘aşkdandır öyle bil
‘Aşksız oldu cihân efsürde-dil
MNT, 5/156-3863

“Feleklerin devretmesi aşkın şevkindendir, bil. Eğer aşk olmasaydı cihan hareket etmez, donar kalırdı.”

346. Beyit:

در نگنجد عشق در گفت و شنید
عشق دریایست قعرش نابدید

Der-negunced ‘aşk der-goft u şenîd
‘Aşk deryâyîst ka‘reş nâ-bedîd

‘Aşka yok güncâyîş-i güft ü şenîd
‘Aşk o deryâdur ki ka‘rî nâ-bedîd
MNT, 5/110-2740

“Aşk, lafa söze sığmaz. Aşk, dibi görünmeyen bir deryadır.”

347. Beyit:

شاد باش ای عشق خوش سودای ما
ای طبیب جمله علت‌های ما

Şâd-bâş ey ‘aşk-ı hoş-sevdâ-yı mâ
Ey tabîb-i cümle ‘illethâ-yı mâ

Hurrem ol ey ‘aşk-ı şîrîn-kârumuz
Ey tabîb-i ‘illet-i etvârumuz
MNT, 1/3-23

“Ey bizim hoş sevdamız olan aşk; ey bizim bütün dertlerimizin tabibi olan aşk, şâd ol!”

348. Beyit:

ای دواى نخوت و ناموس ما
ای تو افلاطون و جالینوس ما

Ey devâ-yı nahvet ü nâmûs-ı mâ
Ey tu Eflâtûn u Câlînûs-ı mâ

Ey devâ-yı nahvet ü nâmûsumuz
Sensin Eflâtûn u Câlînûsumuz
MNT, 1/3-24

“Ey bizim riya ve kibrimizin devası olan aşk! Eflâtûn ve Câlînûs’umuz sensin.”

349. Beyit:

جسم خاك از عشق بر افلاك شد
کوه در رقص آمد و چالاک شد

Cism-i hâk ez-‘aşk ber-eflâk şod
Kûh der-raks âmed ü çâlâk şod

Cism-i hâkî ‘aşk ile oldı bülend
Kûh geldi raksa oldı neşvemend
MNT, 1/3-25

“Balçıktan yaratılan insan bedeni, aşkla göklere çıktı. Bu tesirle dağ raks edip çalak (çevik) oldu.”

350. Beyit:

نیست از عاشق کسی دیوانه تر
عقل از سودای او کورست و کر

Nîst ez-‘âşık kesî dîvâne-ter
‘Akl ez-sevdâ-yı û kûrest ü ker

Kimse ‘âşıkdan degül dîvâne-ter
‘Akl olur sevdâ-yı ‘aşka kûr u ker
MNT, 6/75-2002

“Hiçbir kimse âşıktan daha deli değildir. Akıl, aşkın sevdasından dolayı sağır, dilsiz ve kördür.”

351. Beyit:

گر خطا گوید وُرا خاطی مگو
ور شود پُر خون شهید او را مشو

Ger hatâ gûyed û-râ hâtî megû
V’er şevd pür-hûn şehîd û-râ meşû

Sözde sehv itse aña yokdur va‘îd
Gusl olunmaz olsa da pür-hûn şehîd
MNT, 2/64-1783

“Eğer âşık yanlış konuşsa ona hatalı deme. Zîrâ şehit, kana bulansa da onu yıkama.”

352. Beyit:

خون، شهیدان را ز آبِ اُولی ترست
این خطا از صد صوابِ اُولی ترست

Hûn şehîdân-râ zi-âb evlâ terest
În hatâ ez-sad savâb evlâ terest

Gâlib-i hûn-ı şehîdân olmaz âb
Bu hatâ ile bir olmaz yüz savâb
MNT, 2/64-1784

“Şehitler için kan sudan evlâdır. Bu yanlış, yüz doğrudan evlâdır.”

353. Beyit:

تو بیک خواری گریزانی ز عشق
تو بجز نامی چه می دانی ز عشق

Tû be-yek h'ârî girîzânî zi-'aşk
Tû be-cüz nâmî çî mîdânî zi-'aşk

‘Aşkdan bir levh ile olduñ remân
‘Aşkdan bir nâmdur fehmiñ hemân
MNT, 5/47-1171

“Sen hakirlik sebebiyle aşktan kaçırıyorsun. Aşk deyince şöhret-ten başka ne biliyorsun?”

354. Beyit:

عشق از اول چرا خونی بود
تا گریزد آنکه بیرونی بود

‘Aşk ez-evvel çî-râ hûnî buved
Tâ girîzed ân ki bîrûnî buved

‘Aşk olur evvel niçün hûn-rîz ü tîz

Tâ ide hâric olan andan girîz

MNT, 3/182-4799

“Aşk, önceden beri niçin merhametsiz bir kâtil gibi görünür?
Gerçekten âşık olmayan kimse, ondan kaçsın diye.”

355. Beyit:

عشق را صد ناز و استکبار هست

عشق با صد ناز می آید بدست

‘Aşk-râ sad nâz u istikbâr hest

‘Aşk bâ-sad nâz mîâyed be-dest

‘Aşkda sad nâz u istignâ olur

‘Aşk elde nâz ile peydâ olur

MNT, 5/47-1172

“Aşkta yüzlerce naz ve kibir vardır. Aşk, ancak yüzlerce cil-
veyle elde edilir.”

356. Beyit:

کی رسند این خایفان در گرد عشق

کآسمان را فرش سازد درد عشق

Key resend îh hâ’ifân der-gerd-i ‘aşk

K’âsmân-râ ferş sâzed derd-i ‘aşk

Ehl-i havfa kande vasl-ı gerd-i ‘aşk

Ferş iderken âsumânı derd-i ‘aşk

MNT, 5/87-2201

“Bu korkaklar aşkın tozuna bile erişemezler. Zîrâ, aşk derdi
asumanı döşek eder.”

357. Beyit:

تو مکن تهدید از کشتن که من
تشنه زارم به خون خویشتن

Tû mekon tehdîd ez-küşten ki men
Teşne-i zârem be-hûn-ı h^vişten

Olma mevt ile baña tehdîd-kâr
Kanına dil-teşnedür bu merd-i zâr
MNT, 3/146-3856

“Sen beni ölümle tehdit edip korkutma; ben zaten dayanılmaz
biçimde kendi kanıma susamışım.”

358. Beyit:

عاشقم من کشته قربان لا
جان من نویتگه طبل بلا

‘Âşıkam men küşte-i kurbân-ı lâ
Cân-ı men nevbetgeh-i tabl-ı belâ

‘Âşıkam ben olmaga kurbân-ı lâ
Cânum oldı nevbet-i tabl-ı belâ
MNT, 3/156-4129

“Ben ‘Lâ’ya’ kurban olmuş bir âşığıım. Benim canım ‘belâ’ da-
vulunun çalındığı yerdir.”

359. Beyit:

تو فسرده درخور این دم نه‌ای
با شکر مقرون نه‌ای گرچه نبی

Tû füsürde der-hor-ı îñ dem neî
Bâ-şeker mekrûn neî gerçi neyî

Sende ey câmid bu demden yok eser

Gerçi neysin lîk mahrûm-ı şeker

MNT, 3/147-3892

“Sen donmuşsun, bu nefese lââyık değilsin. Gerçi kamışsın ama şekerden yoksunsun.”

360. Beyit:

سخت تر شد بند من از پند تو

عشق را شناخت دانشمند تو

Suht-ter şod bend-i men ez-pend-i tû

‘Aşk-râ ne-ş’ nâht dânişmend-i tû

Bendi muhkem itdi senden pendler

Añlamaz bu ‘aşkı dânişmendler

MNT, 3/146-3854

“Benim bağım senin nasihatın yüzünden daha da berkidi. Çünkü senin danişmendin (kalbin) aşkı tanımadı.”

361. Beyit:

آن طرف که عشق می‌افزود درد

بوحنیفه و شافعی درسی نکرد

Ân taraf ki ‘aşk mîefzûd derd

Bû Hanîfe vü Şâfi‘î dersî nekerd

Ol taraf kim ‘aşk u derd ola me’âl

Bû Hanîfe Şâfi‘î bî-kîl ü kâl

MNT, 3/146-3855

“Aşk derdinin arttığı yerde, İmâm Ebû Hanîfe ve Şâfi‘î de ders yapmadı.” [Yani mezhep imamları da bu konuda tafsilata girmedir. Şeyh Gâlib, *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî*]

362. Beyit:

شرح عشق ار من بگویم بر دوام
صد قیامت بگذرد وین ناتمام

Şerh-i ‘aşk er men be-gûyem ber-devâm
Sad kıyâmet be-g’zered v’în nâ-tamâm

‘Aşkî şerh eyler isem ben ber-devâm
Yüz kıyâmet geçse bu olmaz tamâm
MNT, 5/88-2197

“Eğer ben aşkî şerh etmeye devam edecek olursam; yüz kıyâmet geçse de o izah bitmez.”

363. Beyit:

زانکه تاریخ قیامت را حدست
حد کجا آنجا که وصف ایزدست

Z’ân ki târîh-i kıyâmet-râ hadest
Had kocâ âncâ ki vasf-ı Îzedest

Kim kıyâmet içün oldı resm ü had
Hadd ile mümkün degül vasf-ı Ehad
MNT, 5/88-2198

“Ki kıyâmetin bir hududu vardır, tarihi bellidir; lâkin Hakk’ın [aşk-ı hakiki] vasıfları sınırsızdır.”

364. Beyit:

این شنیدی مو بمویت گوش باد
آب حیوانست خوردی نوش باد

În şenîdî mu-be-mûyet gûş-bâd
Âb-ı hayvânest hordî nûş-bâd

Sa‘y kıl her mû kabûle gûş ola
Âb-ı hayvândur içerseñ nûş ola
MNT, 1/103-2696

“Bu hakikatleri içtittin, her bir kılın [bütün azaların] kulak kesil-
sin. Bu bilgi âb-ı hayattır, içtin, âfiyetler olsun.”

365. Beyit:

آب حیوان خوان مخوان این را سخن
روح نو بین در تن حرف کهن
Âb-ı hayvân h^vân me-h^vân ân-râ suhen
Rûh-ı nev bîn der-ten-i harf-i köhen

Âb-ı hayvândur dime mutlak suhen
Tâze cân buldı ten-i harf-i köhen
MNT, 1/103-2697

“Söz olarak değil bunu [bilgi] hayat suyu olarak oku. Eski söz-
lerin lafzına bakma, mânâsındaki taze canı gör, onu oku.”

366. Beyit: ⁶¹

این نه نجمست و نه رملست و نه خواب
وحی حق والله اعلم بالصواب
În ne necmest u ne remlest u ne h^vâb
Vahy-i Hak vallâhu a‘lem bi’s-savâb

⁶¹ این چنین فرمود مولانای ما

کاشف اسرار های کبریا

În çenîn fermûd Mevlânâ-yı mâ / Kâşif-i esrârâ-yı Kibriyâ. “Cenâb-ı Hakk’ın sırlarını keşfeden bizim Mevlânâ’mız böyle buyurmuştur.” anlamındaki Farsça beyit Mevlânâ’nın *Mesnevî*’sinde yoktur. *Cezîre-i Mesnevî* nüshalarında son beyitten önce, HME nüshasında ise son beytin hemen yanına yazılmıştır.

Bu ne necm oldu ne reml oldu ne h'âb

Vahy-i Hak vallâhu a'lem bi's-savâb

MNT, 4/72-1873

“Bu [ilim] ne yıldız (astroloji) ne remil (fal) ve ne de rüya ildir. Ancak ilâhî bir vahiydir. Doğrusunu Allah daha iyi bilir.”

EKLER

A- CEZÎRE-İ MESNEVÎ'DE METİN ÖNCESİNDEKİ KAYIT- LAR [HME1a]

1- Başta Hz. Peygamber'e atfedilen ancak hadîs kaynaklarında hadîs olarak geçmeyen bir söz vardır:

قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَا تَكُونُوا أَشْلًا بِشَلٍّ نَشَلًا (حَرِيصًا بِخِيَالٍ حَسُودًا عَلَى الدُّنْيَا) ، كُونُوا هَجْعًا بِهَجْعٍ نَهَجَجٍ (تَارِكًا الدُّنْيَا سَخِيًّا قَانِعًا)⁶².

2- Sonra “Sûfî goft” ve “Cevâb-ı Kalender” başlıklı iki Farsça beyit vardır:

صوفی گفت

کرچه خدا گفت کلوا واشربوا

در عقبش گفت ولاتسرفوا

جواب قلندر

هر که شکم پر نکند تا کلوا

نیست کزارنده امر کلوا⁶³

Sûfî goft:

Gerçi Hudâ goft “külû ve’srabû”

Der ‘akabeş goft “ve lâ-tusrifû”

Cevâb-ı kalender:

Her ki şikem pür ne koned tâ külû

Nîst gozârende-i emr-i külû

⁶² Hadîs-i bi’l-ma’nâ: “Peygamber Efendimiz (Allah’ın selâmı ve salâtı üzerine olsun) şöyle buyurdu: Dünya için eşlen beşlen neşlen (hırslı, cimri, çok kıskanç) kimseler olmayın; hec’an, behce’an nehc’e’an (Dünyayı terk eden, cömert, kanaatkâr) kimseler olunuz.”

⁶³ Sûfî dedi: “Yüce Allah gerçi ‘Yiyiniz, içiniz’ buyurdu; hemen ardından da ‘Ama israf etmeyiniz’ dedi.”

Kalender’in cevabı: “Her kim ‘Yiyiniz’ emrini yerine getirecek kadar karnını doyurmazsa, ‘Yiyiniz’ emrini tam olarak yerine getirmiş sayılmaz.”

3-Sayfanın ortasında Mevlânâ'dan alınan Farsça bir beyit vardır:

آن خیالاتی که دام اولیاست

عکس مه رویان بستانِ خداست⁶⁴

Ân hayâlâtî ki dâm-ı evliyâst

‘Aks-i meh-rûyân-ı bostân-ı Hudâst

4- Altında “Adamlar dördtür.” anlamında kırmızı başlıklı Arapça dört hikmetli söz vardır:

الرِّجَالُ أَرْبَعَةٌ:

۱. رَجُلٌ لَا يَدْرِي وَلَا يَدْرِي أَنَّهُ لَا يَدْرِي، فَهُوَ أَحْمَقُ فَاجْتَنِبُوهُ.

۲. وَرَجُلٌ لَا يَدْرِي وَهُوَ يَدْرِي أَنَّهُ لَا يَدْرِي، فَهُوَ جَاهِلٌ فَعَلِّمُوهُ.

۳. وَرَجُلٌ يَدْرِي وَلَا يَدْرِي أَنَّهُ يَدْرِي، فَهُوَ نَائِمٌ فَانْتَبِهُوهُ.

۴. وَرَجُلٌ يَدْرِي وَيَدْرِي أَنَّهُ يَدْرِي، فَهُوَ عَالِمٌ فَاتَّبِعُوهُ⁶⁵.

5- Yanında “Li-muharririhî” başlıklı Türkçe üç beyit vardır:

[fe‘ilâtün / fe‘ilâtün / fe‘ilâtün / fe‘ilün]

Câm-ı zerrîn ile ol sâki-i sîmîn-sâkî

Kim der-âgûş ide bir şeb bula ‘ömr-i bâkî

Müjeler tîrini pertâb idüp ey kaşı kemân

Öldürür hûnî güzel gamzeleri ‘uşşâkî

Neyleyem ya ne kılâm ya kime yanam yakılam

اخترق القلب مع الأشواق⁶⁶ Yandı cân

⁶⁴ “Velîlerin gönlüne tuzak kuran o ilâhî hayaller, Allah’ın bahçesindeki ay yüzlü güzellerin (ilâhî güzelliğin) yansımalarıdır.”

⁶⁵ Adamlar dördtür:

1. Bilmeyen ve bilmediğini bilmeyen adam; o ahmaktır, ondan uzak durun.

2. Bilmeyen fakat bilmediğini bilen adam; o câhildir, onu eğitin.

3. Bilen fakat bildiğini bilmeyen adam; o nâimdir, onu uyandırın.

4. Bilen ve bildiğini bilen adam; o âlimdir, ona uyun.

⁶⁶ İhtereka’l-kalbü ma’a’l-eşvâki: “Kalp özlemle, hasretle yandı, tutuştu.”

6- Sayfanın altında “Asmaî” ile gizli bir âşık’ın mâcerasını anlatan Arapça beş beyit vardır:

مَرُّ الْأَضْمَعِيِّ بِالْبَادِيَةِ، فَقَرَأَ عَلَى الصُّخْرَةِ هَذَا الْبَيْتَ مَكْتُوبًا:
أَيَا مَعْشَرَ الْعُشَّاقِ بِاللَّهِ خَبِرُوا
إِذَا حَلَّ عَشْقٌ بِالْفَتَى كَيْفَ يَضَعُ؟⁶⁷
فَكَتَبَ الْأَضْمَعِيُّ تَحْتَهُ:
يُدَارِي هَوَاهُ ثُمَّ يَكْتُمُ سِرَّهُ
وَيَخْضَعُ فِي كُلِّ الْأُمُورِ وَيَخْشَعُ⁶⁸
فَلَمَّا جَاءَ الْيَوْمَ الثَّانِي رَأَى تَحْتَهُ مَكْتُوبًا:
وَكَيْفَ يُدَارِي وَالْهَوَى قَاتِلُ الْفَتَى
وَفِي كُلِّ يَوْمٍ رُوحُهُ يَتَقَطَّعُ؟⁶⁹
فَكَتَبَ الْأَضْمَعِيُّ تَحْتَهُ أُفْضًا:
إِذَا لَمْ يُطِيقْ صَبْرًا لِكَيْتَمَانِ سِرِّهِ
فَلَيْسَ لَهُ شَيْءٌ مِنَ الْمَوْتِ أَنْفَعُ⁷⁰
فَلَمَّا جَاءَ الْيَوْمَ الثَّالِثُ رَأَى شَابًّا وَاضِعًا رَأْسَهُ عَلَى الصُّخْرَةِ مُشَابِحَةً:
سَمِعْنَا أَطْعَنًا ثُمَّ مِتْنَا فَبَلَّغُوا
سَلَامِي إِلَى مَنْ كَانَ لِلْوَضَلِ يَمْنَعُ⁷¹

⁶⁷ Asmaî çölde yürürken, bir taşın üzerinde yazılı olan şu beyti okudu: “Ey âşıklar topluluğu, Allah aşkına söyleyin: Eğer aşk bir gencin kalbine çökerse, ne yapar?”

⁶⁸ Asmaî o beytin altına şunu yazdı: “Aşkını idare etmeye çalışır, sırrını gizler; her işinde huşu içinde olur ve boyun eğer.”

⁶⁹ Asmaî ertesi gün vardı; yazdığı beytin altına şu beytin yazıldığını gördü: “Öldürücü aşka tutulmuş olan ve her gün rûhu parça parça olan bu genç nasıl idare etsin ki?”

⁷⁰ Asmaî de onun altına tekrar şunu yazdı: “Eğer sırrını saklamaya sabrı kalmazsa ona ölümden başka hiçbir şey fayda vermez.”

⁷¹ Asmaî üçüncü gün geldiğinde, başını taşa koymuş olan genci gördü, genç elindekine şunu yazmıştı: “İşittik, itaat ettik, sonra öldük. Kavuşmayı engelleyen kişiye selam söyleyin.”

B- CEZÎRE-İ MESNEVÎ'DE METİN SONRASINDAKİ KAYITLAR [HME14b]

1-Faslun fi'l-âşûrâ⁷²

قِيلَ: مَنْ صَامَ يَوْمَ عَاشُورَاءَ؟ فَقَالَ: اَعْلَمُوا الْوَرَى، صُومُوا يَوْمَ عَاشُورَاءَ، وَخَالِفُوا فِيهِ الْيَهُودَ،
[Aşûre hakkında]⁷³ Ve kâlellâhu sübhânehu ve
[âyet]⁷⁴ Bu ümmet-i 'azîzi'l-men-
kabe Yehûd'a muhâlefet enbiyâya mutâva'at ile me'mûrlar, dünyaları
ve âhiretleri ma'mûrlardur. Kâle Te'âlâ: شَرَعَ لَكُمْ مِنَ الدِّينِ مَا وَصَّى بِهِ نُوحًا
وَالَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ وَمَا وَصَّيْنَا بِهِ إِبْرَاهِيمَ وَمُوسَى وَعِيسَى أَنْ أَقِيمُوا الدِّينَ وَلَا تَتَفَرَّقُوا فِيهِ
[Âyet]⁷⁵ el-hamdulillâh cemî'-i enbiyâya iktidâ ve müte'ahhid olduğumuz
'ahde vefâda mücâhid olduğumuza Rabbü'l-izzet şâhiddür. Bi-
kavlihi Te'âlâ: [el-Âyet]⁷⁶; bizüm
şerî'atümüz cemî' şerâyî'i câmî' ve mutazammın biz her şer'de nâsîh u
mensûha mü'minlerüz, ekser-i nâs bundan gâfil her mü'men bih-
ma'mûlun-bih olmak lâzım degüldür. Ba'zı hükmün müddeti müntehî
olmak tahkîk-i takdîr olur tagyîr-i tedbîr olmaz. İmdi âşûrâ şe'âyir-i
islâmdan mâ-câ'e-bih Mûsâ 'aleyhi's-selâm'dandur. Kavm-i mezbûr
gibi biz dahı savmı ile me'mûr u me'cûrlaruz. Nihâyeti bize lüzûm ile
lüzûm-ı mâ-kabl cihet-i vâhideden olmak lâzım degüldür. Şol vakt ki
efdalü'r-rusûli'l-kirâm 'aleyhi ve 'aleyhimi't-tahiyyeti ve'selâm
Medîne-i Münnevvere'ye geldiler, Yahûdî'leri sâ'im buldılar, sebebin

⁷² Bu fasıl; İbnü'l-Arabî'nin *Fütûhât-ı Mekkiye* adlı eserinden Orucun Sırları bölümünden (71. Bölüm, 58. Kısım) muhtasaran buraya aktarılmıştır. (Muyiddin İbn Arabî, *Fütûhât-ı Mekkiye*, Çev. Ekrem Demirli, İstanbul 2007, Litera Yayıncılık, 5. C, s. 142-147.)

⁷³ Aşûrâ günü kim oruç tuttu? denildi. O da şöyle buyurdu: “Ey insanlar! Aşûrâ gününde oruç tutun ve bu hususta Yahûdîlere muhalefet edin; bir gün önce ve bir gün sonra da oruç tutun.”

⁷⁴ “İşte o peygamberler Allah'ın hidayet ettiği kimselerdir. Sen de onların yoluna uy.” (En'âm, 6/90).

⁷⁵ “Dini ayakta tutun ve onda ayrılığa düşmeyin, diye Nûh'a tavsiye ettiğini, sana vah-yettiğimizi, İbrâhim'e, Mûsâ'ya ve İsâ'ya tavsiye ettiğimizi Allah size de din kıldı.” (Şûrâ, 42/13).

⁷⁶ “Allah'ın elçisi ve müminler, rabbinden ona indirilene iman ettiler. Her biri Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine inandılar.” (Bakara, 2/285)

sordılar: ضَامَ مُوسَى فَتَضَوُّمُ [Yahûdiler]⁷⁷ ile cevâb verdiler. Fahr-i enbiyâ [Hz. Peygamber]⁷⁸ نَحْنُ أَوْلَى بِمُوسَى مِنْكُمْ ‘aleyhi mine’t-tahiyyeti ezkâhâ: buyurdılar. نَحْنُ ‘ibâreti ile nefis-i nefse ve ümmet-i za‘ifelerden kinâyet idüp beşâret-i ‘azîmeye işâret kıldılar. Pes Kelîm’e kendü ümmetinden mahsûs olduğumuz mansûs oldu ki cemî‘-i mâ-câ‘e-bih Mûsâ ‘aleyhi’s-selâm’a îmânımız mukarrer anlar kimine mü‘min [HME14b] kimine kâfirlerdür. ‘Înâdlarından usanmadılar, Resûl-i güzîn’e ve Kur’ân-ı mübîne inanmadılar. [Müminler]⁷⁹ لَذَلِكَ قِيلَ لَنَا: خَالِفُوا الْيَهُودَ، وَلَمْ يَقُلْ: خَالِفُوا مُوسَى. Ve bi’l-cümle âşûrânûñ savmı lâzım bilmege sâ‘ir sıyâmı mütemmim olduğu haysiyyetden ehemmi mühimdür. Ramazan’dan evvel farz olup sonra mendûb beynine gelüp kurb-ı nedb u kurb-ı vücûb ile mütecellî olup iki tecellî-i müsmir bir yılı mükeffir olur. كَمَا قَالَ شَفِيعُ يَوْمِ الشُّورِ: حُسْبَانٌ غَيْرُ مَحْجُوبٍ [Hz. Peygamber]⁸⁰ أَخْتَسِبُ عَلَى اللَّهِ أَنْ يُكَفِّرَ السَّنَةَ الَّتِي قَبْلَهُ قَالَ الشَّيْخُ قَالَ الشَّيْخُ دُرٌ⁸¹ بِمَعْنَى الْوُجُوبِ [Şeyhü’l-Arabî]⁸² الْعَرَبِيُّ وَارِثُ النَّبِيِّ الْيَثْرَبِيُّ: فَقَامَتْ حَرَكَةُ يَوْمِهِ مَقَامَ حَرَكَةِ السَّنَةِ كُلِّهَا Ke-ennehû imâm-ı sıyâm kâ‘im-i makâm-ı ‘âm (bi-ma’nâ es-seneti) olup me’mûm efdal olursa da sehvi imâma mahmûl olup cemâ‘atûñ salâtı kâmilten makbûl olduğu gibi⁸³ bir yıllık savma müte‘allık olan cümle kusûr cemî‘an mahmûl-ı savm-ı ‘âşûrâ olup farz u nedb ü nüzûr savm-ı tâm yazılır lutf-ı ‘âm olur. وَقَالَ الشَّيْخُ الْأَكْبَرُ وَالنُّورُ الْأَزْهَرُ: اخْتَلَفَتْ فِيهِ الْأُمَّمُ فِي أَيِّ يَوْمٍ هُوَ مِنَ الْمُحْتَرَمِ، فَقِيلَ: الْعَاشِرُ هُوَ الصَّحِيحُ وَبِهِ أَقُولُ، وَقِيلَ: التَّاسِعُ وَهُوَ

⁷⁷ “Mûsâ oruç tuttu; biz de onun (tuttuğu oruca) uyarak oruç tutuyoruz.”

⁷⁸ “Biz, Mûsâ’ya sizden daha layıgız/yakınız.”

⁷⁹ “Bu yüzden bize: ‘Yahûdilere muhalefet edin, denildi; Mûsâ’ya muhalefet edin’ denilmedi.”

⁸⁰ “Diriliş (kıyamet) gününün şefaâtçisinin buyurduğu gibi: Allah’tan, (bu orucun) kendisinden önceki yılın günahlarına kefareti olmasını umarım.” Müslim, *Sıyâm*, 13/252.

⁸¹ “Perdelenmemiş/açık bir beklenti, vücûp [yani Allah’ın vadini yerine getireceğine dair yakîn] manasında”dır.

⁸² “Medineli Nebî’nin vârisi Şeyhü’l-Arabî dedi ki: Onun bir günlük ameli, bütün bir senenin ameli yerine geçti.”

⁸³ Sanki o bir yıl[lık oruç] yerine geçen bir oruç imamı [oruçların imamı hükmündeki bir oruç] gibidir; namazda imama uyan (me’mûm) imamdan daha faziletli olsa bile, hatası imama yüklendiği ve cemaatin namazı tamamen makbul olduğu gibi...

‘Âişe anneden menkûldür. Vechi bunda hâkim-i İsm-i Evvel ile İsm-i Âhir’dür. Makâm-ı Ehadiyyet’de mukîm olanlar ism-i yevm-i ‘âşir, İsm-i Âhir’e mensûb olanlar yevm-i tâsi’i sâ’im olmak hallerine mülâyim olmaga da’irdür. Zîrâ ‘ukûduñ evveli ‘âşir-i besâ’it-i a’dâda tâsi’ olmışdur. ‘Ayn-ı ahlâf bu iki veche nâzırdur. El-ahkâmu ba’dê tulû’ı fecri’l-‘âşûre sıyâm [15a] bulunmayanlar bakıyye-i yevmi imsâk ve kazâ ile me’mûrlardur. «لَمَّا قَالَ سَيِّدُ الْجُمُھُورِ: «صُمُّمُكُمْ يَوْمَكُمْ هَذَا» قَالُوا: «لَا». [Hz. Peygamber]⁸⁴ Şol Ramazâniyyeti soñra-dan sâbit olan yevm-i şekke teşbîh ile rucû‘ ve kazâ ile [ısmarlar bize farz ile sahh.] nefli cem’ itdügümüz cihetden bize iki vechile tecellî kı-lınup anlara olursa bu yüzden olur. عَمَّا بِأَخْرِ الْحَدِيثِ الْمَذْكُورِ فِي الْأَوَّلِ وَيَقُولُ النَّبِيُّ الْكَرِيمُ الْأَكْمَلُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَا دَامَ الْمُحَرَّمُ، وَهُوَ: «لَيْتُنَا بَقِيَّتُهُ إِلَى قَابِلٍ لَأُصُومَنَّ» [Hz. Peygamber]⁸⁵ Gerçi kim bu va’d-ı latîf, kavlden fi’le gelmege ‘ömr-i şerîf vefâ itmemişdür. Lâkin tâlib-i Hakk’a evfak üç günü sâ’im olmak ve âşûrâ onuncu gün olmak muhakkak oldı. تَاسِعِي: مُخَالَفَةً لِلْيَهُودِ، وَإِطَاعَةً لِلْيَوْمِ الْآخِرِ. عَاشِرِي: إِثْبَاتًا لِلِاتِّبَاعِ الْمَعْهُودِ، وَامْتِنَانًا لِلِاسْمِ الْأَوَّلِ. وَالْحَادِي عَشَرَ: تَحْقِيقًا لِلْوَثْرِ الْمُؤَدَّودِ وَافْتِدَاءً بِوَعْدِ النَّبِيِّ الْمُحْمُودِ. [وَالْحَادِي عَشَرَ كَالْعَاشِرِ

⁸⁴ “Şeyhü’l-Ekber ve’n-Nûru’l-Ezher (İbnü’l-Arabî) şöyle dedi: Ümmetler, o günün (Aşurenin) haram ay (Muharrem) içerisinde hangi güne denk geldiği hususunda ihtilaf etmişlerdir. Kimisi; ‘Sahih olan onuncu gündür’ demiştir ki, benim görüşüm de budur. Kimisi; ‘Dokuzuncu gündür’ demiştir ki bu, bazı adalet sahibi (güvenilir) zatların görüşüdür. Kimisi de ‘On birinci gündür’ demiştir.”

⁸⁵ “Halkın önderi (Peygamber as.) şöyle dedi: ‘Bugün oruç tuttunuz mu?’ Onlar: ‘Hayır’ dediler. Bunun üzerine şöyle buyurdu: ‘Günün kalan kısmını (niyet ederek) orucu tamamlayın ve onu (sonradan) kaza edin.’” Ebû Dâvûd, *Savm*, 4/135. <https://sunnah.com/abudawud:2447>

⁸⁶ “(Bu uygulamaya), başta zikredilen hadisin sonuyla ve Muharrem ayı devam ettiği sürece kerem sahibi ve en kâmil Peygamber’in (sav) şu kavliyle amel etmek içindir: ‘Eğer gelecek yıla kadar yaşarsam, mutlaka (onuncu günden) bir gün önce ve bir gün sonra da oruç tutacağım’.” Sahih-i Müslim’de aşûre ile ilgili hadîs-i şerîfin metni şöyledir: “لَيْتُنَا بَقِيَّتُهُ إِلَى قَابِلٍ لَأُصُومَنَّ النَّاسُ” Müslim, *Savm*, 13/173. <https://sunnah.com/muslim:1134b>

يَدْخُلُ أَيْضًا تَحْتَ الْإِسْمِ الْأَوَّلِ، لِكُونِهِ حَالٌ مَعَ الْعِقْدِ، كَمَغْصَبِيهِ الْحَقِّ مَعَ الْخَلْقِ. فَانْظُرْ حِكْمَةَ
الشَّارِعِ فِي أَمْرِهِ: يَصُومُ يَوْمًا قَبْلَهُ وَبَعْدَهُ⁸⁷

اللَّهُمَّ اجْعَلْنِي Ey birâder mukayyed her nâfile bir degüldür, gâfil olma.
[Dua]⁸⁸ مِمَّنْ تَقَيَّدَ بِالْدِّينِ، إِنَّكَ خَبِيرٌ مُوَفَّقٌ وَمُعِينٌ

قَالَ الشَّيْخُ فِي الْجُوعِ وَتَرْكِ الْجُوعِ، بَيِّنٌ:
أَجُوعُ وَلَا أَصُومُ فَإِنَّ نَفْسِي
يُنَازِعُنِي عَلَى أَجْرِ الصِّيَامِ

فَلَوْ فَتَيْتُ أُجِيرْتُهَا لَقُلْنَا
بِإِجَابِ الصِّيَامِ وَالْقِيَامِ

فَإِنَّ الْعَبْدَ عَبْدُ اللَّهِ مَا لَمْ
يَكُنْ فِي نَفْسِهِ هَدَفٌ لِرَامِ⁸⁹

Kâle's-Şeyhu fi 'l-cû 'i ve terki 'l-cû 'i, beyten:

Ecû 'u ve lâ-esûmu fe-inne nefsi

Yunâzi 'unî 'alâ ecri 's-siyâmi,

Fe-lev fenîyet ecîrtühâ le-kulnâ

Bi-îcâbi 's-siyâmi ve 'l-kıyâmi,

⁸⁷ “Dokuzuncusu gün, Yahudilere muhalefet etmek ve Ahiret gününe itaat etmek içindir. Onuncu gün, sözü geçen [sünnete] tabi oluşu ispat etmek ve ‘el-Evvel’ ismine uymak içindir. On birinci gün, sevilen tek (vitr) sayısını gerçekleştirmek ve övülen Peygamber’in (sav) vaadine uymak içindir. [On birinci gün de tıpkı onuncu gün gibi ‘el-Evvel’ isminin kapsamına girer; çünkü o, onlar hanesi ile beraber olma halidir; tıpkı Hakk’ın mahlukat ile beraberliği (maiyyet) gibi. Şeriat koyucunun şu emrindeki hikmete bak: ‘Bir gün öncesiyle ve bir gün sonrasıyla oruç tut(masını emrediyor)’].”

⁸⁸ “Allah’ım! Beni dinin (emir ve yasaklarına) sınıksız bağlı olanlardan eyle. Şüphesiz ki sen (her şeyden) haberdar olan (Habîr), muvaffak kılan (Muvaffık) ve yardım edensin (Mu‘în)”

⁸⁹ Şeyh (Muhyiddîn), açlık ve açlığı terk etmek konusunda şu beyti söylemiştir: “Aç kalırım ama (nâfile) oruç tutmam; çünkü nefsim, orucun sevabı konusunda benimle çekişip durur.” “Eğer nefsin bu ücret beklentisi yok olup gitseydi, işte o zaman (nâfile) oruç tutmanın ve gece namazına kalkmanın gerekliliğini söylerdik.” “Şüphesiz kul, kendi nefsi bir okçunun hedefi olmadığı sürece (gerçek manada) Allah’ın kuludur.” Muhyiddîn İbn Arabî, *Fütûhât-ı Mekkiyye*, Çev. Ekrem Demirli, C. 5, s. 144.

Fe-inne'l-'abde 'abdullâhi mâ-lem
Yekun fî nefsihî hedefün li-râmi
Temmet.

2- Ez-güftâr-ı li-Câmî‘ Rahimehullâh⁹⁰ [HME15b]

نی که هر دم نغمه آرایی کند
او حقیقت از دم نایی کند
کیست نی ان کس که کوید دم بدم
جز نیم من موج دریای قدم
از وجود خود چو نی کشتم تهی
نیست از غیر خدایم آکھی
فانی از خویشم من باقی بحق
شد لباس هستیم یکبار شق
ارمیدم با حق و از خود رمید
از دهم بیرون که در من میدمید
بالب و مسارخویشم کرد جفت
من نیارم بر لب الا انچه گفت
یا براز بانك كلام حق ظهور
خواه فرقان خواه انجیل و زبور
رقص چرخ وانجم از ساز منست
[بلکه عالم پر ز آواز منست]
هر که دورافتاد با بخت ترند
میکنم آگاهش از بانك بلند

⁹⁰ “Câmî’nin (Allah ona rahmet eylesin) sözlerinden.” Başlıkta, beyitlerin Câmî’ye ait olduğu açıkça yazılmıştır. Buradaki Farsça 17 beytin Molla Câmî’nin *Ney-nâme* (*Şerh-i Dü Beyt*) adlı eserinde geçtiği tespit edilmiştir. Velehü başlığı altındaki iki beytin aynı müellifin *Baharistan* adlı mesnevisinden alındığı anlaşılmaktadır. Beyitlerin Latin harflerine çevirisi yapıp tercümeleriyle birlikte metnin altında sunulmuştur.

وان که اندر صف نزدیکان نشست
راز میکویم بکوشش پشت پست
گاه شرح محنت هجران دهم
بی دلانرا داغها بر جان کنم
کآه آرم مژده قرب وصال
بخشم اهل ذوقرا صد وجد و حال
هم شرایع را بیان من میکنم
هم حقایق را عیان من می کنم
هر چه باشد نظم و نثر اندر زمن
نیست الا نغمهای لحن من
فرصت خوش باید و عمر دراز
تابکویم خال خود يك شمه باز
مثنوی در يك مجلد صد نوا
هست از این خوش نغمهای جان فزا
چون پایان می نیامد این سخن
می نهم مهر محموشی بر دهن⁹¹

3-Farsça Beyitlerin Tercümesi:

[fâ'ilâtün/ fâ'ilâtün/ fâ'ilün]

1

نی که هر دم نغمه آرایی کند

او حقیقت از دم نایی کند

Ney ki her dem nagme-ârâyî koned

Û hakikat ez-dem-i nâyî koned

⁹¹ Bu beyitler Molla Câmi'nin bir risalesinde (yazma) geçmektedir, bk. Molla Câmi, Nûreddin Abdurrahman b. Ahmed b. Muhammed el-Câmî, *Risâle-i Nây*, Vahid Paşa 1364, 6 v. Eserin Türkçe çeviri ve şerhleri için bk. Abdurrahman Câmi, *Ney'in Feryadı: Nay-nâme*, Şerh ve Tercüme: Hoca Neş'et, Hazırlayan: M. Muhlis Selçuk, İstanbul: Sufi Kitap, 2006; Hoca Neş'et Efendi, *Şerh-i Dü-Beyt-i Molla Câmi (Naynâme)*, Hazırlayan: Mustafa Erdoğan, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2011.

Ney ki her nefeste bir nağme düzmektedir; o, gerçekte bunu neyzenin (üfleyenin) nefesiyle yapmaktadır.

2

کیست نی ان کس که کوید دم بدم

جز نیم من موج دریای قدم

Kîst ney ân kes ki gûyed dem-be-dem

Cüz neyem men mevc-i deryâ-yı kıdem

Ney kimdir? Her an “Ben bir hiçim (yokum), ezeliyet denizinin bir dalgasından başka bir şey değilim” diyen kimsedir.

3

از وجود خود چو نی کشتم تهی

نیست از غیر خدایم آگهی

Ez-vücûd-ı hod çü ney geştem tehî

Nîst ez-gayr-ı Hudâyem âgehî

Ney gibi kendi varlığımdan boşaldım. Kendimi soyutladığımdan beri, Allah’tan başka hiçbir şeyden haberdâr değilim.

4

فانی از خویشم من [و] باقی بحق

شد لباس هستیم یکبار شق

Fânî ez-hîşem men [u] bâkî be-Hak

Şod libâs-ı hestîyem yek-bâre şakk

Kendi benliğimden fâni oldum ve Hak ile baki kaldım; varlık elbisem (benlik hırkam) birdenbire yırtılıp parçalandı.

5

آرمیدم با حق و از خود رمید

از دهم بیرون که در من میدمید

Âremîdem bâ-Hak u ez-hod remîd

Ez-dehem bîrûn ki der-men mîdemîd

Hak ile sükûna erdim, kendimden kaçıp uzaklaştım; benim ağzımdan çıkan (ses), aslında içime üfleyene aittir.

6

بالب و مسار خویشم کرد جفت
من نیارم بر لب الا انچه گفت

Bâ-leb ü messâr-ı h^ışem gerd-i cuft
Men neyârem ber-leb illâ an çi goft
O (Neyzen), beni kendi dudağına ve nefes yoluna eş eyledi; artık ben
o ne dediyse onu söyler, ondan başkasını dile getiremem.

7

یا براز بانگ کلامم حق ظهور
خواه فرقان خواه انجیل و زبور
Yâ berâz bang-ı kelâmem Hak zuhûr
H^ıâh Furkân h^ıâh İncîl u Zebûr
Kelâmımın sesinden zuhur eden sadece Hak'tır; ister Kur'an (Furkan)
olsun, ister İncil veya Zebur.

8

رقص چرخ وانجم از ساز منست
[بلکه عالم پر ز آواز منست]
Raks-ı çarh u encüm ez-sâz-ı menest
[Belki 'âlem pür zi âvâz-ı menest]
Feleklerin ve yıldızların raksı (dönüşü/hareketi) benim sazımdandır;
dahası, bütün alem benim sesimle doludur."

9

هر که دورافتاد با بخت ترند
میکنم آکاهش از بانك بلند
Her ki dûr uftâd bâ-baht-i tirend
Mîkonem âgâheş ez-bang-ı bulend
Kötü bir talihle (hakîkatten) uzak düşen her kim varsa onu yüksek
sesle (hakîkate dair) uyarmaktayım.

10

وان که اندر صف نزدیکان نشست
راز میگویم بکوشش پشت پست

V'an ki ender saff-ı nezdîkân nişest
Râz mîgûyem be-gûşeş peşt-i pest
Ve kim yakınların safında oturursa onun kulağına gizli sırları yavaş
yavaş söylerim.

11

گاه شرح محنت هجران دهم
بی دلانرا داغها بر جان کنم
Gâh şerh-i mihnet-i hicrân dehem
Bî-dilân râ dâghâ ber cân konem
Bazen ayrılık çilesinin şerhini yapar, kalbini kaptırmış [aşıklar]ların ca-
nında aşk yaraları açarım.

12

گاه آرم مژده قرب وصال
بخشم اهل ذوقرا صد وجد و حال
Gâh ârem müjde-i kurb-i visâl
Bahşem ehl-i zevkrâ sad vecd u hâl
Bazen de vuslat yakınlığının müjdesini verir, zevk ehline yüzlerce
vecd ve hâl bağışlarım.

13

هم شرایع را بیان من میکنم
هم حقایق را عیان من می کنم
Hem şerâyî' râ beyân men mîkonem
Hem hakâyıkrâ 'ayân men mîkonem
Hem şeriatları ben açıklarım hem de hakikatleri ben apaçık ortaya ko-
yarım.

14

هر چه باشد نظم و نثر اندر زمن
نیست الا نغمهای لحن من
Her çi bâşed nazm u nesr ender zemen
Nîst illâ nagmehâ-yı lahn-ı men
Zaman içinde ne kadar nazım ve nesir (söz) varsa; onlar benim maka-
mımdan çıkan nağmelerden başka bir şey değildir.

15

فرصت خوش باید و عمر دراز
تابکویم خال خود یک شمه باز

Fursat-ı hoş bâyed u ‘ömr-i dirâz
Tâ-be-gûyem hâl-i hod yek şemme bâz
Kendi halimden bir nebze bahsedebilmem için bile güzel bir fırsat ve
uzun bir ömür gerekir.

16

مثنوی در یک مجلد صد نوا
هست از این خوش نغمهای جان فزا
Mesnevî der-yek mücelled sad nevâ
Hest ez-în hoş nagmehâ-yı cân-fezâ
Mesnevî, bir cilt içinde (insanın canına can katan) yüzlerce nağme ta-
şır; canı coşturan bu güzel nağmelerin hepsi ondandır.

17

چون بپایان می نیامد این سخن
می نهم مهر خموشی بر دهن
Çün be-pâyân mîneyâmed in suhen
Mînehem mühr-i hamûşî ber-dehen
Bu söz bitmez, sonu gelmeyeceği için, dudaklarıma suskunluk müh-
rünü basıyorum.

Ve Lehû

[fe‘ilâtün/ fe‘ilâtün/ fe‘ilâtün/ fe‘ilün]

1.

هر که بینی که پس از پرورش فقر او را
در صف زنده دلان نام به ارشاد رود
Her ki bînî ki pes ez perverîş-i fakr-ı û râ
Der saf-ı zinde-dilân nâm be-irşâd reved

Kimi görürsen ki; o kişi fakrın (manevi yokluğun) terbiyesinde yetiştikten sonra, ismi artık gönlü diri olanlar safında insanlara doğru yolu gösteren bir rehber (mürşid) olarak anılmaya başlamışsa...

2.

باد دعوی به سر او مبر ای خواجه مباد

که از این بی ادبی دین تو بر باد رود⁹²

Bâd-ı da‘vî be-ser-i û meber ey h^vâce mebâd

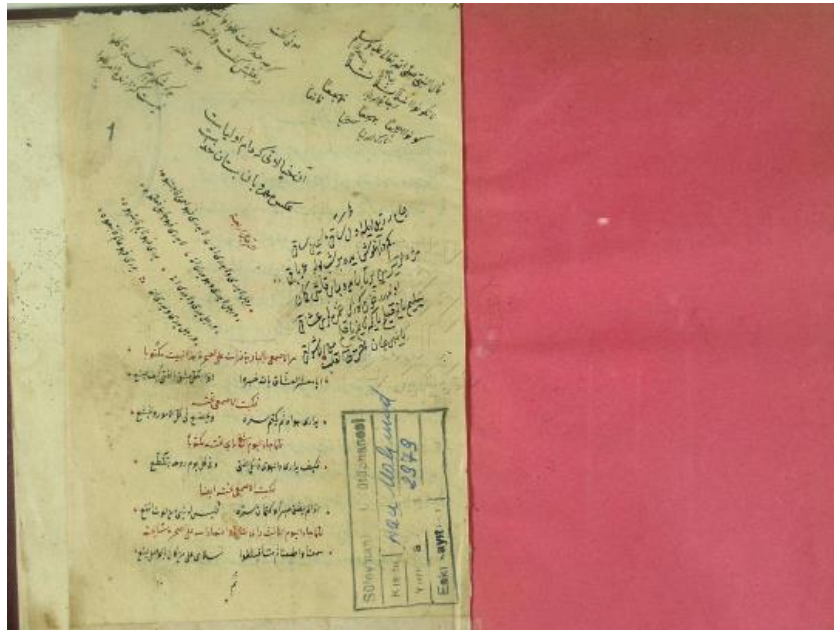
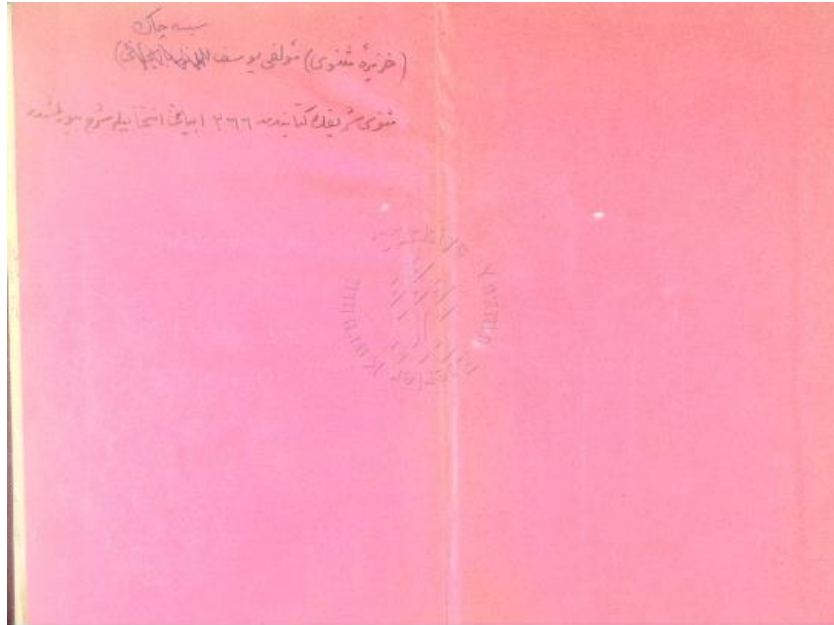
Kî ez-în bî-edebî dîn-i to ber-bâd reved

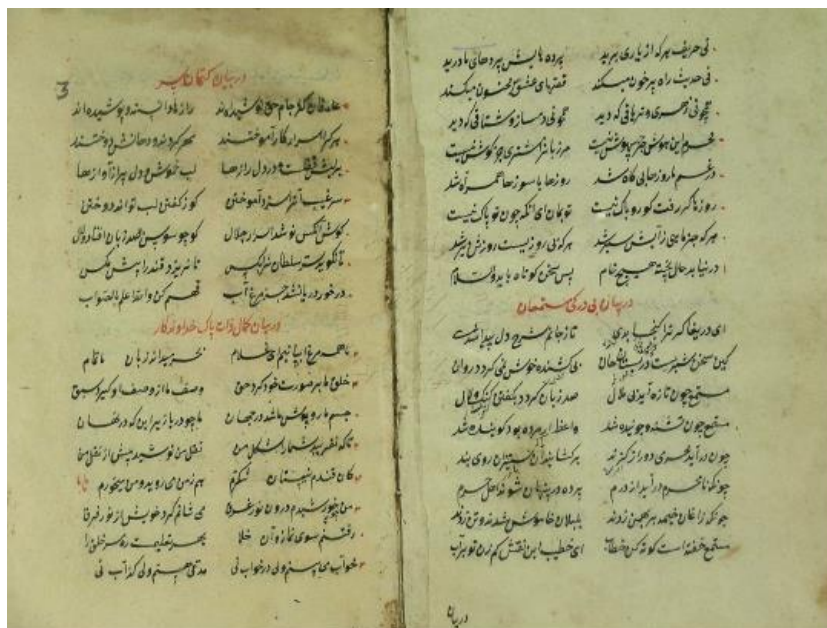
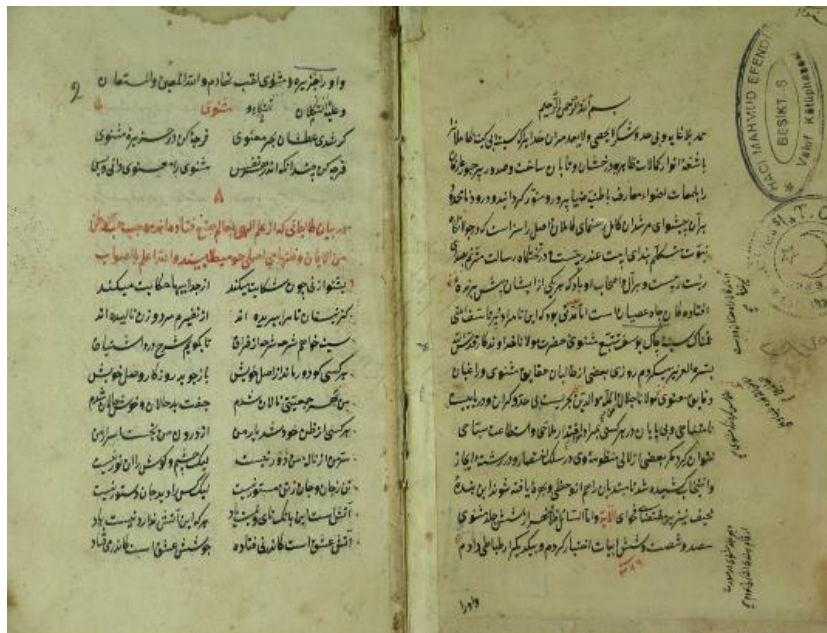
Sakın ola ey hoca! Kendi davanın (benliğinin) rüzgârını o zatın huzurunda estirmeye kalkma; yoksa bu edepsizliğin yüzünden dinin rüzgâra kapılıp (savrulup) gider.

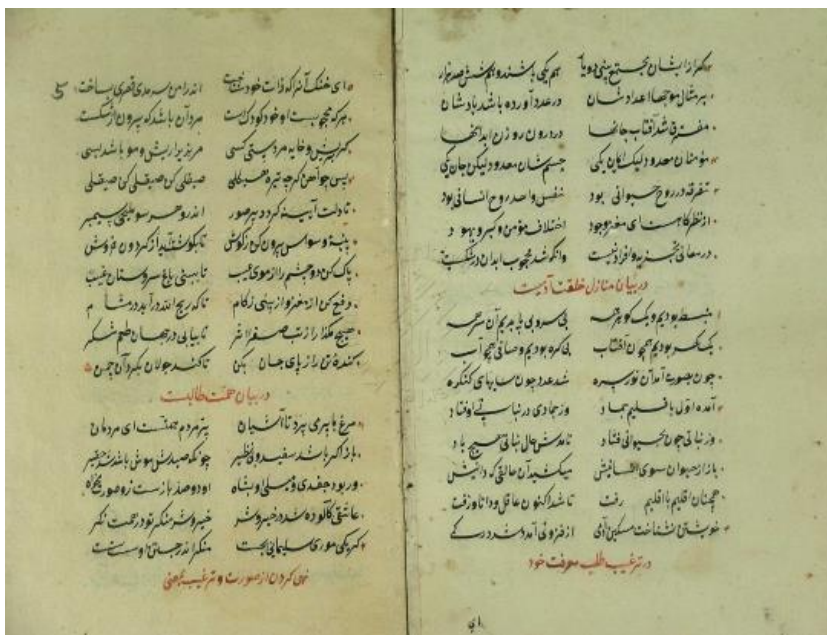
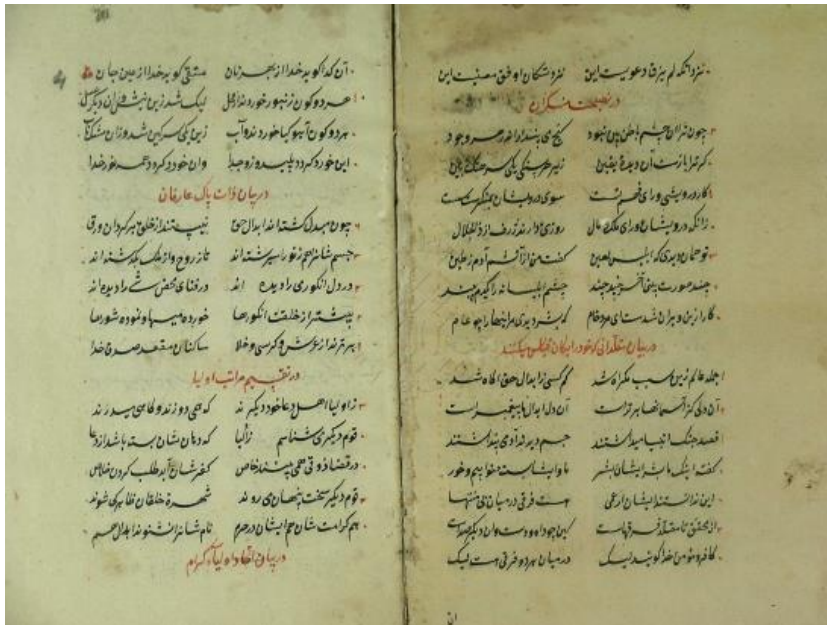
⁹² Câmî, *Bahâriyye*. <https://ganjoor.net/jami/baharestan/rowze1/sh32>

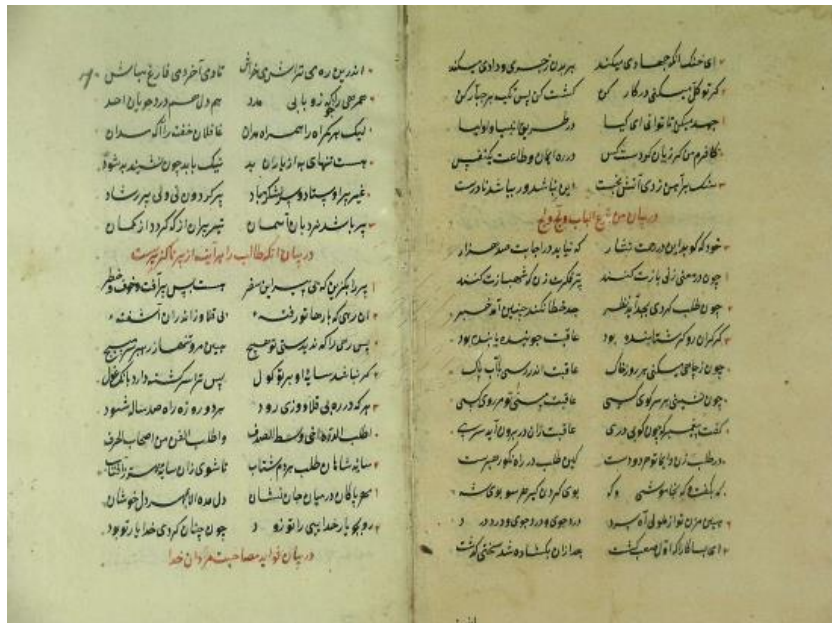
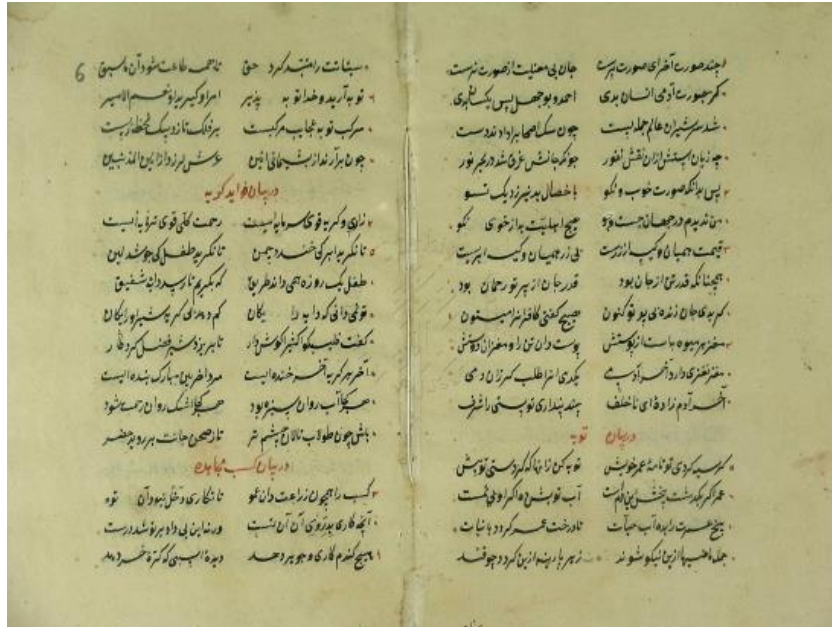
**C- CEZÂRE-İ MESNEVÎ TIPKIBASIM: SÜLEYMANİYE KÜ-
TÜPHANESİ HACI MAHMUD EFENDİ/2979**

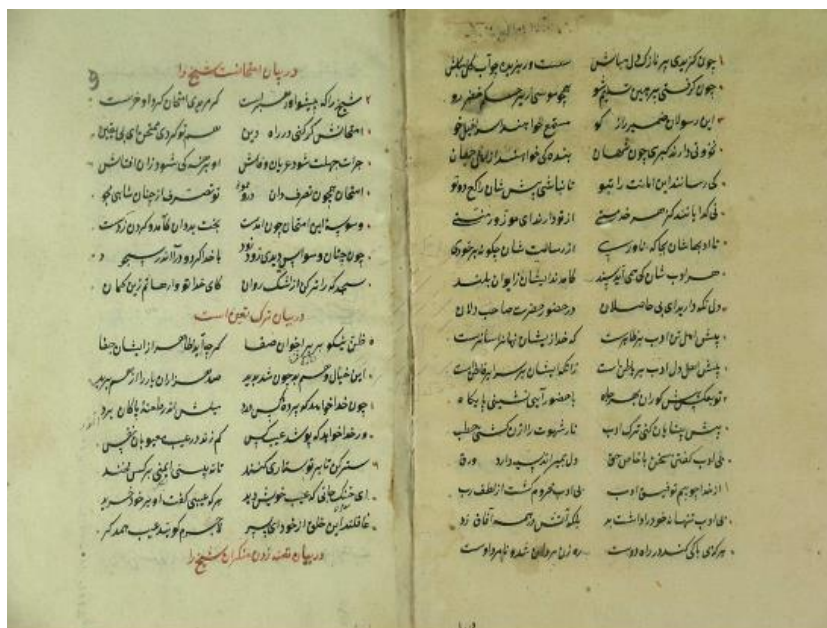
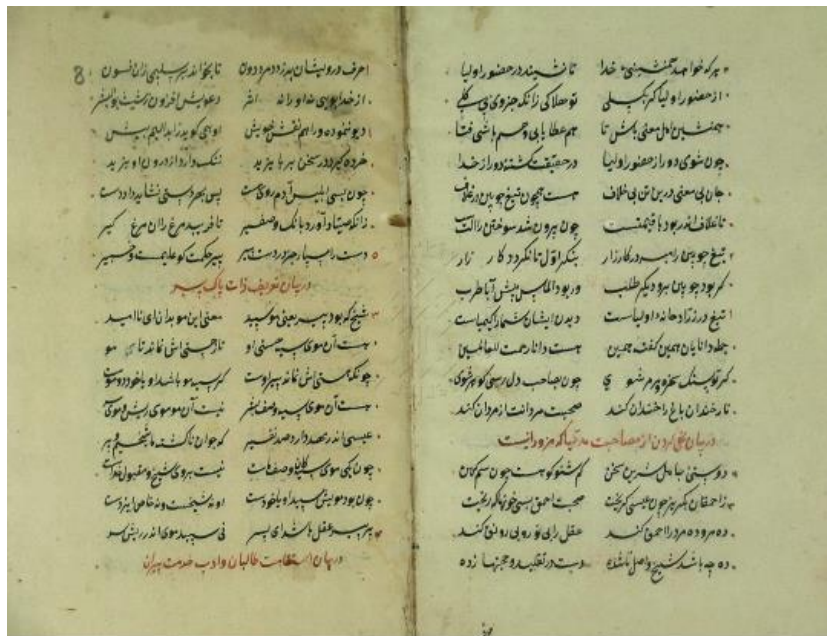
Yûsuf-ı Sineçâk Cezîre-i Mesnevî

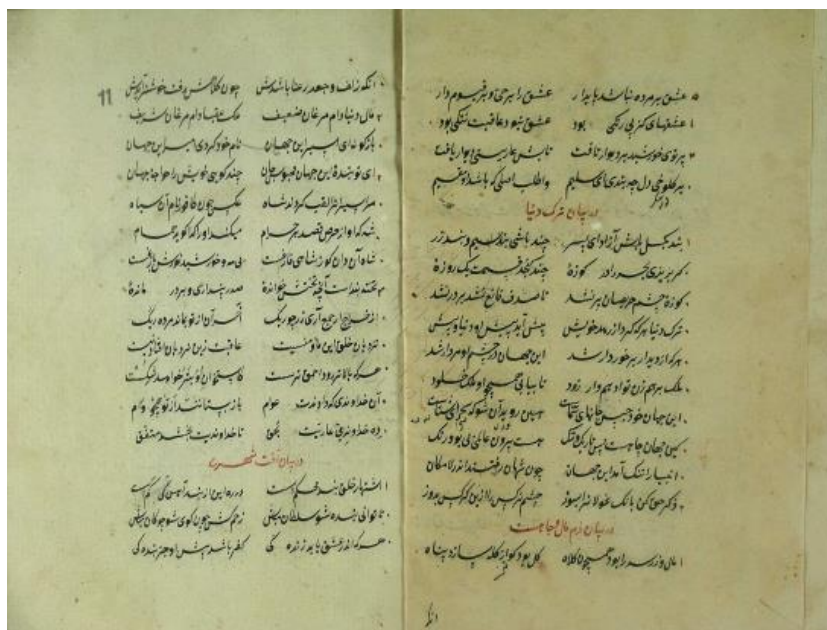
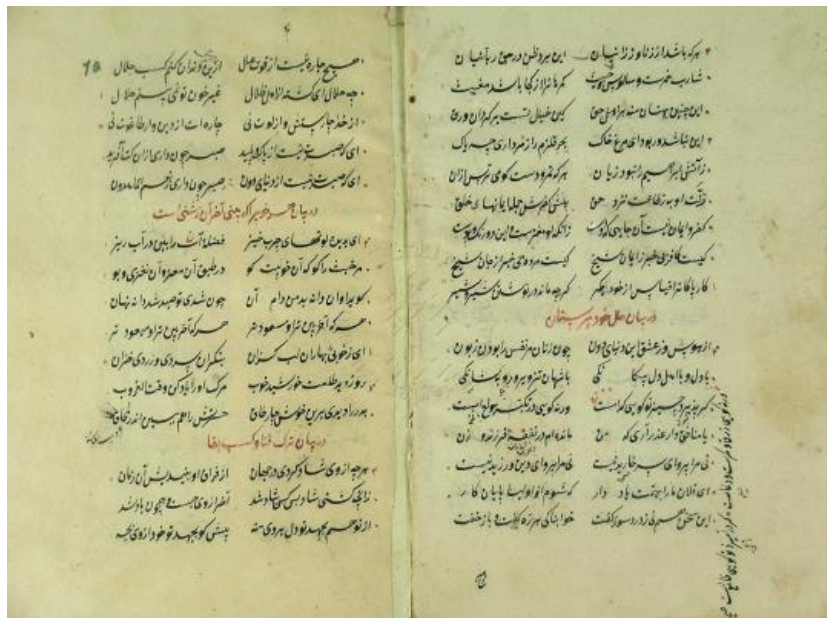

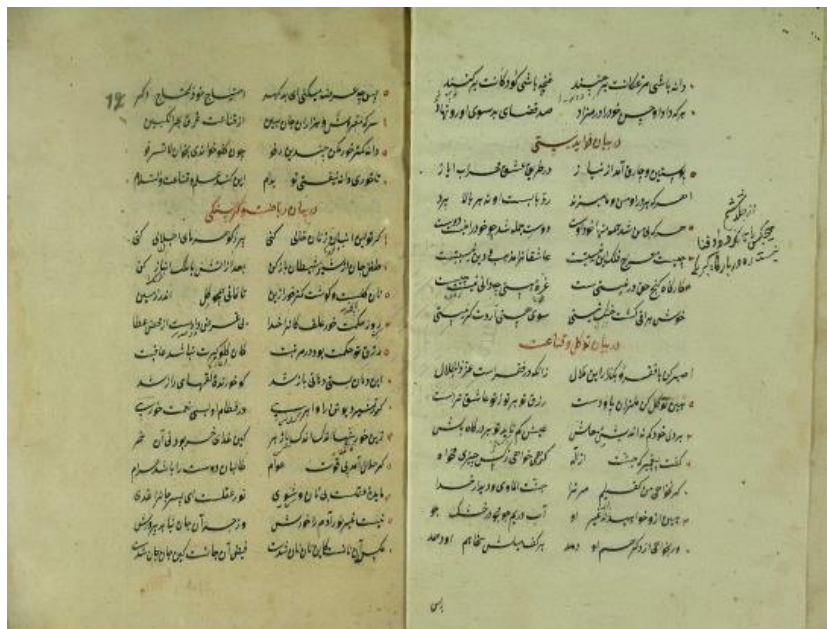

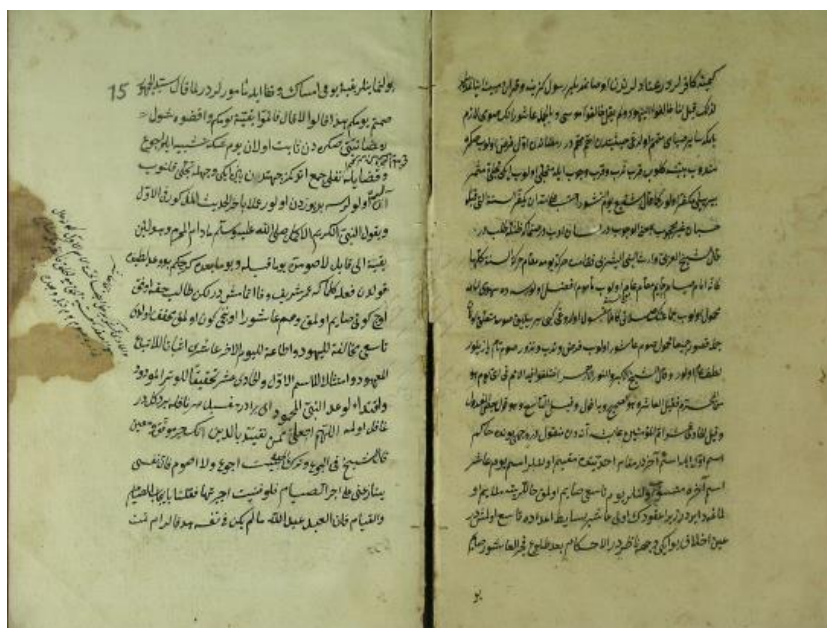
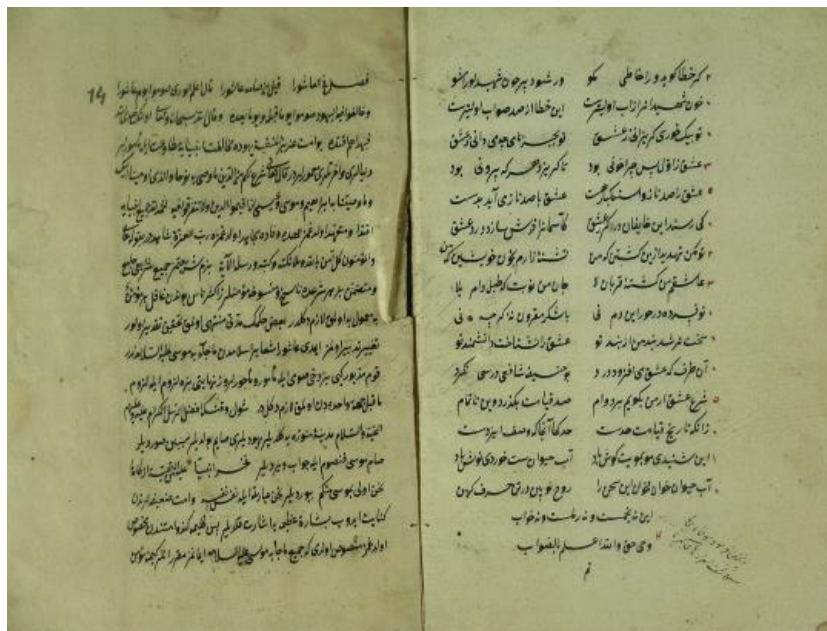

KAYNAKÇA

- Abdurrahman Câmî (2006). *Ney'in Feryadı: Nay-nâme*. Şerh ve Tercüme: Hoca Neş'et, Hazırlayan: M. Muhlis Selçuk, İstanbul: Sufi Kitap.
- Aslan, Murat (2021). "Mevlevî Yusuf Sineçak'ın Hurufilik Remizleriyle Örülü Bir Gazelinin Şerhi". *Asya Studies Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar*, 5(18), 145-154.
- Aslan, Üzeyir (1999). *Terceme-i Şerh-i Dü Beyt*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- Atalay, Mehmet (2022). "Şerh-i Cezîre-i Mesnevî (Şeyh Gâlib)". *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*, <http://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/serh-i-cezire-i-mesnevi-seyh-galib>. [Erişim Tarihi: 27 Aralık 2025].
- Aydın, Fatıma (2019). *Abdülmeccid Sivasî Şerh-i Cezîre-i Mesnevî (İnceleme- Karşılaştırmalı Metin)*. Doktora Tezi. Adana: Çukurova Üniversitesi.
- Bankır, Malik (2005). "Te'lif ve Tercüme Bir Eser: Şerh-i Cezîre-i Mesnevî". *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi Şinasi Tekin Özel Sayısı* (27): 155-168.
- Bozaslan, Seda Uysal (2016). *Abdülmeccid Sivasî'nin Şerh-i Cezîre-i Mesnevî'si (Metin-İnceleme) ve Yûsuf-ı Sîneçâk'ın Cezîre-i Mesnevî'sinin Türkçe Şerhleri (Karşılaştırma-Sadeleştirilmiş Ortak Metin)*. Doktora Tezi. Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi.
- Çelebioğlu, Amil (1967-1972). *Mevlânâ Mesnevî-i Şerîf (Aslı ve sadeleştirilmişiyile Manzum Nahîf Tercümesi)*. İstanbul: Sönmez Neşriyat.
- Çoban, Ali (2021). "Şerh-i Cezîre-i Mesnevî (Şeyhî/Sivasî)". *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*, <http://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/serh-i-cezire-i-mesnevi-tees-4>. [Erişim Tarihi: 12 Aralık 2025].
- Çoban, Ali (2021). *Mevlevî Sülûkü -Cezîre-i Mesnevî ve Şerhlerine Göre-*. Konya: Palet Yayınları.

- Çoban, Ali (2022). "Şerh-i Cezîre-i Mesnevî (İlmî)". *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*, <http://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/serh-i-cezire-i-mesnevi-tees-3>. [Erişim Tarihi: 12 Aralık 2025].
- Esrar Dede (2018). *Tezkire-i Şuarâ-yı Mevlevîyye*. Haz. İlhan Genç. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü.
- Güleç, İsmail (2004). "Türk Edebiyatında Cezîre-i Mesnevî Şerhleri". *Osmanlı Araştırmaları: The Journal of Ottoman Studies* (24): 159–179.
- Hoca Neş'et Efendi (2011). *Şerh-i Dü-Beyt-i Molla Câmî (Naynâme)*. Hazırlayan: Mustafa Erdoğan. İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Kadioğlu, İdris (2023). "Abdullâh Bosnevî'nin Şerh-i Cezîre-i Mesnevî"sindeki Dinleme ile İlgili Bölümün İncelenmesi". *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten* 75 (2023), 101-130. <https://tdkbelleten.gov.tr/tam-metin-pdf/1085/tur> [Erişim Tarihi: 29 Ocak 2025].
- Kadioğlu, İdris; Tünle, Evin (2024). "Şeyh Gâlib'in Şerh-i Cezîre-i Mesnevî"sindeki Der-Beyân-ı Aşk u Mestî Bölümünün İncelenmesi". *Külliyyat Osmanlı Araştırmaları Dergisi (Prof. Dr. Hasan KAVRUK Armağan Sayısı)* 22 (2024), 231-258. <https://doi.org/10.51592/kuliyat.1412200> [Erişim Tarihi: 20 Ocak 2025].
- Karabey, Turgut; Vanlı, Mehmet; Atalay, Mehmet (1996). *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Kaska, Çetin. "Cezîre-i Mesnevî (Yûsuf)". *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*, <http://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/cezire-i-mesnevi-yusuf>. [Erişim Tarihi: 12 Aralık 2025].
- Kılıçarslan, Orhan. "Şerh-i Cezîre-i Mesnevî/ Leme'ât-ı Bahri'l-Ma'nevî Şerh-i Cezîre-i Mesnevî (İlmî)". *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*, <http://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/serh-i-cezire-i-mesnevi-leme-at-i-bahri-l-ma-nevi-serh-i-cezire-i-mesnevi-ilmi>. [Erişim Tarihi: 12 Aralık 2025].
- Mengüç, Hilal Tuğba (2005). *İlmî Mehmed Dede'nin Cezîre-i Mesnevî Şerhi*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Fatih Üniversitesi.

- Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî (2015). *Mesnevî-i Ma'nevî* (Çevirenler: Derya Örs ve Hicabi Kırlangıç). İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı.
- Molla Câmi (yz.). Nûreddin Abdurrahman b. Ahmed b. Muhammed el-Câmî, *Risâle-i Nây*. Süleymaniye Kütüphanesi, Vâhid Paşa/1364.
- Muyiddin İbn Arabî (2007). *Fütûhât-ı Mekkiye* (18 Cilt), Çev. Ekrem Demirli. İstanbul: Litera Yayıncılık.
- Nahîfî, Mehmed Süleyman. *Terceme-i Mesnevî* (3 Cilt). Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi 2203/1-2-3 (Matbu).
- Sevimli, Erdem. “Şerh-i Manzûme-i Cezîre-i Mesnevî (Bosnevî)”. *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*. <http://tees.yesevi.edu.tr/madde-de-tay/serh-i-cezire-i-mesnevi-tees-5> [Erişim Tarihi: 24 Nisan 2025].
- Tülücü, Süleyman (1991). “Asmaî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 3, s. 499-500. <https://islamansiklopedisi.org.tr/asmai> [Erişim Tarihi: 27 Aralık 2025].
- Yağcıoğlu, Songül. “Aynü'l-Füyûz (Cevrî, İbrâhim Çelebi)”. *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*. <http://tees.yesevi.edu.tr/madde-de-tay/aynu-l-fuyuz-cevri-ibrahim-celebi> [Erişim Tarihi: 20 Ocak 2025].
- Yıldız, Fatih (2025). *Bir Metin İki Şerh Cezîre-i Mesnevî Tercümesi ve Şerhi Yusuf Sîneçâk'ın Cezîre-i Mesnevî'sine İlmî Mehmed Dede Tarafından Yapılan Mensur ve Cevrî İbrâhim Çelebi Tarafından Yapılan Manzum Şerh*. İstanbul: Büyüyenay Yayınları
- Yûsuf-ı Sîneçâk, *Cezîre-i Mesnevî*, Halet Efendi Ek/78, 1^b-9^b.
- Yûsuf-ı Sîneçâk, *Cezîre-i Mesnevî*, Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi/2979, 1^b-13^b.
- Yûsuf-ı Sîneçâk, *Cezîre-i Mesnevî*, Süleymaniye Kütüphanesi, Laleli/1910-1, 1^b-13^b.

İnternet Kaynakları

- Arapça-Türkçe Sözlük, <https://tevakku.com/> [Erişim Tarihi: 2025].
- Câmî, Bahâriyye, <https://ganjoor.net/jami/baharestan/rowze1/sh32> [Erişim Tarihi: 2025].

- Diyanet Kur'an-ı Kerim Meali, <https://kuran.diyanet.gov.tr/Tefsir/> [Erişim Tarihi: 2025].
- Farsça-Türkçe Sözlük, <https://vajehyab.com/> [Erişim Tarihi: 2025].
- Kubbealtı Lügati. <http://www.lugatim.com/> [Erişim Tarihi: 2025].
- Mevlânâ *Mesnevî*, <https://ganjoor.net/moulavi/masnavi> [Erişim Tarihi: 2025].
- Osmanlıca Sözlükler. <https://www.osmanlicasozlukler.com/> [Erişim Tarihi: 2025].
- TDV İslâm Ansiklopedisi. <https://islamansiklopedisi.org.tr/> [Erişim Tarihi: 2025].
- Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü. <https://tees.yesevi.edu.tr/> [Erişim Tarihi: 2025].
- Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü. <https://teis.yesevi.edu.tr/> [Erişim Tarihi: 2025].
- Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, <https://www.yek.gov.tr/> [Erişim Tarihi: 2025]

ÖZEL ADLAR DİZİNİ

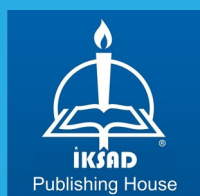
- Abdullah Bosnevî, 15, 21, 57
Abdûlmecid Sivasî, 15, 21, 43, 229
Âdem, 24, 70
Âdemoğlu, 97
Âdem-zâde, 97
Ahmed (Hz. Muhammed), 93
Allah, 16, 22, 24, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 34, 35, 40, 42, 43, 44, 64, 69, 73, 74, 77, 89, 99, 102, 117, 118, 119, 125, 130, 131, 135, 137, 138, 141, 143, 145, 147, 153, 159, 173, 175, 176, 177, 178, 186, 188, 204, 205, 206, 207, 208, 211, 212, 214
Âmil Çelebioğlu, 43
Ar.
Arapça, 116, 187
A'râf, 179
Arapça, 16, 37, 107, 206, 207, 231
Ashâb-ı Kehf, 27, 93
Asmaî, 37, 207, 231
Aşûrâ, 208
Aşûre, 208
Ayâz, 172
Âyet, 208
Aynü'l-Füyûz, 21, 231
Baharistan, 212
Bahr-i Kulzüm, 146
Bakara, 208
Balkanlar, 15
Basra, 37
Bâyezîd, 126
Bâyezîd-i Bistâmî, 126
Behmen, 60
Besmele, 22
Bismillâhi'r-Rahmânir'r-Rahîm, 39
Bulak, 43
Burak, 34, 174
Câlînûs, 196
Câmî, 38
Câmî', 212
Cebbâr, 105
Cebbâr (Allah), 105
Celâl, 63, 69, 175
Cenâb-ı Hak, 65, 85, 95, 118
Cenâb-ı Hakk, 173, 193, 194, 203
Cennet, 34, 144
Cevrî İbrâhim, 15, 21

- Ceyhûn, 189
Cezîre-i Mesnevî, 15, 16, 19, 21, 22, 41, 42, 43, 82, 203, 229, 230, 231
Cezîre-i Mesnevî (Mesnevî Adası), 22
Dâvûd, 24, 73
Dîbâce, 21, 22, 37, 39, 40
Duhâ, 40
Ebû Cehil, 93
Ebû Dâvûd, 177, 210
Ebû Hanîfe, 201
Edirne, 19
Eflâtûn, 196
Ehadiyyet, 210
el-Asma ‘iyyât, 37
el-Âyet, 208
En‘âm, 208
Esrar Dede, 19, 20, 230
Fahr-i enbiyâ, 209
Farsça, 15, 16, 21, 22, 37, 40, 42, 203, 205, 206, 212, 213, 232
Fırât, 189
Furkân, 215
Fütûhât-ı Mekkiye, 208, 231
Gâlib, 43
Habîr, 211
Hacı Mahmud Efendi, 37, 39, 40, 42, 231
Hak, 102, 137
Halet Efendi, 36, 39, 40, 42, 231
Hallâk, 85, 101
Hay, 32
Hayretî, 19, 20
Hazret-i İbrâhim, 147
Hazret-i Mevlânâ, 40
Hazret-i Peygamber, 176, 177
HE
Hâlet Efendi, 36, 39, 40
Hızır, 30, 132
Hicaz, 19
Hint, 22, 40
HME
Hacı Mahmud Efendi, 36, 37, 39, 131, 173, 203
Hudâ, 71, 73, 74, 75, 77, 99, 117, 118, 119, 125, 135, 137, 141, 143, 153, 176, 194, 205
Hudâst, 206
Hudâvendigâr, 64
Hudâvendigâr’ın (Allah), 23
Hz. Âdem, 125
Hz. Îsâ, 29, 123
Hz. Peygamber, 37, 205, 209, 210
Hz. Süleyman, 26

- İblîs, 24, 70
İblîsâne, 70
İblîs-i la‘în, 69, 70
İbnü’l-Arabî, 208, 210
İbrâhim, 19, 31, 146, 147, 208, 231
İbrâhim Edhem, 33, 162
İlmî Dede, 15, 21
İncîl, 215
İsm-i Âhir, 210
İsm-i Evvel, 210
İsrâfil, 133
İstanbul, 19, 43, 208, 213, 229, 230, 231
Kalender, 37, 205
Kanûnî, 19
Kanûnî Sultan Süleyman, 19
Kayyum, 32
Kıtmîr, 26, 93
Kızıldeniz, 31, 146
Kibriyâ, 203
Kirdigâr, 102
Kudüs, 19
Kur’ân, 22, 27, 43, 209
Laleli, 21, 36, 231
Lema ‘ât-ı Bahri’l-Ma‘nevî Şerh-i Cezîre-i Mesnevî, 21
Leylâ, 53
Li-muharririhî, 206
Mahmud Ağa Camii, 19
Manzum Nahîfî Tercümesi, 16, 43, 229
Mecnûn, 53
Medîne-i Münevvere, 208
Mesnevî, 15, 16, 19, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 40, 41, 43, 82, 203, 217, 229, 230, 231, 232
Mesnevî-i Ma‘nevî, 43
Mevlânâ, 15, 16, 19, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 37, 40, 42, 43, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 203, 206, 229, 231, 232
Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, 21, 40, 43
Mevlevî, 15, 19, 21, 42, 229
Mısır, 19
MNT
Manzum Nahîfî Tercümesi, 41, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111,

112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204	<i>Ney-nâme (Şerh-i Dü Beyt),</i> 212 Nûh, 208 Peygamber, 22, 34, 40, 109, 122, 176, 210 Peygamber Efendimiz, 205 Rab, 135, 137 Rabbânî, 145 Rabbü'l-‘izzet, 208 Rahîm, 42 Rahmân, 42, 95, 189 Resûl-i güzîn, 209 Sahîh-i Müslim, 210 <i>Savm</i> , 210 <i>Sıyâm</i> , 209 Sinân, 19 Sîneçâk, 15, 19, 20, 21, 22, 37, 40, 42, 231 Sûfî, 37, 205 Sultân (Hak), 63 Sübân, 189 Südlüce, 19 Süleyman Peygamber, 92 Süleymaniye Kütüphanesi, 21, 36, 37, 39, 40, 42, 231 Şâfi‘î, 201 Şahidî, 21 Şahidî-i Mevlevî, 21 <i>Şerh-i Cezîre-i Mesnevî</i> , 21, 57, 189, 201
Molla Câmi, 212, 213, 230, 231 Muharrem, 210 Mu‘în, 211 Murâdiye Dergâhı, 19 Mûsâ, 30, 132, 208, 209 Mûsâ ‘aleyhi’s-selâm, 209 Mûsâveş, 132 Muvaffık, 211 Müslim, 209 Nahifî, 16, 41, 42 Nemrûdiyân, 147 Nemrut, 147	

<i>Şerh-i Manzûm-ı Cezîre-i Mesnevî</i> , 21	Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 36
Şeyh (Muhyiddîn), 211	Ümmü'l-mü'minîn 'Âişe, 210
Şeyh Gâlib, 15, 21, 189, 201, 229, 230	Vardar Yenicesi, 19
Şeyh İbrâhim Gülşenî, 19	Velehû, 212
Şeyhü'l-Arabî, 209	Yahûdî, 25, 82
Şeyhü'l-ekber, 210	Yazma Eserler Veri Tabanı, 36
Şî't Peygamber, 125	Yezîd, 126
Şûrâ, 208	Yûsuf, 15, 19, 20, 40, 229, 230, 231
Tevbe, 102	Yûsuf-ı Sîneçâk, 19, 21, 39, 42, 43, 229, 231
Tezkire-i Şuarâ-yı Mevleviyye, 19, 230	Zâriyat, 153
Türkçe, 15, 16, 21, 22, 37, 42, 43, 206, 213, 229, 231, 232	Zebûr, 215
Türkiye, 15, 43, 231, 232	Zekât, 177

ISBN: 978-625-378-523-9